

№ 3 (109) 2024

НАША ВЕРА

*Па просьбе Найдастойнейшага Алега Буткевіча, Біскупа Віцебскага, прадстаўленай у лісце ад 22 лістапада 2023 года з хадайніцтвамі і пажаданнямі духавенства і вернікаў, Дыкастэрыя Божага Культур і Дысцыпліны Сакрамэнтаў на моцы асаблівых паўнамоцтваў, дадзеных ёй Найвышэйшым Пантыфікам Францішкам, санктуарыю ў горадзе Браслаў, прысвечанаму Богу ў гонар Нараджэння Найсвяцейшай Панны Марыі, ахвотна надае тытул і годнасць **малой базылікі** з усімі правамі і наступствамі, а таксама літургічнымі прывілеямі, якія змяшчаюцца ў Дэкрэце De Titulo Basilicae Minoris, апублікаваным 9 лістапада 1989 года.*

Усе іншыя супярэчныя пастановы не маюць моцы.

З сядзібы Дыкастэрыі Божага Культур і Дысцыпліны Сакрамэнтаў, 23 мая 2024 года,

*✠ Кардынал Артур Рошэ
Прэфект*

*✠ Віторыё Франчэско Віёла OFM
Арцыбіскуп Сакратар*

* * *

Адным з найважнейшых аспектаў жыцця Касцёла з’яўляецца супольнасць. У сучасным свеце, дзе інды-відуалізм і самастойнасць часта ставяцца на першае месца, нам варта памятаць пра сілу і значэнне супольнасці. Кожны з нас мае патрэбу ў падтрымцы, малітве і дапамозе ад іншых. Будзем супольнасці, дзе кожны будзе адчуваць сябе любімым і патрэбным.

Біскуп Аляксандр Яшэўскі

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Юзаф Станеўскі, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Аксана Данільчык, Ірына Жарнасек, Алесь Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, Марына Пашук, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Аркадзь Шпунт.

Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.

Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.

Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

У нумары 3 / 2024

НАША ВЕРА

Юбілеі

«БЫЦЬ СВЕДКАМ ЛЮБОВІ»

- 2 *Інтэрв’ю Крыстыны ЛЯЛЬКО
з біскупам Аляксандрам ЯШЭЎСКИМ,
генеральным вікарыем
Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі*

Асобы

- 7 *Кс. Робэрт СКШЫПЧАК
ПАТРАБАВАЛЬНЫ ПАПА*

Гісторыя

- 10 *Ігар СУРМАЧЭЎСКИ
ВЯЛІКАЕ ІТАЛЬЯНСКАЕ ПАДАРОЖЖА ЯНА ПАЦА
(1597–1598 гг.)*

Спадчына

- 14 *Галіна ФЛІКОП-СВИТА
ІКОНЫ У ХАЦЕ БЕЛАРУСАЎ*

Постаці

- 20 *Сяргей ЧЫГРЫН
ПЕРШЫЯ АЙЦЫ ЕЗУІТЫ Ў АЛЬБЯРЦІНЕ*

Спадчына

- 26 *Алесь ЖЛУТКА
ДОКТАР ФРАНЦІШАК І ДОКТАР ЛЮТЭР:
СУСТРЭЧА Ў ВІТЭНБЭРГУ*

Мастацтва

- 36 *Дзмітрый МОНІЧ
АБРАЗ ЯНА ДАМЕЛЯ З НЯСВІЖСКАГА
ФАРНАГА КАСЦЁЛА Ў ЗБОРЫ НАЦЫЯНАЛЬНАГА
МАСТАЦКАГА МУЗЕЯ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ:
ПЫТАННІ АТРЫБУЦЫІ*

- 40 *Надзея УСАВА
КАСЦЁЛ У ВІШНЕВЕ
НА КАРЦІНЕ МАЙСЕЯ СЛЯПЯНА «ЦІШЫНЯ»*

Інтэрв’ю

- 44 *«ЗЛІЕЦЦА ДУХ МОЙ З ДАЛЛЮ СПЕЎНАЙ»
Гутарка Аксаны ДАНИЛЬЧЫК
з Раісай БАРАВІКОВАЙ*

Пераклады

- 48 *Павал Орсаг ГВЕЗДАСЛАЎ
«КРЫВАВЫЯ САНЕТЫ»*

Літаратура

- 51 *Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК
УРЫВАК З «ПАМЯТНАЙ КНІЖКІ»*

- 54 *Усевалад СЦЕБУРАКА
ВЕРШЫ*

Дэбют

- 56 *Магдалена ЛАЕЎСКАЯ
ВЕРШЫ*

Пераклады

- 58 *Людзміс ПІРАНДЭЛА
ЛІМОНЫ З СІЦЫЛІІ*

«Быць сведкам любові»

6 жніўня, у свята Перамянення Пана, адзначыў свой залаты юбілей дапаможны біскуп і генеральны вікарыі Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі Аляксандр Яшэўскі.

З гэтай нагоды з вялікаю радасцю і ўдзячнасцю друкуюем інтэрв'ю з Яго Эксцэленцыяй і зычым шанюўнаму юбіляру, каб моц Божага слова, якое ён нястомна абвешчае, перамяняла нашыя сэрцы.

— Ваша Эксцэленцыя, юбілей — гэта заўсёды добрая нагода асэнсаваць пройдзены шлях і вярнуцца ў думках да яго пачатку, да вытокаў. Распавядзіце, калі ласка, пра пачатак свайго жыццёвага шляху, пра вытокі паклікання.

— Юбілей сапраўды з'яўляецца цудоўнай нагодай для роздуму пра мінулае і аналізу пройдзенага шляху. Калі разважаць пра пачатак майго жыццёвага шляху і вытокі майго паклікання, то ўсё пачыналася з майго дзяцінства і сям'і.

Нарадзіўся я ў Сморгоні, у пабожнай сям'і, дзе жыццё было прасякнута верай і працай. Мае бацькі былі простымі людзьмі, але яны мелі глыбокую веру і вялікую любоў да жыцця. З малых гадоў яны прывівалі мне каштоўнасці, якія сталі асновай майго жыцця: павагу да людзей, працавітасць, імкненне да ведаў і імкненне дапамагаць іншым.

Важнай часткай майго дзяцінства быў касцёл. Я памятаю, як зусім маленькім хлопчыкам я хадзіў у Баруны з маёй бабуляй. Гэтыя наведванні былі не

толькі духоўнымі падзеямі, але і сямейнымі. У сценах касцёла я адчуваў нешта невымоўнае, глыбокае і моцнае. Гэта адчуванне перарасло ў жаданне служыць Богу і людзям.

Вучоба ў школе была не толькі часам набыцця ведаў, але і пошукам свайго шляху. Я шмат чытаў, сустракаўся з рознымі людзьмі, удзельнічаў у жыцці школы. Усё гэта дапамагала мне лепш разумець сябе і навакольны свет.

Мае духоўныя настаўнікі і дарадцы адыгралі вялікую ролю ў маім развіцці: яны дапамаглі мне ўбачыць маё пакліканне і даверылі мне першыя сур'ёзныя абавязкі. Менавіта іх падтрымка і вера ў мяне сталі ключавымі ў маім духоўным росце. Такім чынам, пачатак майго жыццёвага шляху быў прасякнуты любоўю, верай і натхненнем ад блізкіх людзей. Гэтыя вытокі і сэнны кіруюць маімі дзеяннямі і рашэннямі, дапамагаючы мне заставацца верным сваім прынцыпам і ідэалам.

— Вы ўжо ў 17-гадовым узросце зрабілі свой выбар — уступілі ў

салезіянскі навіцыят. Чаму менавіта туды?

— Маё рашэнне ўступіць у салезіянскі навіцыят у 17-гадовым узросце было асэнсаваным і глыбока прадуманым. Для мяне гэта быў натуральны крок, які ўзнік з некалькіх важных прычынаў.

Па-першае, салезіянская харызма, заснаваная на прынцыпах святога Яна Боска, вельмі адпавядала маім унутраным памкненням і каштоўнасцям. Я быў уражаны ягоным жыццёвым шляхам і намаганнямі ў выхаванні моладзі, асабліва дзяцей са складанымі жыццёвымі абставінамі. Ідэя дапамагаць маладым людзям знайсці свой шлях у жыцці праз адукацыю, выхаванне і духоўную падтрымку была вельмі блізкай маім уласным памкненням. Па-другое, у маім асяроддзі былі людзі, звязаныя з салезіянскім рухам, якія былі для мяне прыкладамі натхнення і адданасці сваёй справе. Гэта мой першы пробашч ксёндз Генрых Куляшэвіч і ксёндз канонік Юзаф Занеўскі. Іх жыццёвы вопыт і сведчанні практычнай любові да бліжняга мелі на мяне вялікі

ўплыў. Я бачыў, як яны працуюць з моладдзю, і гэтае служэнне здаваўся мне вельмі важным і патрэбным.

Акрамя таго, у салезіянскіх супольнасцях я адчуваў сябе як дома. Тут панавала атмасфера братэрства, узаемнай падтрымкі і супольнага імкнення да лепшага свету. Гэта была тая абстаноўка, у якой я мог развівацца духоўна і асабіста, а таксама рэалізаваць свае таленты і здольнасці ў служэнні іншым. Такім чынам, выбар уступіць у салезіянскі навіцыят быў натуральным працягам маіх духоўных пошукаў і імкненняў. Я адчуваў, што гэта шлях, па якім мяне вядзе Бог, і што тут я змагу рэалізаваць сваё пакліканне найбольш поўна і эфектыўна.

— У 2021 годзе ў нашым выдавецтве выйшла цікавая кніга ксяндза салезіяніна Артура Ляшнеўскага «Ахоплены надзеяй» да 100-годдзя служэння салезіянаў у Беларусі. Што, на Вашу думку, найбольш важнае і вызначальнае ў гэтым служэнні?

— Кніга ксяндза Артура Ляшнеўскага «Ахоплены надзеяй» сапраўды важнае юбілейнае выданне, якое адлюстроўвае значнасць і гісторыю служэння салезіянаў у Беларусі. На мой погляд, ёсць некалькі ключавых аспектаў, якія можна лічыць найбольш вызначальнымі ў гэтым служэнні.

1. Адукацыя і выхаванне моладзі: салезіяне заўсёды надавалі вялікую ўвагу адукацыі і выхаванню маладых людзей. Такі падыход заснаваны на прынцыпах святога Яна Боска, які лічыў, што найлепшы спосаб дапамагчы маладым людзям — гэта даць ім добрую адукацыю і выхаванне. У Беларусі салезіяне ў мінулым стварылі мноства школаў, навучальных устаноў і моладзевых цэнтраў, якія дапамагалі маладым людзям развівацца і знайсці свой шлях у жыцці.

2. Сацыяльная дапамога: салезіяне заўсёды былі актыўнымі ў сацыяльнай сферы, дапамагаючы тым, хто апынуўся ў цяжкіх жыццёвых сітуацыях. Іх праца з дзецьмі-сіротамі, беднымі і хворымі з'яўляецца важным аспектам іх служэння. Гэтая дапамога не толькі матэрыяльная, але і духоўная, што робіць яе яшчэ больш значнай.

3. Духоўнае выхаванне і евангелізацыя: асноўнай мэтай салезіянскага служэння з'яўляецца духоўнае выхаванне і евангелізацыя. Яны імкнуцца не толькі навучыць і дапамагчы, але і накіраваць маладых людзей да Бога, даць ім духоўныя арыенціры і падтрымку ў веры. Гэтае служэнне асабліва важнае ў свеце, дзе многія маладыя людзі шукаюць сэнс і мэту ў жыцці.

4. Супольнасць і братэрства: салезіянскія супольнасці заўсёды былі месцам, дзе пануе атмасфера ўзаемнай падтрымкі і братэрства. Гэта стварае асабліваю абстаноўку, у якой кожны можа адчуваць сябе часткай вялікай сям'і, дзе яго любяць і падтрымліваюць. Гэта вельмі важна для маладых людзей, якія часта адчуваюць сябе самотнымі і разгубленымі.

5. Захаванне і развіццё культурнай і духоўнай спадчыны: салезіяне ў Беларусі захоўваюць і развіваюць культурную і духоўную спадчыну краіны, спрыяючы ўмацаванню ідэнтычнасці і самасвядомасці народа. Іх дзейнасць у гэтым напрамку спрыяе развіццю грамадства і падтрымлівае культурную разнастайнасць. Усё гэта разам стварае моцны фундамент, на якім будзеца служэнне салезіянаў у Беларусі. Іх праца мае вялікае значэнне для развіцця грамадства і фармавання новага пакалення, якое мае моцныя духоўныя і маральныя каштоўнасці.

— У салезіянскім законе ёсць адзін дзень, які называецца «прак-

тыкаю добрай смерці». Раскажыце, калі ласка, пра гэтую «практыку», у чым яе сутнасць?

— «Практыка добрай смерці» ў салезіянскай кангрэгацыі — гэта асаблівая традыцыя, якая мае глыбокі духоўны сэнс. Мэта гэтай практыкі — падрыхтоўка да моманту смерці па-салезіянску, каб мы маглі сустрэць яе з чыстаю душою, спакойным сэрцам і глыбокаю вераю. Гэта дапамагае нам жыць кожны дзень з усведамленнем таго, што кожны момант каштоўны, і што трэба жыць так, быццам кожны дзень можа стаць апошнім. Гэта практыка не толькі ўзмацняе духоўнасць, але і фармуе больш адказнае і сэнсоўнае жыццё. Такім чынам, «практыка добрай смерці» ў салезіянскім законе служыць важным элементам духоўнага жыцця, дапамагаючы салезіянам заставацца вернымі сваім абяцанням і жыць у пастаяннай гатоўнасці да сустрэчы з Богам.

Вось асноўныя аспекты гэтай практыкі:

1. Духоўнае разважанне: салезіяне ў гэты дзень праводзяць час у разважанні пра свае жыццёвыя шляхі, аналізуючы свае ўчынкі, думкі і намеры. Гэта час для самакантролю і духоўнага разважання пра тое, ці жывуць яны ў адпаведнасці са сваімі абяцаннямі і прынцыпамі, ці гатовыя яны сустрэць смерць, калі яна прыйдзе.

2. Сповідзь і пакаянне: важнай часткай гэтага дня з'яўляецца споведзь. Салезіяне імкнуцца ачысціць сваю душу ад грахоў, каб быць гатовымі да сустрэчы з Богам. Гэта ўключае ў сябе глыбокае пакаянне і шчырую малітву.

3. Аднаўленне веры і адданасці: «практыка добрай смерці» таксама з'яўляецца часам для аднаўлення веры і адданасці Богу. Салезіяне пацвярджаюць свае абяцанні і гатоўнасць служыць Богу і людзям. Яны моляцца аб

моцы і ласцы, каб працягваць сваё служэнне з вераю і адданасцю.

4. Малітва за памерлых: у гэты дзень салезіяне таксама моляцца за памерлых, асаблівым чынам за памерлых сабратаў, просячы Бога аб супакоі іх душаў. Гэта частка шырокай салідарнасці з усею супольнасцю вернікаў, жывымі і памерлымі.

5. Рэфлексія над мімалётнасцю жыцця: гэта таксама добрая нагода разважаць пра мімалётнасць жыцця і важнасць кожнага яго моманту. Салезіяне разумеюць, што жыццё кароткае, і імкнуцца выкарыстаць яго для добрых спраў і служэння.

— *Ваша Эксцэленцыя, на працягу пяці гадоў Вы былі старшынёю катэхетычнага аддзела Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі, а таксама ўваходзілі ў склад катэхетычнай камісіі пры ККББ у Беларусі. Як Вы ацэньваеце стан катэхізацыі ў нашым партыкулярным Касцёле?*

— Дзякуй за гэта пытанне. Будучы старшынёю катэхетычнага аддзела Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі і членам катэхетычнай камісіі пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў Беларусі, я меў магчымасць глыбока ацаніць стан катэхізацыі ў нашым парты-

кулярным Касцёле. На падставе свайго досведу я магу вылучыць некалькі ключавых аспектаў і кірункаў для далейшага развіцця.

Пазітыўныя бакі:

1. Актыўнасць і энтузіязм катэхетаў: у многіх парафіях нашы катэхеты вылучаюцца вялікай адданасцю і энтузіязмам. Яны прысвячаюць шмат часу і намаганняў на тое, каб перадаваць веру і маральныя каштоўнасці моладзі і дарослым. Іх роля вельмі важная ў фармаванні вернікаў.

2. Розныя формы катэхізацыі: у нашым Касцёле існуюць разнастайныя формы катэхізацыі — ад класічных заняткаў у парафіях да летніх лагераў, рэкалекцый і тэматычных сустрэчаў. Гэта дазваляе ахапіць розныя ўзроставыя і сацыяльныя групы, забяспечваючы комплексны падыход да навучання веры.

3. Дапаможнікі і матэрыялы: за апошнія гады былі распрацаваны і выдадзены шматлікія катэхетычныя дапаможнікі і матэрыялы, якія дапамагаюць катэхетам у іх працы. Гэта спрыяе павышэнню якасці катэхізацыі і робіць яе больш даступнай і зразумелай для вернікаў.

Выклікі:

1. Падрыхтоўка катэхетаў: нягледзячы на высокі ўзровень

адданасці, многія катэхеты сутыкаюцца з недахопам прафесійнай падрыхтоўкі і навучання. Праграмы падрыхтоўкі катэхетаў трэба пастаянна абнаўляць і ўдасканальваць, каб яны маглі атрымліваць найноўшыя веды і метады катэхізацыі.

2. Моладзевая катэхізацыя: моладзь часта сутыкаецца з выклікамі сучаснага свету, якія ўплываюць на яе веру і каштоўнасці. Неабходна распрацоўваць спецыяльныя праграмы, адаптаваныя да патрэбаў моладзі, каб дапамагаць ёй знайсці свае духоўныя карані ў сучасных умовах.

3. Удзел сем'яў у катэхізацыі: катэхізацыя не павінна абмяжоўвацца сценамі парафій. Важна ўключаць у гэты працэс сем'і, каб бацькі і дзеці маглі разам развіваць сваю веру. Гэта патрабуе развіцця праграм сямейнай катэхізацыі і актыўнага ўдзелу бацькоў у рэлігійным жыцці дзяцей.

4. Інтэграцыя сучасных тэхналогій: сучасныя тэхналогіі адкрываюць новыя магчымасці для катэхізацыі. Інтэрнэт, сацыяльныя сеткі і лічбавыя платформы могуць стаць эфектыўнымі інструментамі для пашырэння нашай аўдыторыі і катэхетычных матэрыялаў. У цэлым стан катэхізацыі ў нашым партыкулярным Касцёле можна лічыць добрым, але ёсць шмат магчымасцяў для яе далейшага развіцця і паліпшэння. Праз актыўную працу катэхетаў, пастаяннае навучанне, уключэнне сем'яў і выкарыстанне сучасных тэхналогій мы можам забяспечыць больш эфектыўнае і глыбокае навучанне веры, якое будзе адказваць на выклікі сучаснага свету.

— *Наша зямля шчодро палітая крывёю мучанікаў, у тым ліку і духоўных асобаў, таксама і з салезіянскай супольнасці. Свой мучаніцкі шлях і сваё вы-*

прабаванне на вернасць Хрысту прайшлі і Вашы папярэднікі на магілёўскай катэдрэ: арцыбіскуп Эдвард Роп, арцыбіскуп Ян Цепляк, біскуп Баляслаў Слосканс, не кажучы ўжо пра Сведку веры — кардынала Казіміра Свёнтка. Як іх сведчанні могуць дапамагчы нам, сучасным католікам, быць вернымі Хрысту і Касцёлу ў самых розных абставінах?

— Сведчанні мучанікаў, такіх як арцыбіскуп Эдвард Роп, арцыбіскуп Ян Цепляк, біскуп Баляслаў Слосканс, Сведка веры кардынал Казімір Свёнтэк, а таксама салезіянскіх мучанікаў і мучанікаў з іншых манаскіх супольнасцяў беларускай зямлі — гэта моцная крыніца натхнення для сучасных католікаў. Іх жыццё і мучаніцкі шлях маюць вялікае значэнне для нашага разумення вернасці Хрысту і Касцёлу. Вось, паводле маёй думкі, некалькі аспектаў, як іх сведчанні могуць дапамагчы нам быць вернымі ў самых розных абставінах:

Сіла веры і адвага.

Мучанікі паказалі прыклад непахіснай веры і адвагі, нават перад тварам смяротнай небяспекі. Яны нагадваюць нам, што сапраўдная вера не ведае страху і гатовая да ахвяры. Гэты прыклад можа натхняць нас быць больш смелымі ў абароне нашай веры і хрысціянскіх прынцыпаў у штодзённым жыцці.

Вернасць да канца.

Іх вернасць Хрысту і Касцёлу, нягледзячы на пераслед і пакуты, вучыць нас вытрымцы і вернасці да канца. У сучасным свеце, дзе адчуваецца недахоп пастаянства, іх прыклад можа дапамагчы нам заставацца вернымі нашым абяцанням і прынцыпам, незалежна ад абставінаў.

Сведчанне любові і прабацэння.

Мучанікі часта сведчылі любові і прабацэнне нават да тых, хто іх пераследаваў. Гэтае сведчанне паказвае нам, што са-

праўдная хрысціянская любоў і прабацэнне не маюць межаў. Мы можам вучыцца прабацаць і любіць нават у цяжкіх сітуацыях, следуючы іх прыкладу.

Сіла малітвы і духоўная глыбіня.

Іх жыццё было прасякнута малітвай і глыбокаю духоўнасцю. Яны знаходзілі сілы і натхненне ў адносінах з Богам, што дапамагала ім вытрымаць цяжкія выпрабаванні. Іх прыклад можа вучыць нас важнасці малітвы і духоўнага жыцця як крыніцы сілы і спакою ў складаных сітуацыях.

Супольнасць і падтрымка.

Мучанікі часта знаходзілі падтрымку і сілу ў супольнасці вернікаў. Іх жыццё нагадвае нам пра важнасць супольнасці і ўзаемнай падтрымкі на нашым духоўным шляху. Сёння гэта можа быць асабліва важна, каб не адчуваць сябе адзінокімі ў веры і мець падтрымку ў цяжкія часы.

Аднаўленне гістарычнай памяці.

Захаваўне памяці пра мучанікаў і іх сведчанні дапамагаюць нам асэнсавальна і цаніць нашыя духоўныя карані і спадчыну. Гэта ўмацоўвае нашу ідэнтычнасць і натхняе на вытрываласць у веры.

Такім чынам, сведчанні мучанікаў вучаць нас, што быць

верным Хрысту і Касцёлу азначае не толькі трымацца нашай веры ў штодзённым жыцці, але і быць гатовымі на вялікія ахвяры дзеля яе. Іх жыццёвы шлях з'яўляецца для нас жывым прыкладам, як жыць верай у самых розных абставінах, шукаючы натхнення і сілы ў адносінах з Богам.

— Юбілей — гэта не толькі падвядзенне вынікаў пэўнага жыццёвага шляху, але і пошук у будучыню. Якой яна бачыцца Вам, Эксцэленцыя, якія Вашы планы і надзеі?

— Юбілей сапраўды з'яўляецца часам для раздумаў і асэнсавання пройдзенага шляху, але гэта таксама магчымасць паглядзець у будучыню з вялікай надзеяй. На мой погляд, будучыня павінна быць часам працяглага развіцця і ўдасканалення ў розных сферах жыцця Касцёла.

У планах на будучыню:

1. Умацаванне духоўнага жыцця і веры: мая галоўная надзея — гэта ўмацаванне веры і духоўнага жыцця нашых вернікаў. Мы павінны надалей развіваць катэхетычныя праграмы, прапаноўваць духоўныя рэкалекцыі і падтрымліваць асабісты адносіны з Богам. Хацелася б, каб нашы парафіі сталі месцамі, дзе

кожны можа знайсці духоўную падтрымку і накіраванне.

2. Развіццё катэхізацыі і адукацыі: важным прыярытэтам з’яўляецца паляпшэнне сістэмы катэхізацыі і рэлігійнай адукацыі. Мы плануем распрацоўку і ўкараненне новых адукацыйных праграмаў, якія б адказвалі на сучасныя патрэбы і выклікі. Асаблівая ўвага будзе нададзена падрыхтоўцы катэхетаў і педагогаў, каб яны маглі якасна выконваць сваё служэнне.

3. Сацыяльная і гуманітарная дзейнасць: плануем умацоўваць нашу сацыяльную і гуманітарную дзейнасць. Сёння вельмі важна аказваць дапамогу тым, хто знаходзіцца ў цяжкіх жыццёвых абставінах. Мы будзем працягваць і развіваць нашы праекты па падтрымцы бедных, хворых і сацыяльна неабароненых.

4. Моладзевыя праграмы і ініцыятывы: адным з галоўных напрамкаў застаецца праца з моладдзю. Хочацца бачыць актыўную моладзь, якая ўдзельнічае ў жыцці Касцёла і грамадства. Мы плануем развіваць моладзевыя праграмы, летнія лагеры, рэкалекцыі і іншыя ініцыятывы, якія будуць дапамагаць маладым людзям знайсці сваё месца ў свеце і служыць Богу і людзям.

5. Экуменічны дыялог і міжрэлігійнае супрацоўніцтва: у сучасным свеце важна развіваць экуменічны дыялог і міжрэлігійнае супрацоўніцтва. Я спадзяюся, што мы зможам наладзіць і ўмацаваць адносіны з прадстаўнікамі розных канфесій і рэлігійных супольнасцяў, каб разам працаваць дзеля грамадства і свету.

6. Падтрымка і развіццё сем’яў: асаблівая ўвага будзе нададзена падтрымцы сем’яў. Мы плануем развіваць праграмы сямейнай катэхізацыі, кансультацыйных цэнтраў і іншыя ініцыятывы, якія будуць дапамагаць сем’ям

быць моцнымі, здаровымі і духоўна развітымі. Мая надзея — бачыць наш Касцёл моцным, актыўным і жывым, каб кожны вернік змог знайсці ў ім сваю духоўную падтрымку і накіраванне. Гледзячы ў будучыню, я ўпэўнены, што з Божай дапамогай і нашымі сумеснымі намаганнямі мы зможам дасягнуць гэтых мэтай і зрабіць свет лепшым.

— *Пра што яшчэ Вам хацелася б сказаць нашым чытачам у гэтым юбілейным інтэрв’ю?*

— Мне хацелася б звярнуць увагу на некалькі ключавых аспектаў, якія з’яўляюцца важнымі для сучасных вернікаў і грамадства ў цэлым.

Адным з найважнейшых аспектаў жыцця Касцёла з’яўляецца супольнасць. У сучасным свеце, дзе індывідуалізм і самастойнасць часта ставяцца на першае месца, нам варта памятаць пра сілу і значэнне супольнасці. Кожны з нас мае патрэбу ў падтрымцы, малітве і дапамозе ад іншых. Будзем супольнасці, дзе кожны будзе адчуваць сябе любімым і патрэбным.

Кожны хрысціянін пакліканы да святасці. Гэта не толькі абавязак святароў ці манахаў, але і кожнага верніка. Святасць працяўляецца ў штодзённых учынках любові, міласэрнасці і прабачэння. Няхай кожны з нас імкнецца быць прыкладам Хрыстовай любові ў сваім асяроддзі, сям’і і на працы.

Моладзь — гэта будучыня Касцёла і грамадства. Мы павінны ўкладваць час і рэсурсы ў выхаванне і падтрымку маладых людзей. Яны сутыкаюцца з многствам выклікаў, і наша задача — дапамагчы ім знайсці свой шлях, спазнаваць веру і прынцыпы хрысціянскага жыцця. Мы павінны слухаць моладзь, разумець яе праблемы і быць для яе надзейнай апорай. Сёння, як ніколі, важна развіваць экуменічны

дыялог і супрацоўніцтва з прадстаўнікамі іншых рэлігій. Мы жывем у шматкультурным свеце, і ад нас залежыць, ці зможам мы стварыць грамадства, дзе паважаюць і цэняць разнастайнасць. Будзем імкнуцца да паразумення, міру і супрацоўніцтва ў імя агульнага дабра.

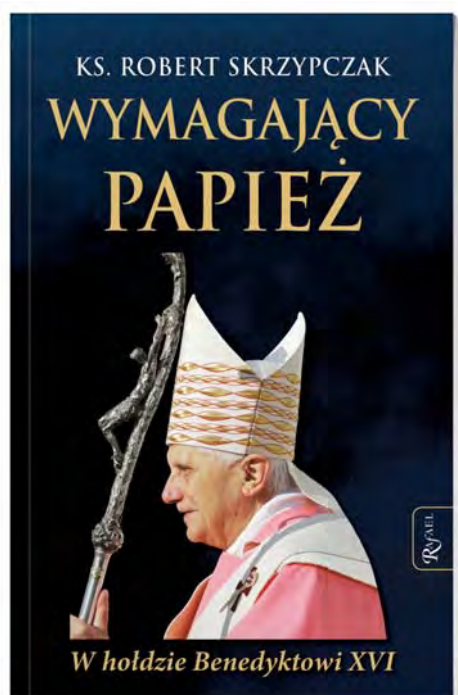
Захаванне нашых традыцый і духоўнай спадчыны таксама вельмі важнае, але адначасова мы павінны быць адкрытымі на наватарскія падыходы і сучасныя метады. Мы павінны знаходзіць баланс паміж захаваннем каштоўнасцяў мінулага і прыняццем новых магчымасцяў, якія дае нам сучаснасць.

У нашым хуткаплынным жыцці вельмі важна знайсці час для малітвы і разважання. Малітва дапамагае нам заставацца ў кантакце з Богам, знаходзіць спакой і ўнутраны баланс. Давайце не забываць пра важнасць асабістай малітвы, а таксама ўдзелу ў супольных набажэнствах і сакрамэнтах.

Узгадваючы пра мучанікаў і іх ахвяры, нам варта памятаць пра найвышэйшую заповедзь Хрыста – любіць бліжняга, як самога сябе. Любоў і міласэрнасць павінны быць кіруючымі прынцыпамі нашага жыцця. Будзем праяўляць міласэрнасць у адносінах да іншых, дапамагаць тым, хто ў патрэбе, і быць сведкамі Божай любові.

У гэты юбілейны момант я хачу падзякаваць усім, хто падзяляе гэты шлях з намі. Няхай Бог благаславіць кожнага з вас, няхай вашы сэрцы будуць напоўнены верай, надзеяй і любоўю. Памятайце, што кожны з нас мае ўнікальную ролю ў гэтым свеце, і разам мы можам зрабіць яго лепшым. Будзем ісці наперад з верай і адвагай, заўсёды імкнучыся да святасці і служэння Богу і людзям.

Размаўляла
Крыстына Лялько.

Кс. Роберт Скшыпчак

ПАТРАБАВАЛЬНЫ ПАПА

З пашанаю да Бэнэдыкта XVI
Урыўкі з кнігі

**Любі, вер
і не губляй надзеі**

Сваім Пантыфікатам Папа Бэнэдыкт XVI хацеў замацаваць тое, што з вялікім размахам распачаў ягоны святы папярэднік Ян Павел II. Новай евангелізацыі, гэтаксама як і саборнаму аднаўленню Касцёла, быў неабходны моцны падмурак. Асноваю ж усялякай дзейнасці, мыслення і хрысціянскага жыцця ёсць вера, якая праяўляецца ў любові, што развіваецца ў надзеі на канчатковае спаўненне ва ўкрыжаваным і ўваскрослым Хрысце. Святы Айцец ведаў, што цяпер многія хрысціяне перажываюць своеасаблівы крызіс

веры, а некаторыя з іх наўпрост сцвярджаюць, што яе страцілі. <...> Сам Езус часам шкадаваў, што Ягоныя вучні «малаверныя» (гл. Мц 6, 30; 8, 25; 14, 31; 16, 8). Ён нават разважаў, ці «Сын Чалавечы, прыйшоўшы, знойдзе веру на зямлі?» (гл. Лк 18, 8). Зрэшты, вучні, усведамляючы гэту сваю слабасць, прасілі Яго: «Дадай нам веры» (Лк 17, 5). Магчыма, што асяроддзе вучняў да такой ступені прызвычаіла Настаўніка да штодзённага сутыкнення з іх каструбаватымі перакананнямі, што калі Ён заўважаў у кімсьці моцную веру, то быў уражаны: «О жанчына, вялікая вера твая! Няхай станеца табе, як жадаеш»

(Мц 15, 28); «Сапраўды кажу вам, ні ў кога ў Ізраэлі Я не знайшоў такой веры» (Мц 8, 10). Падобным чынам выглядае вобраз сучаснай надзеі. Адварочваючыся ад Божых абяцанняў, чалавек занурваецца ў бездань глыбокага смутку, губляючы ўсялякую энергію для змагання з самымі простымі жыццёвымі патрэбамі. У выніку гэта ўплывае на здольнасць жыць любоўю ў Касцёле і ў грамадстве. Калі любоў не прызнаецца і не прымаецца ў вярхах, тады слабее вітальнасць Касцёла, а грамадства «спаўзае» ў дэструкцыю. Касцёл, здольны любіць людзей, з першых хвілінаў свайго існавання быў

*Працяг.
Пачатак у № 1 за 2024 г.*

лекам для грамадства: «Пагля-дзіце, як яны любяць адзін аднаго». Усведамленне цеснай сувязі, якая яднае тры Боскія цноты ў хрысціянскім досведзе, Папа Бэнэдыкт сканцэнтраван у сваіх найбольш важных дакументах. Праблемам веры ён прысвяціў апостальскае пасланне *Porta fidei і энцыкліку Lumen fidei*, якую пакінуў падпісаць свайму наступніку Францішку; тэме надзеі — энцыкліку *Spe salvi*; заповедзі любові — энцыкліку *Deus caritas est*. Арыгінальнасць думкі Бэнэдыкта XVI падштурхнула яго адварнуць парадак падачы гэтых фундаментальных пытанняў: ён распачаў ад аналізу любові, а пасля — надзеі, паказваючы іх як дзве ўзаемадапаўняльныя формы ўвасаблення веры ў Хрыста ў свеце.

Тварам да любові

Энцыкліка *Deus caritas est*, якая была першым праграмным дакументам Бэнэдыкта XVI, выклікала здзіўленне: замест паглыблення ў песімізм свету. Папа абвешчаў радаснае пасланне хрысціянства. Гэта ўжо быў не ўдумлівы, ажно да болю, у сваёй аналітыцы прэфект Кангрэгацыі веравучэння, а перапоўнены пасхальнаю вераю наступнік св. Пятра. З ахоўніка дактрыны ён перамяніўся ў першага з Апосталаў. Больш за тое, пасля выдатнай лекцыі цягнення і памірання, якую пакінуў свету Ян Павел II, нельга было ўзяцца за іншую тэму, апроч менавіта любові.

Чаму Папа адчуваў патрэбу гаварыць найперш пра Бога, калі ў цэнтры эпохі знаходзіцца чалавек? Няўжо знакаміты тэалаг не здольны быў пайсці насустрач сапраўдным спадзяванням эпохі? Усё ж менавіта наша пакаленне перажыло «антрапалагічны

пералом», які адорвае чалавека выключнаю, дасюль нябачанаю зацікаўленасцю. Чалавек знаходзіцца цяпер у працэсе вызвалення ад шаблонаў мінулага, таму таксама пакідае касцёлы і кляштары, выбіраючы для сябе і сваіх дзяцей камфортны, сучасны і фінансава забяспечаны стыль жыцця. Нават калі мы і бачым сёння прыкметы вяртання рэлігійнасці, яна мала пераканальная. Зрэшты, вядомы італьянскі філосаф Эмануэле Сэвэрыно сцвярджаў, што так званае пакаленне Яна Паўла II альбо рухі адновы ў Касцёле — гэта прыкметы перадсмяротных канвульсій хрысціянства. Звычайна той, хто памірае, перад скананнем на хвіліну адчувае сябе лепш. Аднак, на думку італьянскага агностыка, у свядомасці людзей у хуткім часе традыцыйны стыль жыцця саступіць месца парадыгмам навукова-тэхнічнай сучаснасці, якая дасць ім нашмат больш аптымістычную перспектыву.

Адкуль у такім выпадку бярэцца неймаверная эпідэмія злосці, наркотыкаў і дэпрэсіі, што ахоплівае сёння багатыя слаі грамадства? Сапраўднаю праблемаю аказваецца не настолькі крызіс чалавека, як «крызіс Бога». Многія людзі жывуць сёння згодна з дэвізам: «Бога няма, а калі нават ёсць, то гэта неістотна». Несумненна, гэта наступства тэзы, выказанай стогадоў таму Фрыдрыхам Ніцшэ: «Бог памёр... і мы Яго забілі». Аказваецца, што ўсё змяняецца ў залежнасці ад таго, ці Бог ёсць, ці Яго няма.

У гэтай перспектыве Папа, які, можа, як ніхто іншы, усведамляў стан духу эпохі, абвешчаў жывога Бога і пры тым Бога, які ёсць Любоў. «Бог першы нас палюбіў» (1 Ян 4, 10) — даказваў ён насупе-

рак усялякім перасцярогам. Такі Бог аб'явіўся ў гісторыі Ізраэля, пакідаючы людзям найбольшую заповедзь SHEMA: «Будзеш любіць» (гл. Дрг 6, 5). Менавіта такога Бога мы спазналі як хрысціяне дзякуючы Хрысту. Ён «Той, Хто любіць з усёю жарсцю, уласціваю сапраўднай любові» (гл. *Deus caritas est*, 10). Такую любоў мы ўбачылі ў крыжы Хрыста — гэта любоў, якая любіць, не адбіраючы ні ў кога свабоды, больш за тое — беручы на сябе ўсе наступствы заблуканай, здраджанай людской свабоды. Гэта любоў, якая бярэ на сябе ўсю мязготнасць, акты насілля, ілжывасць і крывадушнасць людзей; якая дае сябе ўкрыжаваць як злачынцу; адплочвае дабром за зло, прабачае грэшніку, не выстаўляючы ніякіх перадумоваў. <...> Насуперак сваёй уласнай справядлівасці Бог выкарыстаў міласэрнасць. «Ён ахвяруе сябе, каб узняць чалавека і яго збавіць». Бэнэдыкт XVI пісаў, што гэта «любоў у сваёй найбольш радыкальнай форме» (гл. *Deus caritas est*, 12). Бог Езуса Хрыста — гэта не Бог грэкаў, які ўзрушвае свет і прыцягвае да сябе. Ён можа быць толькі любімы, але сам не любіць. Гэта таксама не бог дэістаў, які пасля стварэння свету збег у сваю вечнасць і не праяўляе ніякай зацікаўленасці нашымі справамі. Папа абвешчаў Бога, які пастаянна дзейнічае на карысць людзей, які прыходзіць знішчыць у нас страх перад паміраннем праз уваскрасенне Хрыста. Ён адкрывае нам пасхальны шлях, каб правесці са смерці эгаістычнай адзіноты да жыцця любоўю.

Марцін Хайдэгер казаў, што мы захраслі ў «начы свету», бо драма сучаснага чалавека не ў тым, што ў ягоным жыцці няма

Бога, а ў тым, што чалавек ужо не перажывае з прычыны Яго адсутнасці. Драматычным здаецца тое, што мы ўжо не заўважаем патрэбы пераадолення смерці, а значыць вяртання да дому, да айчыны, спакойна прабываючы на выгнанні. Бэнэдыкт XVI, які абвяшчаў жыватворную, дадзеную нам любоў Бога, быццам хацеў сказаць сытаму чалавеку, што пазбягаў глыбейшых рэфлексій: «Ты памрэш не ў дзень тваёй смерці, а тады, калі падумаеш, што ўжо дасягнуў свайго самаспаўнення, калі ў тваім сэрцы ўжо не будзе неспакою і жадання пошуку. Калі ніякае святло сярод цемры не будзе асвятляць тваіх крокаў, тады ты прайграеш сваё змаганне са смерцю». Вось што прапаноўваў Папа на парозе XXI стагоддзя — вырушыць у дарогу са смерці да жыцця, перажываючы наноў пасху з Хрыстом. З тварам, павернутым да Любові. Не задаволіцца першым- лепшым даляглядам і не затрымацца нават на перадапошнім, а ісці да канца. Жыць памкненнямі Неба.

Лесвіца Якуба

Гэта праўда, сцвярджаў Бэнэдыкт XVI, што, магчыма, няма іншага слова, якое б так часта ўжывалі і якім бы так злоўжывалі людзі, як слова «любоў». Адсюль гэтулькі цярпення, звязанага з тым, што альбо нас недастаткова любяць, альбо мы самі не разумеем, як трэба любіць. А як гэта ўчыніць? Святые Айцец даў геніяльны адказ: «З прычыны таго, што Бог першы нас палюбіў (гл. 1 Ян 4, 10), любоў больш не з'яўляецца толькі «загадам», але адказам на дар любові, з якой Бог прыходзіць да нас (*Deus caritas est*, 1). Любові немагчыма загадаць, «і таму, што Бог «першым» нас палюбіў, любоў можа нарадзіцца

ў нас як адказ» (*Deus caritas est*, 17). Яе зыходны пункт — гэта не толькі натуральная сімпатыя ці памкненне да другой асобы, гэта «інтымная» сустрэча з Богам. «Менавіта тады я вучуся глядзець на іншую асобу не толькі маімі вачыма і праз мае пачуцці, але таксама з перспектывы Езуса Хрыста» (*Deus caritas est*, 18). Такі позірк любові можа мне дапамагчы заўважаць у іншых нашмат больш. У гэтым сэнсе Бэнэдыкт XVI выкарыстаў біблійны вобраз лесвіцы Якуба, якая сягае ад зямлі да неба, па якой узыходзяць і сыходзяць анёлы. «Менавіта ў гэтым праяўляецца неабходнае ўзаемадзеянне паміж любоўю да Бога і любоўю да бліжняга» (*Deus caritas est*, 18).

Зрэшты, гэты вобраз лесвіцы Якуба дапамог Папу выказаць яшчэ адну прыгожую думку ў той жа энцыкліцы. Вось жа, для яго любоў — гэта не толькі пачуццё, а працэс, які ахоплівае ўсе патэнцыйныя магчымасці чалавека. Ён ніколі не заканчваецца, а толькі змяняецца з бегам жыцця, сталее.

Паводле Святога Айца, узор любові — гэта любоў паміж мужчынам і жанчынаю, «у параўнанні з якім, на першы погляд, любы іншы від любові адразу блякне» (*Deus caritas est*, 2). Як немагчыма любіць толькі душою, так і абсурдна любіць толькі целам: любіць чалавек, уся яго істота. «Любоў ахоплівае ўсё існаванне ў кожным яго вымярэнні».

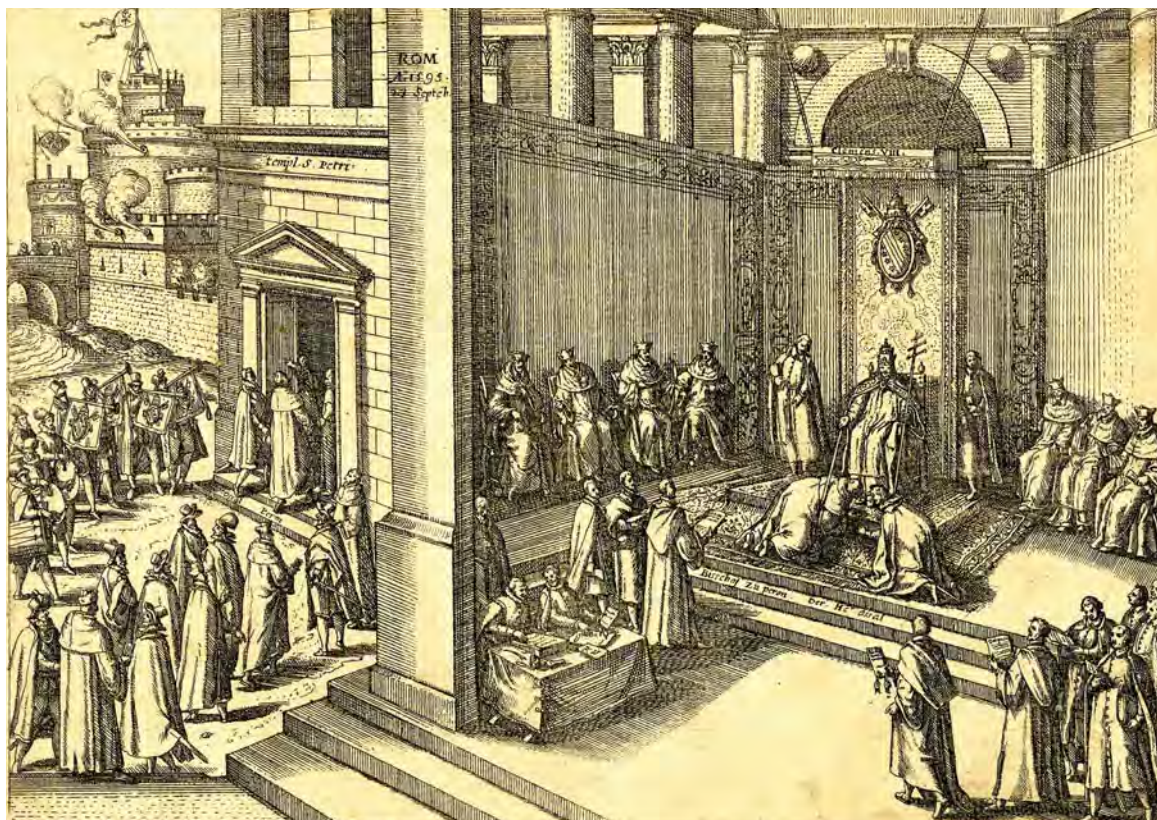
Бэнэдыкт спаслаўся на антычную традыцыю, якая выдзяляе два віды любові: *эрас* і *аганэ*. *Эрас* — гэта людское імкненне да шчасця, пошукі асалоды ва ўзнясенні да вяршыняў раскошы; *аганэ* — гэта чыстая Боская любоў, якая даецца, выходзіць па-за ўласнае «я», якая здоль-

ная прабачаць. *Эрас*, пакінуты на сябе самога, можа дайсці да ўпадку: з асобы ўчыніць прадмет, а з любові — тавар. *Эрасу* неабходна ачышчэнне, «супрацьяддзе», дысцыпліна. Гэтую аздараўляльную ўласцівасць, на думку Бэнэдыкта XVI, мае сувязь яго з *аганэ*. Таму трэба ўратаваць *эрас*, перайначыць яго ў досвед любові, які ёсць шляхам да пераадолення эгаізму, увагі да іншай асобы, аддаючы сябе, каб такім чынам сябе знайсці. Так перажываная людская любоў дае «прадчуванне вяршыні існавання» (гл. *Deus caritas est*, 5). Таксама і Ян Павел II лічыў, што любоў — гэта канчатковая рэалізацыя асобы: яна не споўніцца інакш, як толькі праз бескарыслівы дар сябе самога. Гэта шанец, каб спазнаць блізкасць Бога ў адносінах з іншым чалавекам, якога любіш.

Жан Поль Сартр калісьці сказаў, што «іншы — гэта пекла», і гэтым атруціў розумы многіх людзей. На яго думку, дзяліць жыццё з іншаю асобою — гэта «катаванне мазгоў, прывід цярпення». Таму чалавек асуджаны на адзіноту, бо іншыя — гэта найгоршае зло з усіх існуючых. Бэнэдыкт XVI запырэчыў такому бачанню чалавека. Пекла можна стварыць самому сабе. Бог стварыў для нас неба. У сувязі з гэтым неабходна «заахвоціць свет па-новаму, з актыўнай стараннасцю даць адказ на Божую любоў» (*Deus caritas est*, уступ).

Працяг будзе.

Пераклад з польскай мовы
Крыстыны Лялько.
Паводле: ks. Robert Skrzypczak.
Wymagający Papież.
W hołdzie Benedyktowi XVI. Dom
wydawniczy «Rafaël», 2023.

Абрахам Хогенберг (1578–1653). Аўдыенцыя з французскім каралём Генрыхам IV у Папы Клімэнта VIII. Апостальскі палац Ватыкана, 23 верасня 1593 года. Медзьярыт. 1595 г.

Ігар Сурмачэўскі

Вялікае італьянскае падарожжа Яна Паца (1597–1598 гг.)

Аўдыенцыя ў Папы Клімэнта VIII

Па тых жа табліцах і планах Марціна Ферабоско мы маем магчымасць прасачыць, як віленскія пілігрымы, сярод якіх быў і Ян Пац, праходзілі на аўдыенцыю да Пантыфіка ў суправаджэнні швейцарскіх гвардзейцаў, дарадцаў і служачых дыпламатычнага пратаколу Ватыкана праз дзверы Апостальскага палаца і апынуліся ў Атрыуме, адкуль магчыма было разгледзець рэшткі старой базылікі і фасад новага велічнага сабора святога Пятра з грандыёзным купалам. Тут жа злева была лесвіца, якая вяла ў храм. А прама, напрыканцы Атрыума, была лесвіца пад купалам, якая яднала старую базыліку і Апостальскі палац. Далей па сходах Апостальскага палаца чальцы віленскай місіі падымаліся ў Залу аўдыенцыі.

Хутчэй за ўсё, аўдыенцыя праходзіла ў Каралеўскай зале, якая, нібы нартэкс, знаходзіцца перад Сікстынскаю капэлаю (была пабудавана ў 1573 годзе). Каралеўская зала выкарыстоўвалася для прыёмаў каралеўскіх асобаў і амбасадараў. У ёй

таксама збіраліся калегіі кардыналаў, якія тут жа адпачывалі падчас канклаву. Побач з Каралеўскаю залаю знаходзілася Герцагская зала для афіцыйных цырымоній, таму магчыма дапусціць, што сустрэча Пантыфіка і віленскіх пілігрымаў магла праходзіць і ў гэтай зале. Ва ўсе часы Герцагская зала была часткаю маршрута, па якім манархі і вяльможы ішлі на аўдыенцыю да Пантыфіка. Тут Папа ў Вялікі чацвер абмываў ногі трынаццаці жабракам. У першым памяшканні Герцагскай залы збіраліся кардынальскія кансісторыі, на якіх Пантыфік выслухоўваў пажаданні і прапановы іерархаў Касцёла. Тут прыносіла клятву Папская швейцарская гвардыя. Герцагская зала ў часы Яна Паца складалася з двух памяшканняў, аб'яднаных у 1660 годзе ў адну прастору архітэктарам Берніні.

Мовай, якой карысталіся абодва бакі на аўдыенцыі, магла быць адна з трох: польская (магчыма, Пантыфік трохі ведаў яе, бо ў 1588 годзе быў папскім легатам у Рэчы Паспалітай); латынь (сярод сакральных асобаў яна была міжнароднай мовай

Заканчэнне.

Пачатак у № 1 за 2024 г.

Невядомы мастак. Партрэт кардынала
Юрыя Радзівіла (1556–1600).
Палатно, алей. XVI ст. Нацыянальны мастацкі музей РБ.

Невядомы мастак. Партрэт біскупа
Бэрнарда Маціёўскага (1548–1608).
Палатно, алей. Копія, 1882 г.

зносінаў); італьянская (шмат студэнтаў і манахаў з Рэчы Паспалітай вучылася ва ўніверсітэтах Італіі). Згодна з дыпламатычным пратаколам, на аўдыенцыі з боку Ватыкана павінны былі прысутнічаць: кардынал Чынцыё Альдабрандзіні (1551–1610), другі пляменнік Папы Клімэнта VIII, які яшчэ ў 1588 годзе суправаджаў папскага нунцыя Іпаліта Альдабрандзіні падчас перамоваў Святога Пасаду з польскім каралём Жыгімонтам III у Сілезіі (Рэч Паспалітая), павераны Святога Пасаду ў справах Рэчы Паспалітай; кардынал Джаванні Евангеліста Палотта, архіпрэсвітэр базылікі святога Пятра; біскуп *Annibale Ruccellai*, прэфект Апостальскага палаца. Імаверна, што падчас аўдыенцыі была закранута тэма Контррэфармацыі і ўмацавання ролі Каталіцкага Касцёла ў Рэчы Паспалітай, і ў гэты момант Ян Пац меў магчымасць распавесці Пантыфіку пра свой шлях з кальвінізму ў каталіцтва. Гэты аповед, відаць, зрабіў вялікае ўражанне на Папу Клімэнта VIII, і ён вырашыў умацаваць веру неафіта годным сакральным падарункам... Але аўдыенцыя ў Апостальскім палацы магла праходзіць згодна з традыцыямі пілігрымак магнатаў ВКЛ у сакральныя святыні на Радзіме, то бок, кожны вернік, які займаў высокае становішча ў грамадстве, ахвяраваў у святыню адпаведную падзяку Нябёсам: падтрымліваў святыню матэрыяльна ці падносіў у дар творы сакральнага мастацтва. Яркі прыклад такіх ахвяраванняў — скарбец у Чэнстахоўскім кляштары, дзе захоўваюцца сакральныя творы мастацтва ад самых знакамітых магнацкіх фамілій

Польшчы і ВКЛ. Імаверна, што ахвярны падарунак ад віленскіх пілігрымаў Пантыфіку, а хутчэй асабіста ад Яна Паца, быў адпаведны — варты і каштоўны. Трэба ўгадаць, што ахвяраванняў ад пілігрымаў у знакамітыя рымскія базылікі было вельмі шмат, аб гэтым гаворыць той факт, што Папа Клімэнт VIII у 1598 годзе загадаў пабудаваць спецыяльную вялікую залу (зала скарбніцы, ці новая сакрыстыя, ці *Памаранчыо*) пры Апостальскім палацы Ларэтанскай базылікі, дзе маглі б захоўвацца ахвяраванні з усяго свету.

Сакральны падарунак ад Папы Клімэнта VIII быў не менш значны за ахвяру і гарачыя словы адданасці Яна Паца: гэта быў абраз (а магчыма, рэтабль — складны алтар для пілігрымаў) Божай Маці Адзігітрыі, якая потым праславілася як Будслаўская. У сваёй кнізе «Задзяк нябесны...» а. Элеўтэрыі Зеляевіч так апісвае гэту падзею падчас аўдыенцыі: «Айцец Святы той абраз, які для асаблівага да яго набажэнства ў сваім прыватным пакоі хаваў, памянёнаму яго мосці ваяводу на знак асаблівага свайго пастырскага афэку як найвышэйшы скарб, найкаштоўнейшы свой клейнот, з вялікімі адпустаі року 1598 падараваў». Прыватным пакоем у гэтым кантэксце магла ўзгадвацца суседняя з Каралеўскай залай капліца — *Cappella Paolina*, названая ў гонар Папы Паўла III. Яна мае яшчэ адну назву — капліца *piccolo* (маленькая), у адрозненне ад Сікстынскай, якая называлася *magna* (вялікая). Новаабраны канклавам Папа пасля спеваў гімна *Te Deum* праходзіў у

Ян Юзаф Філіповіч. Абраз Багародзіцы
з дамініканскага касцёла ў Луцку.
Медзярыт. 1749 г.

Ян Маціёўскі. Абраз Маці Божай Ружанцовай
у дамініканскім касцёле Кракава.
Медзярыт. Сярэдзіна XVIII ст.

капліцу для прыватнай малітвы. Папа Павел III, выбраны ў 1534 годзе, пастанавіў побач з капліцаю Сікста IV пабудаваць капліцу для захоўвання Найсвяцейшага Сакрамента (*per la custodia del Santissimo Sacramento*), так з'явілася *Cappella Paolina* для прыватных малітваў Пантыфіка. Імаверна, што абраз Адзігітрыі (Будслаўскай) знаходзіўся побач з тым месцам, дзе праходзіла сустрэча Пантыфіка і пілігрымаў з Вільні, бо прыватныя пакоі Пантыфіка былі аддалены ад афіцыйнай часткі Апостальскага палаца, і, каб трапіць у пакоі Пантыфіка, прыйшлося б прайсці з Каралеўскай залы праз усе *gallerei i coritori*, якія ядналі *Palazzo Apostolico i Habitatione*, а гэта больш за дзвесце метраў. Наўрад ці Пантыфік, узрушаны прамовамі і сустрэчаю з адданымі католікамі з Вільні, сам знянацку вырашыў прыпаднесці свой сакральны дар Яну Пацу. Хутчэй за ўсё, падарункі знаходзіліся ў бліжніх да Каралеўскай залы памяшканнях, і аб іх прызначэнні Пантыфік папярэдне раіўся са сваімі дарадцамі: гісторыкам і кіраўніком Ватыканскай апостальскай бібліятэкі, кардыналам Чэзарэ Бароніем (1538–1607); амбасадарам, сакратаром і канонікам Джаванні Батысто Агучы (1570–1632); кардыналам пляменнікам П'етро Альдабрандзіні (1571–1621); кардыналам Чынцыё Альдабрандзіні (1551–1610); прэфектам Апостальскага палаца біскупам *Annibale Ruccellai*. Мяркую, што аўдыенцыя

з віленскімі пілігрымамі прайшла ў Пантыфіка не спантанна, а была папярэдне дамоўленаю, як і сакральны падарунак, — абраз Божай Маці Адзігітрыі (Будслаўскай).

Тры абразы з Рыма

Напрыканцы аповеду пра італьянскае падарожжа Яна Паца ўзгадаю цікавую інфармацыю, якая, магчыма, дасць разгадку аўдыенцыі ў Пантыфіка. Інфармацыя тычыцца біскупа Бэрнарда Маціёўскага.

У катэдральным касцёле Луцка, некалі гэтае месца звалася «Рымам Усходу», ад канца XVI стагоддзя знаходзіўся чудатворны абраз Маці Божай Снежнай. Цікава, што паданне з'яўлення Снежнай Багародзіцы на Валыні вельмі падобнае да гісторыі пілігрымкі чудатворнага абраза Багародзіцы Адзігітрыі з Вечнага горада ў Будслаў. Паданне гучыць так: «Абраз той Снежнай Багародзіцы знаходзіўся ў Папы Клімента VIII. Ён хаваў яго ў сваёй прыватнай капліцы і кожны дзень праводзіў набажэнства перад ім. А ў той час у Рыме знаходзіўся біскуп Бэрnard Маціёўскі, які ў складзе пасольства Рэчы Паспалітай прабываў на аўдыенцыі ў Пантыфіка і ўбачыў той абраз. І так упадабаў яго, што прыпаў да ног Святога Айца і з вялікаю пакораю выпрошваў тую святыню для Рэчы Паспалітай, якую ў той час апанавала вялікае ліха. Пантыфік ласкава задаволіў

просьбу біскупа. Калі Бэрнард Маціёўскі вярнуўся пасля падарожжа з Рыма ў Луцк, ён ахвяраваў абраз мясцовым айцам дамініканам, і святыня была з вялікаю пашанаю ўнесена ў касцёл айцоў дамініканаў ва ўрачыстасць Звеставання Найсвяцейшай Панны Марыі /25 сакавіка/ ў 1598 годзе». На жаль, абраз Луцкай Снежнай Багародзіцы загінут у 1924 годзе ў вялікім пажары, які знішчыў катэдральны касцёл Святой Тройцы. У катэдральны касцёл абраз быў перанесены ў 1849 годзе, калі кляштар дамініканаў быў скасаваны расейскаю ўладаю.

Аналізуючы гэтую інфармацыю, якая мае шмат супадзенняў з падарожжам Яна Паца па часе пілігрымкі, па мэце дыпламатычнай місіі, супадзенні паданняў аб паходжанні чудатворных абразоў, магчыма выказаць меркаванне, што Папа Рымскі на аўдыенцыі, можа, нават не адзінай у часе, калі віленскія пілігрымы знаходзіліся ў Вечным горадзе, падараваў вернікам з Рэчы Паспалітай два абразы: Маці Божую Снежную (Луцкую) і Адзігітрыю (Будслаўскую). Пры гэтым Пантыфік дзейнічаў як разважлівы гаспадар — кожны атрымаў ахвяру згодна статусу і спадзеваў: кардынал Бэрнард Маціёўскі — абраз для вялікага храма, а Ян Пац — абраз, а хутчэй, невялікі рэтабль (трохстворкавы алтар) для падарожжаў і прыватнай хатняй капліцы.

Да гэтай інфармацыі пасуе яшчэ адна гісторыя пра Снежную (Ружанцовую) Багародзіцу, якая з'явілася ў межах Рэчы Паспалітай у 1598 годзе і звязвае а. Бэрнарда Маціёўскага і Папу Рымскага Клімэнта VIII. Гэта абраз Маці Божай Ружанцовай (Снежнай), які знаходзіцца ў кракаўскім касцёле айцоў дамініканаў. Ён быў напісаны з правабрана Святой Марыі Вялікай Рымскай, цяпер Ружанскай, які асвяціў Святы Айцец Клімэнт VIII і ахвяраваў

яго Бэрнард Маціёўскаму, які перадаў яго Ружанцоваму брацтву. Святыня была прывезена ў 1598 годзе а. Бэрнардам Маціёўскім як ахвяра ад айцоў езуітаў і належала святому Станіславу Костку (1550–1568), апекуну Польшчы. Кульмінацыяй культу Ружанцовай Багародзіцы стаўся 1600 год, калі Кракаў апанавала «зараза моравая» (чума), і каб выратаваць горад ад смерці, вакол яго вернікі зладзілі працэсію са Снежнай Багародзіцай. У выніку мор адступіў, і з 1601 года абраз атрымаў назву Ружанцовы, таму што быў перададзены пад апеку касцёльнага брацтва Святога Ружанца. Графічным відарысам чудатворнага абразца Маці Божай Ружанцовай з'яўляецца невялікі медзярыт (13,8x8,1 см) аўтарства Яна Маціёўскага, надрукаваны ў сярэдзіне XVIII ст. На графічным аркушы знізу ёсць подпіс у картушы: «*Obraz Najś/więtszej/ MARYI PANNY Rozancowey od KLEMENSA Osmego Papieża Benedykowany w Kaplicy WW OO Dominikanow Cudami słynący*» («Абраз Найсвяцейшай Марыі Панны Ружанцовай ад Клімэнта Восьмага Папы, ахвяраваны ў капліцу айцоў дамініканаў, цудамі праслаўлены»).

...Віленская місія вярталася ў Рэч Паспалітую з трыма абразамі, якія сталіся з цягам часу знакавымі сакральнымі святынямі для Польшчы і Беларусі: Будслаўская Адзігітрыя (італьянскае рэтабло), Маці Божая Снежная (Луцкая), Маці Божая Снежная (Ружанцовая). А доўжылася тое падарожжа Яна Паца з Вільні ў Рым, калі ўлічваць прыезд а. Бэрнарда Маціёўскага ў Луцк 25 сакавіка 1598 года, са снежня 1597 года па красавік 1598 года.

1. Maria Ratta. La Via Lauretana. 2 tra gli splendori di un mondo antico. S. 50. https://www.notediapastoralegiovane.it/images/Cammini/lauretana_2.pdf.
2. Boleśław Kurzepa. Drogi publiczne jako element bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej. Rzeszów, 2021. S. 20–25.
3. Andrea Palladio. Quattro Libri dell'Architettura. DELLE VIE FUORI DALLE CITTÀ. CAP. III. / In Venetio/ Apperosso Dominico de' Franceschi/1570.
4. Martino Ferrabosco. Libro dell'Architettura della basilica di San Pietro in Vaticano/ In Roma I: anno 1684 Con licenza de Superiori.
5. SUZANNE BOORSCH /THE BUILDING OF THE PAPACY AND ARCHITECTURE /THE METROPOLITAN MUSEUM OF ART/ Bulletin Winter 1982–83/ Volume XL, Number 3/New York/ 1983/S.40–45.
6. Della trasportatione dell'obelisco vaticano. Fontana, Domenico; Bonifacio, Natale Appresso Domenico Basa, In Roma, 1590.
7. А. Лавринович. Кафедральная капитула Виленской епархии в 1388–1796 гг. http://ranar.spb.ru/files/visual/Bondar_PDF/Lawrynowicz_kapitula.pdf
8. Smółucha J., Pielgrzymki Polaków do Rzymu w XVI wieku. Przyczynek do dziejów jubileuszy chrześcijaństwa, «Nasza Przyszłość», 94 (2000). S. 221–243.
9. Kazimierz Maliszewski / Silva Rerum / Europocentryczny i chrześcijański model widzenia świata w dawnej Rzeczypospolitej. https://www.wilanow-palac.pl/europocentryczny_i_chrzescijanski_model_widzenia_swiatu_w_dawnej_rzeczypospolitej.html.
10. Carpiceci, Alberto Carlo / La Basilica Vaticana vista da Martin van Heemskerck / In Bollettino d'arte / Volume 44–45 (1987). S. 67–95.
11. Sławomir Cendrowski. Nowe ustalenia w kwestii śmierci i pochówku kardynała Jerzego Radziwiłła (1556–1600). Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym. PL ISSN 1643–8191, t. 31 (4)/2014. S. 19–41.
12. Makowski Tomasz. Poselstwo Jerzego Ossolińskiego do Rzymu w roku 1633. – Warszawa. Biblioteka Narodowa, 1996. S. 32–36.
13. RUCCELLAI, Annibale. [https://www.treccani.it/enciclopedia/annibale-ruccellai-\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/annibale-ruccellai-(Dizionario-Biografico)/)
14. https://it.cathopedia.org/wiki/Prefetto_dei_sacri_palazzi_apostolici
15. Antonio Russo. Loreto 1555-1630: la basilica, il palazzo apostolico, le mura. «Sapienza» Università di Roma Dipartimento di Storia, Disegno e Restauro dell'Architettura A.A. 2012–2013 – XXV ciclo – Sezione A – «Storia dell'Architettura». S. 84–97.
16. Baldassarre Bartoli. LE GLORIE MAESTOSE DEL SANTUARIO DI LORETO. Appresso Giacomo Filippo Pannelli, 1685. S. 103–106.
17. Kalendarz Katolicki Krakowski na rok Panski 1886. Nakładem księgarni katolickiej D-ra Władysława Milkowskiego w Krakowie. S. 11.
18. Irena Rolska-Boruch. Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Metalowej Sukience w Kościele Parafialnym w Kijanach / Roczniki Humanistyczne. Tom XXXII, zeszyt 4 — 1984. S. 127–148.
19. K. M. Żukiewicz. Cudowny obraz Matki Boskiej Różańcowej w kościele krakowskich dominikanów. – Kraków, 1921. S. 53, 62–63 M.

Інтэр'ер сялянскай хаты Рагочоўскага павета Магілёўскай губерні.
Канец XIX – пачатак XX ст. Фота Е. Раманава. РЭМ.

Галіна Флікоп-Світа

Іконы ў хаце беларусаў

Рэгіянальныя і канфесійныя асаблівасці ўладкавання абразоў
у інтэр'еры сялянскага жылта

Падняпроўе

У працяг гаворкі пра бажніцы адзначым, што падобныя рэчы існавалі і на Падняпроўі, і нават некаторыя з іх знаходзяцца ў музейных зборах. У РЭМе захоўваюцца цікавыя шафкі для абразоў, якія паходзяць з сяла Лабанаўка Чэрыкаўскага павета Магілёўскай губерні, датаваныя канцом XIX — пачаткам XX ст. Іх у 1908 г. у названую ўстанову перадаў А. А. Міллер¹. Ад бажніцаў з-пад Мазыра, зафіксаваных В. Ластоўскім, яны адрозніваюцца малюнкам дэкору і, хоць і паходзяць з аднаго паселішча, зусім розныя. Гэта дазваляе весці гаворку пра выкарыстанне

не толькі выямчатай рызбы для афармлення такіх сакральных рэчаў, але і пра іншыя тэхналогіі, не кажучы і пра зусім іншыя тэхналогіі.

Пісьмовыя крыніцы і нататкі этнографаў са звесткамі пра покуць на Падняпроўі нешматлікія. Аднак яны сведчаць пра тое, што тут у першай палове XIX ст. ужо былі іконы ў хатах. Адзначым, што ў іншых краях такая бесперапынная(!) традыцыя, па ўсёй верагоднасці, вядзецца з другой паловы XIX ст. У запісах этнографа Лізаветы Паўлоўскай (1830–1915 гг.), зробленых на Быхаўшчыне, пры апісанні вясельнага абраду гаворыцца: «Няве-

ста, падаючы ёй (маці) у ногі, просіць благаславення. Устаўшы, хрысціцца і кладзе зямныя паклоны перад іконамі»². Кніга выйшла ў Санкт-Пецярбургу ў 1853 г., то бок, у самай сярэдзіне XIX ст. у гэтым рэгіёне фіксуецца наяўнасць хатніх абразоў.

У Музеі антрапалогіі і этнаграфіі імя Пятра Вялікага Расійскай акадэміі навук («Кунсткамера», далей — МАЭ) захоўваецца здымак канца XIX ст. Г. А. Немчанкі, зроблены ў сялянскай хаце Чавускага павета Магілёўскай губерні³. Тут у цэнтры покуці можна разгледзець за газавай лямпай абраз Хрыста Усядзержца⁴. Справа ад яго

Заканчэнне.

Пачатак у № 4 за 2023 г.

Бажніцы з сяла Лабанаўка Чэрыкаўскага павета Магілёўскай губерні, канец XIX – пачатак XX ст. РЭМ^{18, 19}.

трошку меншага памеру, пэўна, пад шатай, праглядаецца выява «Багародзіцы Кіева-Пячорскай»: на прастоле сядзіць Божая Маці з Дзіцем на руках, кленчаць перад Ёю святыя Антоній і Феадосій Пячорскія, ззаду за кожным з іх намалёваныя анёлы. Правей знаходзіцца крыху меншы абраз з выявай аднаго святога, вызначыць якога цяжкавата; яшчэ правей — драбнейшы абраз пад тым жа ручніком, выява якога не бачна. І таксама справа пад асобным ручніком знаходзіцца яшчэ адна невялікая ікона. Злева ад цэнтральнай выявы Хрыста Усядзержца таксама знаходзіцца абраз, сюжэт якога разабраць складана. Паводле згаданага здымку нельга меркаваць пра тэхніку выканання абразоў (пісаныя ці друкаваныя) і іх месца стварэння, бо разабраць манеру пісьма, дэталі кампазіцыі і г.д. не ўяўляецца магчымым. Аднак агульнае ўражанне пра выгляд покуці можна скласці. На фота бачна шэсць абразоў, але верагодна, што іх было болей — каля дзясятку, бо напэўна, што і па левы бок ад цэнтральнага абраза было некалькі выяваў.

Не меншую цікавасць уяўляе яшчэ адзін здымак у калекцыі МАЭ, а таксама другі аналагічны фотаадбітак з таго ж негатыва захоўваецца ў калекцыі РЭМа⁵ — гэта покуць у беларускай хаце. На гэтай фатаграфіі, зробленай этнографам В. К. Косткам у 1903 г., адлюстраваны чырвоны кут у вёсцы Шапчыцы Рагачоўскага павета Магілёўскай губерні (цяпер Рагачоўскі р-н Гомельскай вобл.). Тут добра можна разгле-

дзець самі абразы, што дазваляе весці гаворку не толькі пра сюжэты, але і пра ікананісныя цэнтры. На правай іконе прадстаўлены Бог Айцец — Саваоф, на левай — Юрый Змеяборац. Паколькі другі святы часткова ўверсе закрыты, то невядома, ці ёсць там кветкавы дэкор, характэрны для абразоў, што бытавалі ў гэтай мясцовасці. А вось абраз Саваофа тыповы паводле кампазіцыі і мае шэраг аналагаў сярод захаваных твораў.

У сялянскай хаце. Чавускі павет Магілёўскай губерні. Канец XIX ст. Фота Г. А. Немчанкі. МАЭ.

Покуць у сялянскай хаце. Сяло Шапчыцы Рагачоўскага павета Магілёўскай губерні. 1903 г.
Фота Г. А. Немчанкі. Фотаадбіткі захоўваюцца ў МАЭ і РЭМ.

Такога кшталту абразы шырока бытавалі на беларуска-ўкраінска-рускім памежжы. У Беларусі, па месцы найбольшага распаўсюду, іх называюць гомельскімі, ва Украіне — чарнігаўскімі, у Расіі — паўднёва-рускімі. Звяртае на сябе ўвагу і тое, што два абразы змешчаны паміж дзвярыма. Ва ўсялякім разе, на фота патрапілі яўна дзвярныя, а не аконныя касякі. Гэта наводзіць на думку, што іконы вісяць не ў жылым пакоі, а ў сенцах. Вышэй, пры апісанні

іншых рэгіёнаў, былі прыведзены згадкі з этнаграфічных нарысаў пра тое, што ў курных хатах, дзе печ палілася па-чорнаму, абразы вешалі ў сенях.

Шыкоўнейшы здымак 1903–1904 гг. гэтага ж этнографа данёс да нас выгляд покуці беднага(!) селяніна ў в. Шарпілаўка Гомельскага павета⁶. Гэта найлепшая з вядомых фатаграфія абразоў у інтэр’еры хаты, бо тут цудоўна можна разгледзець выявы на абразях і не толькі па абрысах вы-

значыць сюжэт, але і разабраць тэхніку выканання, прыналежнасць да іканапісных цэнтраў, а таксама спосаб мацавання абразоў. Тут з самога кута ў два бакі разыходзяцца невялікія палічкі з вертыкальна пастаўленай планкай, якія ляжаць на гарызантальных круглых бэльках. У самым куце размешчаны абраз «Хрыста Пантакратара» (іканаграфія ліка болей падобна да св. Мікалая, аднак яго малявалі звычайна з загорнутай кнігай, тады як Ісуса Хрыста з разгорнутым Евангеллем), перад якім да столі на ланцугу падвешаны зніч. Справа ад яго — абраз «Св. Юрый Змеяборац» такога ж памеру. Далей — трохі меншы абраз, верагодна, Багародзіцы Ахтырскай, і апошні ў гэтым шэрагу, праўдападобна, св. Іўліян (у народзе Усцініян — абаронца немаўлятаў). У левым баку ад кута: «Каранаванне Божай Маці», «Св. Панцеляймон», ікона-падакладніца ў ківоце за шклом і ў дэкаратыўнай фольгавай шаце «Багародзіца Казанская», далей у падобнай тэхніцы — «Хрыстос Збавіцель». Самая крайняя — «Багародзіца Прадвесце» — магчыма, друкаваная (падобна да літаграфіі). Фактычна гэты здымак дае ўяўленне пра «народны іканастас» — то бок, пра збор найбольш шанаваных святых, якія, паводле народнага светапогляду, аберагалі чалавека ў розных сферах жыцця і дапамагалі ў разнастайнай дзейнасці. Агорнута ўся бажніца трыма вышытымі ручнікамі.

Прыблізна ў той жа час Быхаўскі і Рагачоўскі паветы Магілёўскай губерні былі наведаны этнографам Е. Р. Раманавым. Калекцыя яго здымкаў паступіла ў РЭМ у 1903 г.⁷ На прыведзенай тут фатаграфіі зафіксаваны інтэр’ер сялянскай хаты Рагачоўскага павета (паселішча не ўказана). Пад сціплымі ручнікамі вісяць на сцяне чатыры рамы з абразамі. У цэнтраль-

Покуць у хаце беднага селяніна ў в. Шарпілаўка Гомельскага павета Магілёўскай губерні. 1903–1904 гг. Фота В. К. Косткі. РЭМ.

най змешчаны ці то адзін абраз, які мае чатырох-часткавую кампазіцыю, ці то гэта чатыры розныя абразы, закампанаваныя такім спосабам. Магчыма, што гэта літаграфіі. Злева ад яго пад агульным ручніком — два абразы аднолькавага памеру, сюжэт якіх разабраць складана: гэта маглі быць вячальныя іконы або любыя іншыя абразы. Ікона справа таксама прачытваецца кепска, аднак арнамент па полі вельмі падобны да спосабаў аздабы тагачасных літаграфій, а таксама абразоў, пісаных у цэнтральных губернях Расійскай імперыі.

Падчас экспедыцыі А. К. Сержпутоўскага ў 1926 г. быў зроблены здымак покуці ў беларускай хаце в. Пісароўка Унецкай воласці Клінцоўскага павета Гомельскай губерні⁸ (цяпер — Клінцоўскі раён Бранскай вобл.)⁹. Тут у самым куце на абедзвюх сценках вісіць па іконе. Выяву на той, што справа, разабраць немагчыма, а вось левая вельмі добра чытаецца: на ёй прадстаўлены сюжэт, які ў народзе атрымаў назву «Багародзіца Трох Радасцяў», а дакладней — гэта копія карціны Рафаэля «Мадонна ў крэсле», якая ў тым рэгіёне на мяжы XIX і XX ст. была надзвычай папулярнай¹⁰.

Цэнтральная Беларусь

Пра выгляд покуці ў некаторых іншых рэгіёнах у пачатку XX ст. нам удалося выявіць звесткі з неапублікаваных этнаграфічных матэрыялаў, якія захоўваюцца ў архіве РЭМа. Пра жытло сялянаў Ігуменскага павета В. К. Костка ў 1905–1907 гг. запісаў: «В красном углу выше окон прибиты две планки, служащие поддержкою образам»¹¹.

Покуць у хаце в. Пісароўка Унецкай воласці Клінцоўскага павета Гомельскай губерні. 1926 г. Фота А. Сержпутоўскага. РЭМ.

Надзвычай каштоўна тое, што гэты збіральнік рабіў не толькі запісы, але і фатаграфіі. Для нашага даследавання маюць цікаvasць яго здымкі з экспедыцыі ў Мінскую губерню, а таксама ў Магілёўскую, якую ён наведваў папярэдне — у 1903–1904 гг.

Покуць у хаце беднага селяніна, зажыначны сноп пад абразамі. Сяло Парэчча Ігуменскага павета Мінскай губерні. 1905 г. Фота В. К. Косткі. РЭМ.

Рэдкай іканаграфічнай крыніцай з Мінскай губерні з'яўляецца фота хаты с. Парэчча Ігуменскага павета за 1905 г.¹², дзе бачны чырвоны кут з абразамі і пад імі зажыначны сноп¹³. Цікава, што ў адной агульнай раме змешчана дзевяць невялікага памеру абразкоў. Гэта могуць быць як жывапісныя выявы, так і літаграфіі. Звяртае на сябе ўвагу і гарызантальны даволі вялікі абраз над акном. На жаль, амаль немагчыма разабраць яго сюжэт. Хоць аўтарам здымкаў і адзначана, што яны зроблены ў хаце беднага селяніна, аднак, як відаць, натуральным было мець у хаце некалькі абразоў. У дадзеным выпадку яны вісяць пад адным сціплым ручніком без вышыўкі.

Падчас гэтай жа экспедыцыі В. К. Косткі быў зроблены здымак покуці ў сенцах хаты заможнага селяніна з в. Падліпцы Слуцкага павета Мінскай губерні¹⁴ (цяпер Слуцкі р-н). На фота трапілі чатыры абразы, хаця магчыма, што іх тут змешчана болей. Толькі самы крайні справа

Покуць у сенях. Хата багатага селяніна
в. Падліпцы Слуцкага павета Мінскай губерні.
1905 г. Фота В. К. Косткі. РЭМ.

падобны да жывапіснага твора, а астатнія, па ўсёй верагоднасці, выкананы тыражным спосабам — літаграфіі.

З таго ж рэгіёну ўяўляе цікавасць здымак 1927 г., зроблены падчас экспедыцыі А. Я. Дуісбурга паводле даручэння Этнаграфічнага аддзела Рускага музея (цяпер РЭМ) у Любанскі р-н Бабруйскай акругі БССР. На фатаграфіі зафіксавана покуць з

чатырма абразамі ў хаце Вольгі Вярэнік з в. Убібацкі (цяпер в. Камуна Любанскага р-на). Тут звяртае на сябе ўвагу шыкоўная аздоба чырвонага кута — выцінанка, за якой амаль немагчыма ўбачыць іконы: толькі можна падлічыць іх колькасць, а таксама заўважна, што два абразы на правай сцяне змешчаны за шклом. Гэтая іканаграфічная крыніца больш цікавая для даследчыкаў

Покуць у хаце Вольгі Вярэнік з в. Убібацкі Любанскага р-на Бабруйскай акругі БССР.
1927 г. Фота А. Я. Дуісбурга. РЭМ.

беларускай выцінанкі. Магчыма, сама гаспадыня і з'яўляецца яе стваральніцай¹⁵.

Наяўнасць абразоў у хатах беларусаў сакуноў у пачатку XX ст. адзначыў этнограф Ісаак Сербай (1871–1943 гг.). Гаворка вядзецца пра рэгіён, што раскінуўся у вярхоўі ракі Пцічы і яе прытока Арэсы. У сучасных адміністрацыйных межах гэта памежжа Асіповіцкага і Старадарожскага раёнаў. Этнограф у сваім нарысе за 1915 г. зафіксаваў наступнае: «Почётны ўгол в хатах весь уставлен образами, которые сверху покрыты чистым натыканым ими вышитым полотенцем-набожником»¹⁶. Такім чынам, на поўдні і паўднёвым усходзе на пачатку XX ст. абразоў у хатах звычайна было даволі шмат, што адрознівае гэтыя мясціны ад іншых, прааналізаваных вышэй.

* * *

У 1920–1930-я гг. хатнія абразы паўсюдна бытавалі ў розных рэгіёнах Беларусі. Пра гэта сведчыць цікавае даследаванне І. Бутава пра хвалі абнаўлення абразоў¹⁷. У той час і пазней у розных мясцінах Беларусі фіксаваліся такога кшталту цуды, а адбываліся яны пераважна ў хатах з дамашнімі іконамі, а не з царкоўнымі ў храмах. З гэтага ж даследавання вынікае, што такая з'ява ахапіла не толькі мялявання, выкананыя жывапісна, абразы, але і друкаваныя на паперы. Апошніх, яўна, было больш.

Традыцыя размяшчэння іконаў у пэўным куце пакоя дажыла да нашых дзён. Гэтая з'ява фіксуецца этнографамі, фалькларыстамі, культуролагамі падчас наведвання хатаў у розных кутках Беларусі. Вядома ж, яе можна назіраць пераважна ў вёсцы, у тых хатах, дзе не было «еўрарамонту» і абстаноўка мае свой ранейшы выгляд.

Яшчэ ў 1970–1980-я гг. пры ўзвядзенні новай хаты ў ёй рабілі

покуць: вешалі выявы рэлігійна-га зместу, пераважна фотадрукі. І адбывалася гэта нягледзячы на антырэлігійную кампанію.

Інфармацыя пра з'яўленне абразоў у хатах сведчыць пра наступнае: у канцы XVI — пачатку XVII ст. іконы ў жытле на Полаччыне і Смаленшчыне былі вельмі распаўсюджанымі. Гэта найбольш ранняя на дадзены перыяд вядомае сведчанне пра наяўнасць хатніх іконаў на нашых землях. Пазней пра гэты рэгіён звесткі ёсць толькі ад сярэдзіны XIX ст. і на той час старажытных абразоў у хатах не было, што дазваляе выказаць думку пра перарыванне традыцыі на некаторы час. У другой палове XIX — пачатку XX ст. абразы былі ў хатах жыхароў Віцебшчыны, але старажытныя творы тут не трапляліся, абразы былі пера-

важна на паперы, сустракаліся каталіцкія літаграфіі і разьбяныя ўкрыжаванні.

Этнаграфічныя звесткі намі былі апрацаваны па розных рэгіёнах Беларусі. Пераважна ў канцы XIX — пачатку XX ст. абразы былі амаль паўсюль, за выключэннем некаторых мясцовасцяў...

На Палессі, як заходнім, так і ўсходнім, сяляне мелі па некалькі абразоў, а ў Рэчыцкім Палессі ўвогуле іконы развешвалі на сценах у некалькі шэрагаў. У гэтым рэгіёне іх куплялі на кірмашах, часта ў рускіх багамазаў. Падняпроўе таксама было багатым на пісаныя абразы, пра што сведчаць іканаграфічныя крыніцы. Увогуле падчас правядзення даследавання былі выяўлены і некаторыя не вядомыя дагэтуль фотаздымкі абстаноўкі хатаў.

Агулам жа фатаграфіі былі сабраны па ўсіх гісторыка-этнаграфічных рэгіёнах Беларусі.

Асобна таксама закранута і такое цікавае пытанне як наяўнасць бажніцаў, бо менавіта яны прызначаліся для размяшчэння ў іх хатніх іконаў. На Случчыне ўжо дакладна ў сярэдзіне XIX ст. існавала практыка змяшчаць абраз у спецыяльнай драўлянай разьбянай шафцы. Пра існаванне такіх хатніх прадметаў захаваліся этнаграфічныя нататкі пра Віцебшчыну. Захаваныя бажніцы сведчаць пра іх распаўсюд на мяжы XIX–XX ст. на Падняпроўі, а таксама ў геаграфічна супрацьлеглым рэгіёне — на Астравеччыне ў арэале пражывання этнічных літоўцаў католікаў.

- ¹ Гермацкая, Н. В. Сакральныя сямейныя ценніцы беларусов. Божніцы // Памяць продкаў праз музейны свет: матэрыялы музейных чытанняў, 18 лістапада 2014 г. / Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускае дзяржаўнае музейнае архітэктурнае і побыту. — Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2015. — Вып. 3, 186 с. С. 74.
- ² Вяселле: Абрад / Уклад, уступ. артыкул і камент. К. А. Цвіркi; муз. Дадатак З. Я. Мажэйка; рэд. тома В. К. Бандарчык, А. С. Фядосік. — Мінск: Навука і тэхніка, 1978 — 640 с., нот. іл. — (Беларуская народная творчасць / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору). — С. 100.
- ³ Яковлева, Т.М. Первые иллюстративные коллекции отдела Европы // Радловский сборник. Научные исследования и музейные проекты МАЭ РАН в 2014 г. — Санкт-Петербург: «Лема», 2014. — С. 176–185.
- ⁴ МАЭ. — Фотоколлекция № 1693/7. В крестьянской избе. Белорусы, Могилёвская губерния, Чаусский уезд (Республика Беларусь, Могилёвская область, Чаусский р-н), конец XIX ст. Фотограф Немченко, Г.А.
- ⁵ МАЭ. — Фотоколлекция № 1620/33 (РЭМ. — Фотоколлекция 761/40). Красный угол в крестьянской избе. Белорусы, Могилёвская губерния, Рогачёвский уезд, село Шалчицы (Республика Беларусь, Гомельская область, Рогачёвский р-н), 1903 г. Фотограф В. К. Костко.
- ⁶ РЭМ. — Коллекция фотодокументов. — КП 761–65. — Снимки, сделанные В. К. Костко в 1903–1904 гг. в Могилёвской губернии. Красный угол в избе бедного крестьянина Гомельского уезда д. Шарм. Красный угол в избе. Зажыначный сноп под образами.
- ⁷ РЭМ. — Коллекция фотодокументов. — Кол. 440, № 18. От Е. Р. Романова. Губерния Могилёвская, уезды Быховский и Рогачёвский, население белорусы. Год поступления коллекции 1903 г. Внутренность крестьянской избы Рогачёвского уезда.
- ⁸ Гомельская губерния — адміністрацыйная адзінка, якая праіснавала кароткі час. Была ўтворана ў 1919 годзе і скасавана ў 1926 г.
- ⁹ РЭМ. — Коллекция фотодокументов. — Кол. 5053, № 71А. Исполнена

А. К. Сержпутовским в 1926 г. по поручению Этнографического отдела Государственного русского музея и поступила в отдел в 1929 г.

- ¹⁰ Нельга не звярнуць увагу на наяўнасць у хаце, пры захаванні традыцыйнага інтэр'еру, адзення, пакаёвых раслінаў.
- ¹¹ РЭМ. — Архив. — Ф. 1. — Оп. 2. — Д. 352. В. К. Костко, «Крестьянское жилище Игуменского уезда Минской губернии». Рукопись, фотографии, зарисовки. — 1905–1907 гг. — 57 л. Л. 46.
- ¹² РЭМ. — Коллекция фотодокументов. — КП 807–10/3. — Снимки, сделанные В. К. Костко во время его командировки от музея в Минскую губернию в 1905 г.: дом бедного крестьянина в с. Поречье. Красный угол в избе. Зажыначный сноп под образами.
- ¹³ Лабачэўская, В. А. Мастацтва дзеля славы Божай: саламяныя іканастасныя вароты і царкоўна-культавыя прадметы / В. А. Лабачэўская. — Мінск: Беларуская навука, 2018. — 263 с.: іл. С. 104.
- ¹⁴ РЭМ. — Коллекция фотодокументов. — Кол. 815 № 5-Е (або 5–5). — Снимки, сделанные В. К. Костко во время его командировки от музея в Минскую губернию в 1905 г.: Слуцкий уезд, д. Подлипы, владения богатого крестьянина. Покуть в сенях и дверь в кладовку.
- ¹⁵ РЭМ. — Коллекция фотодокументов. — Кол. 4679. № 9. Собрана А. Я. Дуисбург по поручению Этнографического отдела Русского музея в 1927 г. БССР, Бобруйский округ, Любанский р-н. Покуть, передний угол в хате Ольги Вереник, Любанский р-н, д. Убибатьки.
- ¹⁶ Сербов, И.А. Белорусы сакуны. Краткий этнографический очерк. 1915. : С. 12.
- ¹⁷ Бутов, И. С. Арéal чудес: волны обновлений икон в XIX — первой половине XX века / И. С. Бутов; науч. ред. Л. В. Дучиц. — Минск: Колорград, 2018. — 168 с.: ил.
- ¹⁸ РЭМ. — № 1292/142. Богоня из села Лобановска Чериковского уезда Могилёвской губернии, 52x46x16 см. переданы в 1908 г. А. А. Миллером.
- ¹⁹ РЭМ. — № 1292/141. Богоня из села Лобановска Чериковского уезда Могилёвской губернии, 45x39x13 см. переданы в 1908 г. А. А. Миллером.

Сяргей Чыгрын

Першыя айцы езуіты ў Альбярціне

Сто гадоў таму, 24 ліпеня 1924 года, Віленскі біскуп Юры Матулевіч выдаў дэкрэт аб утварэнні альбярцінскай парафіі славяна-візантыйскага абраду. Пасёлак Альбярцін знаходзіўся ў Слоніміскім павеце, недалёка ад Слоніма. (Цяпер гэта гарадскі мікрараён.)

У траўні 1924 года ў Альбярціне з'явіліся першыя два айцы езуіты — а. Караль Буржуа і а. Міхал Маліноўскі, якія 4 лістапада заклалі пачатак усходняй місіі айцоў езуітаў сярод беларусаў. Хто яны — гэтыя святары?

Караль Буржуа (1887–1963) нарадзіўся ў Парыжы. Ён быў першым неаўніяцкім езуітам у Польшчы, а таксама ў Альбярціне. Тут ён працаваў з траўня 1924 года да снежня 1925 года. Выконваў абавязкі кіраўніка місіі. Аб сваёй працы напісаў успаміны і надрукаваў у газеце «*Etudes*» (№ 191, 1927 год). Успаміны называюцца «*Chez les paysans de la Podlachie et du nord-est de la Pologne*» («Сярод сялянаў Падляскага ваяводства і паўночна-ўсходняй Польшчы»). Асобны ўрывак з яго ўспамінаў быў надрукаваны ў «*Naszyc Wiadomosciach*» (Т. 8, 1927).

Пасля Альбярціна ў 1927–1931 гадах Караль Буржуа працаваў настаўнікам французскай мовы ў Празе, потым — у Эстоніі ў 1932–1946 гадах, а з 1950 года жыў сярод рускіх эмігрантаў у Сан-Паўла ў Бразіліі, дзе і памёр 18 красавіка 1963 года.

Шыльда на крыжы ў Альбярціне.

Міхал Маліноўскі (1887–1942) нарадзіўся ў Швакшце каля Свянцян. Вучыўся ў Пецябургскай духоўнай семінарыі, быў прафесарам духоўнай семінарыі ў Вільні. У Альбярціне жыў у 1924–1927 гадах. Пасля быў апераарыем і апекуном каталіцкіх суполак у Познані, працаваў суперыёрам і мадэратарам Марыянскай садаліцыі ў Варшаве і Лодзі. У 1940 годзе быў арыштаваны гітлераўцамі і загінуў у канцлагеры ў Дахаў...

Альбярцін хутка атрымаў статус першага ў Заходняй Беларусі прыхода ўсходнеславянскага абраду, а ў 1926 годзе місія была зацверджана як навіцыят (установа для падрыхтоўкі ў манаскі ордэн), які заснаваў свой філіял у вёсцы Сынковічы (15 кіламетраў ад Альбярціна, цяпер — Зэльвенскі раён), а Сынковіцкая

крэпасць-царква стала цэнтрам прыхода ўсходнеславянскага абраду.

У 1927–1931 гадах у Альбярцін прыбылі новыя групы навіцыяў з ліку мясцовай беларускай і польскай моладзі; у канцы 1932 года тут прайшлі падрыхтоўку больш за 60 святароў, а манастыр у Альбярціне і філіял у Сынковічах мелі 25 місіянераў («Рэлігія і царква на Беларусі». Мінск, 2001. С. 13).

У 1927 годзе ў Альбярцін з Варшавы прыехалі Павел Мацэвіч і Эдвард Войтчак, а ў 1928 годзе на дапамогу альбярцінскім айцам быў пасланы француз Піліп дэ Рэжыс дэ Гатымель (1897–1955). Француз быў вельмі зацікаўлены працай сярод праваслаўных людзей. Ён хутка вывучыў беларускую і польскія мовы. Працаваў соцыем майстра навіцыяту і адмі-

Сяргей ЧЫГРЫН нарадзіўся ў 1958 годзе ў вёсцы Хадзявічы Слонімскага раёна. Скончыў філфак Белдзяржуніверсітэта. Займаецца літаратуразнаўствам, краязнаўствам і журналістыкай. Аўтар шматлікіх кніг, сярод якіх — «Паклікання на родны парог», «Беларуская Беласточчына», «Тэатр у Слоніме», «Альбярцін», «Па слядах Купалы і Коласа», «Такі іх лёс», «Гістарычная мазаіка Слонімсчыны», «На радзіме Ігната Дварчаніна», «Вяртанне да Ларысы Геніюш» і іншыя. Жыве ў Слоніме, працуе загадчыкам літаратурна-драматычнай часткі Слонімскага драматычнага тэатра.

Айцы езуіты ў Альбярціне. Стаіць пяты злева Антон Неманцэвіч.

ністратарам прыхода ў Альбярціне. У 1932 годзе ён стаў майстрам навіцыяту і выкладчыкам візантыйска-славянскай літургіі. Праз год ён перавёўся ў Рым, а пасля пераехаў у Аргенціну. Напісаў шэраг публікацый на тэму касцёльнай уніі і становішча Касцёла ў Расіі. У 1955 годзе памёр у Буэнэс-Айрэсе.

Айцец Піліп дэ Рэжыс дэ Гатымель.

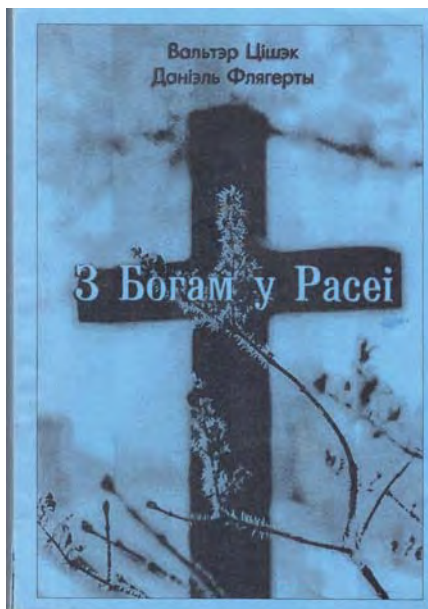
Заслужаным уніяцкім дзеячам і арганізатарам усходняй місіі быў Антон Дуброўскі (Дамброўскі; 1896–1947). Нарадзіўся ён на Браслаўшчыне, вывучаў філасофію і багаслоўе ў Кракаве і ў Рыме. Жыў і працаваў у Альбярціне спачатку духоўным айцом, потым — міністрам дому, соцыем магістра навіцыяту і адміністратарам неаўніяцкага прыхода, суперыёрам усходняй місіі, рэктарам і магістрам навіцыяту. Шмат пісаў артыкулаў на тэму ўсходняй місіі і грэка-славянскага абраду — яго артыкулы чыталіся на ўніяцкіх кангрэсах.

У 1935 годзе ў Альбярцін прыехаў малады айцец Станіслаў Ласкі (1904–1944). Ігумен і майстар навіцыяту адразу актыўна ўзяўся за працу. Ён пабудаваў у Альбярціне царкву і касцёл лацінскага абраду, а таксама шырока займаўся публічнай дзейнасцю на карысць касцёльнай уніі. У 1944 годзе яго арыштавалі ў Польшчы немцы і вывезлі ў канцлагер Маўтгаўзен, дзе Станіслаў Ласкі быў расстраляны.

Амерыканскі езуіт польскага паходжання Вальтэр Цішэк (1904–1984) служыў місіянерам

у Альбярціне з 1938 года. «Мая праца ў Альбярціне на дзве трэці была душпастырскай і на трэць настаўніцкай. Я выкладаў этыку маладым езуітам, якія вывучалі ў нашай місіі ўсходні абрад, і дзецям у школе — катэхізіс. Акрамя таго, быў вандроўным святаром, які наведваў у Альбярціне і навакольных вёсках сем'і, даючы ім парады, размаўляючы са старымі бабулямі і з хворымі, выконваючы тысячы дзеянняў, як і належыць душпастыру малага мястэчка. З-за таго, што нас у Альбярціне было мала, толькі трое святароў, апроча начальніка а. Дамброўскага, і з-за таго, што я быў новапрыбылым чальцом, я атрымаў у спадчыну розныя дробныя павіннасці, якія звычайна выпадаюць на маладзейшага вікарыя», — успамінае Вальтэр Цішэк у сваёй кнізе «З Богам у Расеі» (Пінск, 2003). Дарэчы, кніга ўспамінаў Вальтэра Цішэка і Даніэля Флягерты «З Богам у Расеі» выйшла і на беларускай мове ў Пінску ў 2003 годзе. Яе пераклаў Павел Ляхновіч.

У 1941 годзе Вальтэр Цішэк быў рэпрэсаваны. Ён абвінавчваўся ў шпіянажы на карысць

Вокладка кнігі.

Вальтэр Цішэк.

Ватыкана. Пяць гадоў святар правёў у турмах НКВД у Пярмі, на Лубянцы і ў Бутырках, а на чарговыя 15 гадоў быў сасланы ў Сібір. З лагераў яго вызвалілі ў 1955 годзе. Пасля вызвалення працаваў рабочым і аўтамеханікам, а таксама падпольна займаўся душпастырскай дзейнасцю ў Абакане і Краснаярску.

У 1963 годзе Вальтэра Цішэка абмянялі на савецкага шпіёна. Ён вярнуўся ў ЗША, дзе працягваў душпастырскую і гуманітарную дзейнасць. Свае ўспаміны і перажыванні ён апісаў у кнігах «З Богам у Расеі» і «Ён мяне вядзе». Памёр Вальтэр Цішэк у ЗША. Кнігі на польскай мове ўпершыню пабачылі свет

пасля смерці святара ў 1990 годзе ў Варшаве.

Альбярцінскія айцы належалі да розных нацыянальнасцяў: гэта былі немцы, палякі, чэхі, балгары, украінцы, французы, беларусы, румыны, славакі і іншыя, але агульнаю мэтай для іх была павага найперш да беларускага народа, сярод якога яны вялі сваю місійную дзейнасць.

Год аперырыем працаваў у Альбярціне і ў Жыровічах Тадэвуш Мацяёўскі (1912–1994), майстрам навіцыяту ў Альбярціне — Стэфан Сакач (1890–1973), суперыёрам і міністрам у 1931–1936 гады — Антоні Зомбэк (1899–1989), майстрам навіцыяту Станіслаў Ласкі (1904–1944) і іншыя святары візантыйска-славянскага абраду. Іх дзейнасць і жыццё заслугоўваюць асобных даследаванняў.

Згадваючы пра даваенны Альбярцін, нельга абмінуць і яшчэ дзве яркія асобы — Антона Неманцэвіча (1893–1943) і Антонія Гжыбоўскага (1904–1943). Пра 10 фактаў з жыцця экзарха Антона Неманцэвіча я распавёў у адным

Айцы езуіты з семінарыстамі. Альбярцін, 4 сакавіка 1929 г.

У першым радзе знізу: айцы Эдуард Войтчак, Марцэлі Высакінскі, Антон Дамброўскі, Уладзімір Пянткевіч, Павел Мацэвіч, Піліп дэ Рэжыс.

У другім радзе: навіцый схаластык Ян Літвінскі, браты Міхал Ліпскі, Станіслаў Капяркевіч, Казімір Канскі, Францішак Зялінскі, Уладзімір Мельнік, навіцый схаластык Казімір Рачыцкі. **У трэцім радзе:** навіцый схаластыкі — Уладзімір Бернаковіч, Баляслаў Здановіч, Ежы Тарлецкі, Вінцэнт Адамовіч, Данат Стаўскі, Максіміліян Вылегала, Вітольд Швед, навіцый браты — Міхал Куццо і Пётр Кунцё.

з нумароў «Нашай веры» (№ 1, 2024 г.).

Трагічным аказаўся лёс у Альбярціне і айца Антонія Гжыбоўскага (1904–1943). Пасля Кракава і Любліна, дзе ён вывучаў філасофію і багаслоўе, малады святар прыехаў у Альбярцін і быў прызначаны рэктарам Рыма-каталіцкага касцёла. Калі на Слонімшчыну прыйшлі немцы, айцец Гжыбоўскі шмат дапамагаў габрэям, беларусам і палякам, але гэта не падабалася савецкім партызанам. Яны пераапануліся ў нямецкую форму і 20 кастрычніка 1943 года ноччу ўварваліся ў дом святара і вывезлі яго ў лес недалёка ад Альбярціна, дзе расстралялі і закапалі...

...Кожны раз, калі я еду ў Альбярцін, уяўляецца мне, як па яго вузкіх вуліцах крочаць айцы езуіты, якія служылі тут у 1924–1942 гадах. Бачыцца, як з горкі ад касцёла спускаюцца яны ўніз да маёнтка графа Пуслоўскага. Сярод іх – і найстарэйшы Уладзімір Пянткевіч (1865–1933).

Ужо прайшоў 91 год, як ён, першы протаігумен усходняй місіі і суперыёр законнага дому айцоў езуітаў у Альбярціне, адышоў у вечнасць. Уладзімір Пянткевіч пахаваны ў Слоніме, на Альбярцінскіх могілках, але магіла яго ледзь не згубілася за савецкія бязбожныя часы. Знайсці яе дапамагла былая выхавальніца спадарыня Браніслава Васіленка-Бараноўская, якая таксама ўжо не жыве. Сёння на магіле Уладзіміра Пянткевіча стаіць сціплы крыж, яе даглядаюць мясцовыя грэка-католікі. Айцец Пянткевіч, безумоўна заслугоўвае ўдзячнай памяці беларусаў, бо ён быў адным з тых нешматлікіх палякаў, якія прызнавалі за беларусамі права на родную мову ў рэлігійным жыцці. Ён і сам прыкладаў намаганні, каб авалодаць беларускаю моваю, што хутка і зрабіў, і абавязваў усіх святароў, якія працавалі

ў Альбярціне і ваколіцах, ды ўсіх выхаванцаў Альбярцінскага манаскага дома, вучыць мову народа, сярод якога яны павінны былі працаваць. Ды і з'яўленне беларускамоўнага ўніяцкага часопіса «Да Злучэння!», які рэдагаваў а. Антон Неманцэвіч, было зусім не выпадковым...

Уладзімір Пянткевіч нарадзіўся 26 снежня 1865 года ў вёсцы Аджыконь каля горада Кросна (Польшча). Гэта быў найстарэйшы сын Максіміліяна — адміністратара маёнткаў, і Ганны (дзявочае прозвішча Крышталовіч). Пянткевічы мелі яшчэ двух сыноў — Аляксандра і Браніслава.

Пасля заканчэння трохкласнай школы ў Кросне Уладзімір вучыўся ў гімназіі ў горадзе Ясла (1–2 класы) і ў Жэшаве (3–4 класы). У 1880 годзе ён уступіў у ордэн езуітаў у вёсцы Стара Весь каля Бжозава, дзе прайшоў двухгадовы навіцыят, вывучаючы гуманitarныя навукі, а таксама рыторыку, між іншым — пад кіраўніцтвам немца Алойза Петэрса (1884–1846), а потым штудзіраваў філасофію ў горадзе Хыраў (цяпер Хірів ва Украіне) і ў Цярнопалі. Са снежня 1888 года да чэрвеня 1890 года вучаў лацінскую мову ў Хыраве

Айцец Уладзімір Пянткевіч.

і дапамагаў ксяндзу Мар'яну Мараўскаму рэдагаваць штомесячнік «*Przegląd Powszechny*» («Усеагульны агляд»), а таксама прыватным чынам закончыў першы курс багаслоўя.

У 1891–1894 гадах Уладзімір Пянткевіч працягваў навуку на багаслоўскім факультэце, падчас якой 26 мая 1892 года атрымаў святарскае пасвячэнне. Пэўны

Альбярцін, 1930-я гады. Пасля Эўхарыстычнай працэсіі. Сядзіць (у цэнтры) а. Уладзімір Пянткевіч. Злева ад яго — а. Сейбук.

Айцы і клерыкі з Альбярціна. Сядзяць айцы Антон Дамброўскі, Уладзімір Пянткевіч, Павел Мацэвіч, Марцэлі Высакінскі. 1927 г.

час ён выкладаў багаслоўе ў семінарыі езуітаў у Кракаве, а пасля закончыў курсы езуіцкай духоўнасці (трэцюю прабыню — самую высокую ступень езуіцкага пасвячэння) у Цярнопалі.

У 1896–1898 гадах святар быў членам рэдкалегіі штотомесячніка «*Przegląd Powszechny*», дзе адказваў за грамадскі адзел. А друкавацца пачаў з 1890 года: публікаваў у штотомесячніку «*Przegląd Powszechny*» артыкулы, справаздачы і рэцэнзіі, пераклады паэтычнай творчасці Мацея Казіміра Сарбеўскага, знаёміў таксама з ягонай рукапіснай спадчынай і прапаведніцкай дзейнасцю, спрабаваў нават пісаць рэлігійныя песні.

З 1897 года на старонках штотомесячніка «*Przegląd Powszechny*» Уладзімір Пянткевіч тлумачыў розныя грамадскія пытанні.

У 1909 годзе святар Пянткевіч вярнуўся на кафедру дагматычнага багаслоўя ў семінарыі езуітаў у Кракаве. Там ён напісаў навуковую працу, апублікаваную ў штотомесячніку «*Przegląd Powszechny*» ў 1902–1903 гадах. У гэты час ён становіцца суперыёрам дома

езуітаў у Львове і прысвячае сябе галоўным чынам прапаведніцтву і арганізацыі саслоўных гавенняў для моладзі, інтэлігенцыі, памешчыкаў і клірыкаў. Ён умеў спалучаць глыбокія багаслоўскія разважанні з прыгожым стылем і красамоўствам.

У чэрвені 1904 года Уладзімір Пянткевіч выехаў у Рым, дзе ў 1904–1906 гадах працаваў сакратаром нямецкай асістэнцыі езуітаў, да якой тады належала Галіцыйская правінцыя. Пасля вяртання на радзіму Пянткевіч быў рэктарам калегіі ў Кракаве, затым дарадчыкам правінцыяла, а пасля намеснікам правінцыяла і правінцыялам галіцыйскіх езуітаў. Ён рэарганізаваў езуіцкае школьніцтва ў адпаведнасці з патрабаваннямі, пераняў апыкунства над новаадкрытай місіяй польскіх езуітаў у Паўночнай Радэзіі, наглядаў за сацыяльнымі адносінамі і развіццём народных рухаў у Галіцыі, ананімна апублікаваў брашуру «Якія абавязкі ў палякаў-католікаў на маючых адбыцца выбарах» (Кракаў, 1907), у якой заклікаў галасаваць за сум-

ленных, разумных і веруючых кандыдатаў.

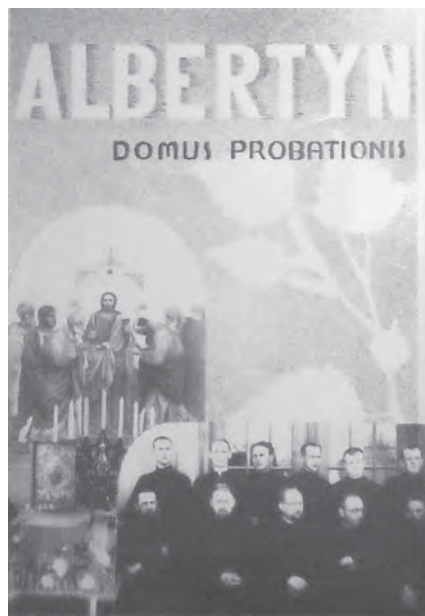
Пад уплывам Уладзіміра Ледухоўскага, асістэнта пры генерале ордэну, Уладзімір Пянткевіч з вялікаю ўпартасцю падтрымліваў — насуперак агульным меркаванням польскіх езуітаў — ідэю будаўніцтва касцёла Сэрца Езуса ў Кракаве (вул. Каперніка, 26) паводле праекта Францішка Манчынскага. Ён становіцца прэфектам багаслоўскага аддзялення Кракаўскай калегіі і прафесарам касцёльнай рыторыкі і педагогікі. Падчас Першай сусветнай вайны з паловы 1914 года да паловы 1915 года працаваў у душпастырстве ў Верхняй Сілезіі і Познаньшчыне, выступаў з патрыятычнымі пропаведзямі. Потым узначальваў езуітаў у Станіслававе (цяпер Івана-Франкоўск) і кіраваў у якасці намесніка правінцыяла езуіцкімі дамамі на Букавіне і ва ўсходняй частцы Галіцыі, якую занялі расіяне.

Пасля заканчэння Першай сусветнай вайны вярнуўся ў Кракаў, дзе выступаў з пропаведзямі і супрацоўнічаў з езуіцкім перыядычнымі выданнямі «*Przegląd Powszechny*», «*Sodalis Marianus*», «*Głosy Katolickie*». Напрыканцы 1923 года прымаў удзел у кангрэсацыі езуітаў у Рыме, падчас якой па адмысловай ініцыятыве Папы Пія XI ва ўлонні ордэну была створана ўсходняя галіна грэка-славянскага абраду (гэтак званая ўсходняя місія), і ў 1924 годзе была адкрыта першая місійная станцыя ў Альбярціне. Уладзімір Пянткевіч далучыўся да гэтай місіі, а 15 ліпеня 1925 года ён быў прызначаны суперыёрам і протаігуменам, і на гэтай пасадзе заставаўся да канца жыцця.

Вось такі адукаваны чалавек у 1925 годзе прыехаў у Альбярцін. Яму тады было ўжо 60 гадоў. Нягледзячы на сталы ўзрост, Уладзімір Пянткевіч энергічна

пачаў вывучаць старажытную царкоўнаславянскую і беларускую мовы, усходнюю літургію, арганізоўваць місію, прыцягваць да справы добраахвотнікаў розных нацыянальнасцяў: італьянцаў, французцаў, венграў, немцаў. У 1926 годзе ён адкрыў уласны навіцыйт у Альбярціне. Шляхам выступленняў і публікацый у айчынным і замежным друку знаёміў шырокія слаі грамадства з узнікненнем і развіццём уніяцкай місіі.

Але далёка не ўсім у польскім грамадстве падабалася дзейнасць айцоў езуітаў у Альбярціне. Трэба адзначыць, што з некаторым недаверам пэўны час глядзелі на іх дзейнасць і беларускія каталіцкія святары з Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі. З боку польскіх шавіністаў на ўсходнюю місію ў Альбярціне ішлі намовы і скаргі свецкім і духоўным польскім уладам. Шавіністычныя польскія колы імкнуліся ўсяляк давесці, што праз візантыйска-славянскі абрад адбываецца русіфікацыя мясцовага «польскага людзю». Дайшло нават да таго, што вымушаны быў умяшацца ў гэтыя разборкі вядомы сваім змаганнем супраць усяго беларускага Віленскі арцыбіскуп Рамуальд Ялбжыкоўскі. 11 лютага 1933 года, з прычыны шматлікіх нападак на альбярцінскіх айцоў, ён нават выдаў спецыяльны пастырскі ліст, а ў рэлігійным штомесячніку «*Jutrzenka Białostocka*» рэдактар ксёндз канонік Адам Абрамовіч у кастрычніку 1931 года змясціў артыкул пад загалоўкам «З якой мэтай?», у якім крытыкаваў айцоў езуітаў у Альбярціне. Гэты самы артыкул пад загалоўкам «Русіфікацыя Слонімшчыны» 6 кастрычніка 1931 года перадукавала «*Gazeta Warszawska*», а таксама віленскае «*Słowo*» і «*Kurier Nowogródzki*». 2 снежня 1931 года «*Gazeta Warszawska*» апублікавала вялікі артыкул памешчыка Ул. Есьмана з вёскі

Альбярцін — дом прабацы.
Паштоўка.

Бердавічы (цяпер — Бярдовічы) Слонімскага павета, які называўся «Русіфікацыя польскай Беларусі», дзе большую частку займала абвінавачванне ў русіфікацыі. Гэты матэрыял перадрукавалі таксама іншыя выданні.

Такія шматлікія атакі на ўсходнюю місію вельмі расхвалілі Уладзіміра Пянткевіча. Ён рэзка абвясціў закіды праціўнікаў. На ўсіх уніяцкіх канферэнцыях у Пінску ён заўсёды выступаў у абарону правоў беларусаў на сваю мову, а ў 1932 годзе ў Кракаве Уладзімір Пянткевіч выдае палемічную брашуру «Праўда аб Альбярціне» — як адказ пану Есьману з Бердавічаў і ксяндзу каноніку Адаму Абрамовічу з Беластока. У сваім выданні аўтар растлумачыў усім мэты місіі ў Альбярціне. У прыватнасці, Уладзімір Пянткевіч пісаў (тэкст даецца ў маім перакладзе на беларускую мову): «...Слонімшчына і Наваградчына — гэта не Калуга ці Вязьма, і нельга не разумець, што ўніяцкая місія на крэсах Польшчы — галоўным і першачарговым чынам, а ў пераважнай большасці выпадкаў нават выключна, — мусіць вес-

ціся на беларускай і ўкраінскай мовах». Далей святар Пянткевіч тлумачыў: «Манашкі, якім мы даручылі прытулак у нашай Альбярцінскай парафіі, дзяцей (усходніх, а не польскіх) на беларускай мове навучаюць і выходзяць, арганізуючы з імі батлейкі, рытмічныя танцы гномікаў і іншага роду пастаноўкі і гульні. <...> Таксама ў другой парафіі ў Сынковічах наш пробашч, блізкі сусед п. Есьмана, навучанне рэлігіі ў некаторых школах пастаянна вядзе на беларускай мове, а і з падрастаючай пазашкольнай моладдзю ладзіць пастаянна беларускія самадзейныя пастаноўкі і гутаркі... Мы палічылі неабходным стварыць таксама беларускі ўніяцкі штомесячнік пад назваю «Да Злучэння», ад студзеня гэтага года выдаем яго ў Альбярціне...».

Уладзімір Пянткевіч моцна перажываў за лёс святой справы хрысціянскага аб'яднання, ды і узрост яго быў ужо немалы... Ён памёр ад сардэчнага прыступу 23 сакавіка 1933 года. Яму было 88 гадоў...

...Штогод у Слоніме ў мікра-раёне Альбярцін, дзе знаходзілася рэзідэнцыя айцоў езуітаў, адбываюцца пілігрымкі вернікаў. Там цяпер стаіць памятник крыж. У 2000 годзе падчас адной такой пілігрымкі мясцовая старая жанчына ўніяцка прынесла фотаздымак айца Уладзіміра Пянткевіча з надпісам па-беларуску. Усіх прысутных гэта да слёз кранула.

Фотаздымкі
з архіва аўтара
і Раісы Зянюк.

Алесь Жлутка

Доктар Францішак і доктар Лютэр: Сустрэча ў Вітэнбэргу

Да 500-годдзя «Апостала» — апошняга друкаванага выдання Францішка Скарыны

У 1839 г. славенскі лінгвіст і гісторык, адзін з заснавальнікаў навуковай славістыкі, Ернэй Капітар (1780–1844), змясціў у кнізе «Hesychii Glossographi discipulus...» (Vindobonae, 1839) нататку пад назваю «Гістарычнае пытанне пра доктара медыцыны Празскага ўніверсітэта Францішка Скарыну, літвіна, змоўшчыка супраць Марціна Лютэра». У ёй Капітар пераказвае эпізод з «усім вядомага» жыццяпісу Марціна Лютэра:

«Усім вядомы жыццяпіс Лютэра і тое, што ён у 1525 г. ішчасліва пазбегнуў падкопаў доктара Францішка-паляка, які пасля прыезду ў Вітэнбэрг і знешнасцю, і манерамі, і рознабаковай вучонасцю настолькі заваяваў давер Меланхтона, што той ахвотна

запрасіў яго да сябе. Трэцім на вячэру запрашаецца сам Лютэр, які не менш за брата Меланхтона і настолькі быў захоплены талентамі чужаземнага доктара, што запрасіў яго на снеданне і для гульні ў шахматы. Аднак, калі Лютэр пасля вячэры і амаль у поўнач вяртаўся дадому, яму раптам прыйшла на думку зробленая сябрамі чатыры гадзі таму перасцярога, каб ён асцерагаўся нейкага доктара Францішка-паляка, найхітрэйшага прайдзісве-та, падбукхторанага біскупамі за дзве тысячы залатых зжыць Лютэра са свету. Муж, які не раз ужо зведаў падкопы д'ябла і таму не мог ставіцца да іх абы-якава, да таго быў усхваляваны, што раніцай на золку збег з Вітэнбэрга ў Торгаў, пакінуўшы распараджэнне слуге, каб ён не толькі паведаміў паляку пра яго [Лютэра] нечаканы ад'езд, але каб забараніў яму [Францішку] падыходзіць да спачывальні, каб часам ён не зачараваў яе. Аднак слуга, які, безумоўна, не быў героем, не асмеліўся забараніць такому далікатнаму і важнаму чужаземцу зірнуць на спачывальню вялікага мужа. Калі пра гэта даведаўся ў Торгаве Лютэр, ён не толькі як след прабраў слугу, але запатрабаваў ад магістрата Вітэнбэрга, каб гэтага інтрыгана ад д'ябла Францішка паддалі катаванню. Але з магістратам здарылася тое ж, што з Меланхтонам і слугой Лютэра: вучоны і далікатны чужаземец быў адпушчаны з прастай парадай пакінуць [Вітэнбэрг]».

Далей, каментуючы гэты эпізод, Капітар высоўвае гіпотэзу пра тоеснасць памянёнага доктара Францішка з доктарам медыцыны Францішкам Скарынам:

«Ужо калі б хто-небудзь [уважліва] разгледзеў тое, што ў 1517–1519 гг. у багемскай Празе доктар медыцыны ўніверсітэта Францішак Скарына выдаў з густам **Біблію Рускую** і следам за гэтым у 1525 г. у Вільні іншыя шматлікія царкоўныя літоўска-рускія кнігі, то ці не зарадзілася б у яго цалкам натуральнае дапушчэнне, што падазрэнне тое адносілася да гэтага доктара Скарыны, грэка-католіка, які, перакладаючы з Вульгаты, быў праціўнікам Лютэра, які перакладаў з арыгінала. І па гэтай прычыне ён [Скарына] больш за

Алесь ЖЛУТКА — кандыдат філалагічных навук (абараніў дысертацыю па лацінскай паэзіі Беларусі эпохі Асветніцтва). Нарадзіўся ў 1954 годзе ў вёсцы Заполле на Магілёўшчыне. Закончыў аддзяленне класічнай філалогіі Львоўскага ўніверсітэта імя І. Франка (1983 г.) Падрыхтаваў да выдання кнігу дакументаў і сведчанняў «Міндаў — кароль Літвіі» (Мінск, 2005). Пераклаў на беларускую мову паэзію Гарацыя, Байкі Эзопа і творы анакрэотыкаў. Займаецца даследаванням ранняй гісторыі Касцюка на Беларусі, беларускай ананастакай.

ўсё мог быць непрыемным гэтаму рэфарматару, пратэстанту, былому манаху, да таго ж жанатаму. Для ператварэння гэтай гіпотэзы ў гістарычны факт не хапае самага малога: каб хто-небудзь натрапіў у архіве Вітэнбэрга на рэшткі [дакументаў], якія дакладна падавалі б хоць імя Скарыны. Аднак не з'яўляецца фактам тое, што Скарына сапраўды рабіў падкопы супраць жыцця Лютэра, а толькі тое, што ён падазраваўся ў такім злачынстве сябрамі Лютэра і самім Лютэрам. Але ні Меланхтон, ні магiстрат Вітэнбэрга, сапраўды, калі ў такім падазрэнні была б хоць доля праўды, не змаглі б не выканаць высокай волі Лютэра. Мы не пярэчым, што гэта трохі інакш трактуецца Зэкэндорфам, аднак мы прытрымліваемся [меркавання] пра гэту справу найноўшых даследчыкаў Лютэра. Мы імкнёмся да таго, каб высветліць з архіваў наша дапушчэнне пра гэтага доктара Францішка-паляка»¹.

На жаль, аўтар нататкі не падаў звестак пра крыніцы, з якіх ён узяў гэты аповед, што спарадзіла сумненні і пра само існаванне такіх крыніцаў і ўвогуле пра верагоднасць і гістарычную вартасць паведамлення. Адны з даследчыкаў цалкам ігнаравалі гэты аповед Капітара, іншыя, калі і дапускалі існаванне нейкага доктара Францішка, даводзілі немагчымасць паездкі Скарыны ў Вітэнбэрг і яго тоеснасці з капітараўскім доктарам Францішкам.

Першым паддаў сумневу такую тоеснасць расійскі даследчык XIX ст. Аляксей Віктараў на падставе таго, што ў 1525 г., у той час калі ў Вільні (у Віктарава памылкова ўказаны Полацк) выдаваўся падрыхтаваны ім да друку «Апостал», беларускі першадрукар павінен быў знаходзіцца не ў Вітэнбэргу, а ў Вільні². Да меркавання Віктарава далучыўся і аўтар грунтоўнай манаграфіі па Скарыну Пётр Уладзіміраў³. Абодва яны, адмаўляючы магчымасць побыту

Скарыны ў 1525 г. у Вітэнбэргу, не палічылі мэтазгодным займацца пошукам крыніцаў паведамлення Капітара.

У XX ст. іх пошукам заняўся беларускі эміграцыйны гісторык Вітаўт Тумаш, які публікаваўся таксама пад псеўданімам Сымон Брага. У 1964 г. быў апублікаваны ягоны артыкул «Географічная лякалізацыя жыццяпісу доктара Скарыны»⁴. Даследчык сцвярджае ў ім, што на падставе азнаямлення з шэрагам нямецкіх крыніцаў, датычных жыццяпісу Лютэра, яму ўдалося зрабіць перагляд гісторыі, выкладзенай у нататцы Капітара. Больш дэталёвы разгляд усіх апрацаваных ім матэрыялаў Тумаш пакінуў на пазнейшы час, не падаўшы, аднак, на іх спасылак, апрача спасылкі на кнігу вядомага пратэстанцкага прапаведніка і пастара, вучня Лютэра, Ёгана Матэзіюса. Тумаш пагадзіўся з меркаваннем Віктарава і Уладзімірава пра немагчымасць побыту Скарыны ў Вітэнбэргу ў 1525 г., калі ў Вільні выдаваўся «Апостал». Але, грунтоўчыся, відаць, на гэксце таго ж Матэзіюса, ён выказаў здагадку пра двух розных дактароў-чужынцаў, якія, на яго думку, знаходзіліся ў Вітэнбэргу ў розны час: першы — у 1525 г., а другі, якога ён атаясамлівае са Скарынам, «праз сем ці восем год» пасля першага (паводле Матэзіюса), г.зн. у 1532–1533 гг.

Пазней капітараўскае «гістарычнае пытанне» разгледзеў расійскі гісторык і кнігазнавец Яўген Неміроўскі⁵. Ён звярнуў увагу на мімаходзь згаданага Капітара гісторыка, палітыка і эканаміста XVII ст. Вэйта Людвіга фон Зэкэндорфа. У творах Зэкэндорфа Неміроўскі выявіў такое паведамленне:

«Сам Лютэр, як вынікае з яго-нага ліста, напісанага ў студзені да Амсдорфа (lib. II. Ер. р. 270b), баяўся, як сказана там, атруты, якую рыхтаваў яму нейкі юдэй з Польшчы, доктар медыцыны, падбухтораны за дзве тысячы залатых. Ён, раней павядомле-

ны ў лісце сябрамі Лютэра, быў схоплены ў Вітэнбэргу разам са сваімі хаўруснікамі, але наколькі ні ў чым не прызнаваўся, то, са згоды Лютэра, быў адпушчаны без катаванняў, як піша Лютэр у лісце да Спялятына ў лютым (р. 271.b)»⁶.

Зэкэндорф, як і пазней Капітар, аднёс падзею да 1525 г., але не назваў імя згаданага доктара медыцыны.

Апрача паведамлення Зэкэндорфа, Неміроўскі знайшоў у ваймарскім крытычным выданні карэспандэнцыі Лютэра яшчэ адзін важны дакумент — ліст ад 21 снежня 1524 г. да нямецкага правазнаўцы і гарачага прыхільніка рэфармацыі Ёгана фон Шварцэнбэрга (1463–1528). Лютэр у лісце піша:

«Я з радасцю даведаўся з ліста Вашай Міласці гісторыю Вашай дачкі, і наколькі доктар Францішак знаходзіцца тут, не хачу пакінуць таго, каб пісьмова не пажадаць Вашай Міласці здароўя і шчасця ...»⁷.

На падставе гэтага ліста Неміроўскі пацвердзіў, што ў той

час у Вітэнбэргу сапраўды знаходзіўся нейкі доктар Францішак, але прабыванне яго ў Вітэнбэргу, палічыў чамусьці даследчык, павінна было закончыцца не ў лютым, як піша Зэкендорф, а значна пазней, прынамсі 15 верасня 1525 г., бо гэтым днём, нібыта, датаваны апошні ліст рэфарматара з Вітэнбэргу, а ўжо наступны, ад 17 верасня 1525 г., напісаны ім з Торгава, куды, маўляў, ён з'ехаў пасля згаданага інцыдэнта. На падставе вызначаных ім самім шырокіх часавых межаў побыту доктара Францішка ў Вітэнбэргу, Неміроўскі адмовіў яго магчымую тоеснасць з Францішкам Скарынам, які, на думку даследчыка, не мог быць у гэты перыяд у Вітэнбэргу, бо павінен быў знаходзіцца ў Вільні, дзе ў сакавіку 1525 г. выходзіў з друку «Апостал».

На вялікі жаль, па-за ўвагай даследчыка засталіся спасылкі ў паведамленні Зэкендорфа на два лісты са студзеня і лютага 1525 г., на якіх грунтавалася яго паведамленне. Якраз гэтыя спасылкі непасрэдна на лісты самога Марціна Лютэра не дазваляюць пагадзіцца з датаю інцыдэнта, прапанаванай Неміроўскім. Зэкендорф спасылаецца на збор лістоў Лютэра, выдадзены ў 1565 г. ягоным вучнем, паплечнікам ды першым найбольш аўтарытэтным публікатарам яго твораў Ёганам Аўрыфабрам (Гольдшмідам, 1519–1575). Аўрыфабэр суправаджаў рэфарматара ў ягонай апошняй перадсмяротнай паездцы ў Айслебэн у канцы 1546 г. і прысутнічаў пры ягонай смерці. У другім томе збору лістоў Лютэра, апублікаваных Аўрыфабрам у 1565 г., на 270-м аркушы, як было ўказана ў Зэкендорфа, змешчаны ліст Лютэра ад 18 студзеня 1525 г. да лютэранскага тэолага Мікалая Амсдорфа, у якім ён піша:

«Ёсць тут у нас польскі юдэй, насланы за 2000 залатых, каб загубіць мяне атрутаю, прададзены мне сябрамі ў лісце. Ён доктар медыцыны і гатовы на ўсё наважыцца і ўсё зрабіць з не-

верагоднай хітрасцю і спрытам. У гэтую гадзіну я загадаў схіпіць яго і не ведаю, што яшчэ будзе»⁸.

На наступным 271-м аркушы выдання ў лісце ад 11 лютага таго ж года да вядомага нямецкага гуманіста і дзеяча Рэфармацыі Георга Спалатына Лютэр апавядае пра працяг справы:

«Заўтра пачуеш ты навіну, дарагі мой Спалатыне, якую ты хацеў ведаць, што тыя злоўлены юдэі, якія рыхтавалі мне атруту, магчыма, выдалі б, кім яны былі насланыя. Але, паколькі яны гэтага не робяць добраахвотна, я не пажадаў, каб іх катавалі, але пахадайнічаў, каб іх звольнілі, хоць я цалкам перакананы, што гэта быў той, якога мне ўказалі сябры: нагэтулькі супадаюць усе прыкметы»⁹.

Змест гэтых лістоў, якія засталіся па-за ўвагай Неміроўскага, і ліста ад 21 снежня 1524 г. дазваляе суаднесці іх з нататкаю Капітара і паставіць пытанне пра іх як крыніцу гэтай нататкі ды істотным чынам скарэктаваць і звязіць прынамсі да двух месяцаў часавыя рамкі знаходжання ў Вітэнбэргу доктара Францішка, калі яго атаясамліваць з меркаваным атрутнікам. Гэты атрутнік, не названы па імені ў двух лістах за 1525 г., такім чынам павінен быў бы прыбыць у Вітэнбэрг не пазней за 18 студзеня (даты першага ліста), калі яго загадалі схіпіць, і пакінуць горад не пазней за 11 (даты другога ліста) ці прынамсі 12 лютага 1525 г. пасля вызвалення. Як вынікае, меркаваны зламыснік павінен быў знаходзіцца пад вартаю прыблізна 25 дзён, калі ішлі разбіральніцтвы і допыты. Калі ж прыняць, што ім быў доктар Францішак, згаданы ў лісце ад 21 снежня 1524 г., то тады час знаходжання гэтай асобы ў Вітэнбэргу павялічыцца яшчэ амаль на месяц (час да арышту).

У 1998 г. супраць атаясамлення доктара Францішка з Польшчы з Францішкам Скарынам выказаўся таксама беларускі гісторык і скарызнавец Георгій Галенчанка. Даследчык палічыў,

што «гістарычнае пытанне» Капітара мае ўсе прыкметы «чыста літаратурнай версіі», якую апрабаваў у сваіх публікацыях Вітаўт Тумаш. Пры гэтым ён спасылаўся на паведамленні Зэкендорфа і Матэзіюса. Але, як і Неміроўскі ён, на жаль, таксама пакінуў па-за ўвагай пададзеныя ў тэксце Зэкендорфа спасылкі на два ўжо згаданыя лісты Лютэра з 1525 г., дзе апісваецца інцыдэнт з доктарам медыцыны, юдэем з Польшчы¹⁰.

Паколькі Вітаўт Тумаш і Георгій Галенчанка пры вырашэнні пытання пра крыніцу і вераекасць атаясамлення доктара з Польшчы з Францішкам Скарынам спасылаюцца на паведамленне Ёгана Матэзіюса, то крыху спынімаса на акалічнасцях, пры якіх яно стваралася, і падамо яго тэкст. Вось жа, падчас знаходжання ў Вітэнбэргу Матэзіюс апынуўся ў коле застольных сяброў рэфарматара і потым пераказваў яго застольныя гутаркі ў сваіх казаннях. Найбольш значным і папулярным творам Матэзіюса сталі ягоныя, упершыню апублікаваныя ў 1566 г. «Гісторыі пра Марціна Лютэра», якія потым перавыдаваліся каля 50 разоў. Упершыню выдадзены праз год пасля ягонай смерці, твор уяўляе з сябе збор з 17 казанняў, якія ён прамовіў паміж 1562 і 1565 гг. Як узор і ілюстрацыю хрысціянскіх цнотаў пры выкладзе праўдаў веры ён падаваў у гэтых казаннях эпізоды з жыцця Лютэра і аповеды з ягоных застольных гутарак. Вось як выкладаецца эпізод з меркаваным атрутнікам і іншымі змоўшчыкамі ў кнізе Матэзіюса:

«...Трынаццатае казанне з гісторыяй

...У саракавым годзе з яго [доктара Марціна Лютэра] ведама я прывёў да ягонага стала аднаго юдэя, які нейкі час у Талі хадзіў у кірху, і прасіў аб хросце. Юдэй, кажа доктар, для цябе гэта сур'ёзная справа, мы хочам справіць над табой нашыя хрысціянскія абрады, я прыхільна стаўлюся да ўсіх юдэяў, дзеля

аднаго пабожнага юдэя, які з вашага племені, і народжаны беззаганнай Дзевай і карміцелькай, згодна з прароцтвам Ісаі (Іс VII, 14). Але вы рэдка трымаецеся гэтай праўды.

Калі юдэй пагадзіўся быць распытаным, доктар запытаўся, як яго завуць і адкуль ён. Юдэй зваўся Міхель з Познані. Мой юдэю, кажа доктар, мяне перасцерагалі наконт аднаго юдэя з такім жа імем, але ты выглядаеш занадта прастадушным для такога. Пасля гэтага доктар пасадзіў нас за стол, каб распавесці цікавую гісторыю пра таго самага юдэя, якую я таксама павінен тут прыгадаць. Некаторыя біскупы з па-за Рымскай Імперыяй, мелі таемную нараду з юдэем Міхелем з Познані, каб ён атруціў нашага доктара, і паабяцалі яму на ўзнагароду тысяч залатых. Але хаця на той таемнай нарадзе былі толькі чатыры асобы, аднак удалося аднаму з іх папярэдзіць нашага доктара праз пэўны горад. Ёнказаў яму імя, выгляд і намер юдэя, які, рыхтуючы замах, прадставіцца доктару таленавітым і вельмі дасведчаным чалавекам, што ведае шмат моваў, каб разам з ім павячэраць. За сталом ён павінен будзе гуляць з атручанай духмянай кулькай, кіне яе ў свой келіх і дасць палову з яго [выпіць] доктару, але перад гэтым ён прыме дзейсны сродак, каб зацэрагчыся ад атруты. Доктар, дзякуючы гэтаму папярэджанню, стаў пільным у сваіх справах, а ў кляштары нейкі час трымалі вартуніка.

Тым часам прыбыў іншы юдэй, які казаў, што хоча выдаць у Вітэнбэргу Біблію на некалькіх мовах. Многія яго прыкметы супадалі з павядомленым юдэем, адрозніваўся толькі колер валасоў, які быў чорны, а той павінен быў мець светлыя валасы. Таму гэтага юдэя завялі да цырульніка і сталі мыць такім моцным едкім мычам, мяркуючы, што ён пачарніў валасы цыганскай фарбай, аж пакуль яму стала блага. Але фарба не хацела сыходзіць, таму юдэя адпусцілі.

Праз сем ці восем гадоў, калі гэтая справа была амаль забытая, а доктар згубіў ліст з папярэджаннем, прыбыў указаны юдэй і стаў хваліцца сваім спрытам у астралогіі пану Філіпу, які запрасіў да сябе пана доктара, каб той паслухаў таленавітага чужынца.

За сталом чужынец паведаміў, што ён вучоны і вельмі дасведчаны падарожнік, і распавёў шмат цікавага пра турэцкую, індыйскую, армянскую ды многія іншыя рэлігіі. Апрача таго, ён сказаў, што паколькі пабачыў шмат вераванняў, то захацеў наведар таксама і Вітэнбэрг. Ён таксама паведаміў доктару, што хоча ў яго дома згуляць з ім у шахматы, паколькі яшчэ раней ён вельмі старанна вывучыў усе такія рэчы. Ідучы дадому, калі толькі ступіў на ніжнюю прыступку лесвіцы ў сваім доме, доктар падумаў: «Ці не той гэты юдэй, пра якога мяне папярэджвалі?» «Я думаю таксама, — казаў доктар, — што пра гэта нагадаў мне мой анёл. Я паішкаў ліст, але нідзе яго не знайшоў, аднак мне прыгадаліся прыкметы, якія супадалі з гэтым юдэем».

Калі доктар назаўтра раніцай ад'язджаў у Торгаў, ён загадаў, каб пры яго адсутнасці нікога не пускалі ў ягоны пакой. Юдэй прышоў на другі дзень, але яго не ўпусцілі. Тым часам справа павярнула ў кепскі бок, пачалі казаць, што тут з'явіўся той падгавораны юдэй, падкуплены забойца. Калі юдэй даведаўся пра гэта, ён праз некалькі дзён уцёк.

«Гэты юдэй, — сказаў доктар свайму госцю, — якога я прывёў да свайго стала, зваўся гэтак жа, як ты, і быў тваім суайчыннікам, але я спадзяюся, што ты не такі, як ён, ды і не выглядаеш ты падобным да яго»¹¹.

Паколькі шмат якія пасажы з павядамлення Матэзіюса, якое ён падаў як аповед самога Лютэра, супадалі з нататкаю Капітара, гэта і схіліла Георгія Галенчанку да сцвярджэння, што матэзіюскі

тэкст стаў першапачатковай крыніцай для «гісторыі» пра сустрэчу доктара Францішка з Лютэрам. Указанне на тое, што юдэй, пра якога папярэджвалі Лютэра сябры, прыбыў праз сем ці восем гадоў пасля гэтага папярэджання, Вітаўт Тумаш зразумеў як указанне на 1532–1533 гг., аднёсшы, такім чынам, дату папярэджання на 1525 г., хоць у тэксце Матэзіюса гэтая дата не падаецца. Няма ніякіх, нават ускосных, звестак пра такія папярэджанні і ў карэспандэнцыі Лютэра за 1525 г. Але такая звестка ёсць у 1520 г. у лісце да Георга Спялятына 16 красавіка, дзе Лютэр піша:

«...некаторыя мае, жалю годныя, недругі праз сяброў з Гальбэштадта казалі, каб мяне папярэдзілі, што ёсць нейкі доктар медыцыны, які магічным мастацтвам па сваім жаданні зрабіўся нябачным і ўжо некага забіў, маючы даручэнне забіць таксама Лютэра, і прыбудзе на наступную нядзелю выстаўлення рэліквіяў. Пастаянна пра гэта апавядаюць»¹².

Гэты ліст, як і згаданыя лісты з 1524 і 1525 гг., храналагічна і паводле зместу адпавядаюць павядамленню Капітара і дакументальна пацвярджаюць рэальнасць апісаных ім падзей. Як вынікае з гэтых лістоў, падзеі развіваліся ў такім парадку: 16 красавіка 1520 г. Лютэр атрымаў папярэджанне ад сяброў пра тое, што да яго збіраецца прыбыць нейкі доктар медыцыны, каб забіць яго; праз чатыры з лішкам гады, напрыканцы снежня 1524 г., у Вітэнбэрг прыбывае нейкі доктар Францішак; у студзені 1525 г. Лютэр загадвае схіпіць нейкага доктара медыцыны, польскага юдэя, пра якога папярэджвалі сябры і які, нібыта, збіраўся атруціць яго; 11 лютага 1525 г. рэфарматар піша, што злоўлены юдэі, якія, маўляў, збіраліся яго атруціць, былі па яго хадайніцтве адпушчаныя, хоць ён быў упэўнены, што адзін з іх гэта той, пра якога папярэджвалі сябры, бо супадалі ўсе прыкметы. Такім

чынам, можна лічыць гэтыя лісты дакументальнай асновай паведамлення Капітара. Яны дазваляюць устанавіць сапраўдны тэрмін ды іншыя акалічнасці побыту доктара медыцыны з Польшчы / доктара Францішка ў Вітэнбэргу, у адрозненне ад прапанаваных Неміроўскім і Тумашам, а таксама з'яўляюцца дадатковымі аргументамі на карысць верагоднасці паведамлення Капітара і падмацоўваюць ягоную гіпотэзу пра тоеснасць загадкавага доктара Францішка і доктара Францішка Скарыны.

Але пры падрыхтоўцы да друку кнігі «Францыск Скарына ў дакументах і сведчаннях» (Мінск, 2020) аўтар гэтага артыкула натрапіў на яшчэ адну крыніцу, якую і выпадае лічыць галоўнай і самай ранняй наратыўнай падставай нататкі Капітара. Гэта сведчанне самога Марціна Лютэра, дадзенае ў Айслебэне ў апошні перадсмяротны перыяд яго побыту там (з 23 студзеня да смерці 18 лютага 1546 г.) і запісанае ягоным вучнем, галоўным і першым выдаўцом ягоных твораў Ёганам Аўрыфабрам, які быў з ім у той час. Сведчанне было апублікаванае ў 1564 г. і потым без зменаў перадрукоўвалася ў пазнейшых выданнях збору твораў Лютэра¹³. Падаем тэкст у сваім перакладзе:

«Гісторыі пра тое, як доктара Марціна Лютэра хацелі зжыць са свету і забіць у 1520 г., расказаныя ім самім у Айслебэне ў 1546 г.

<...>

Другая гісторыя

Біскупы ў Польшчы робяць замах на жыццё доктара Лютэра:

Каля таго самага часу некаторыя польскія біскупы падкупілі грашымі аднаго доктара медыцыны (якому яны паабяцалі дзве тысячы залатых) і загадалі, каб ён атруціў і пазбавіў жыцця доктара Лютэра, што ён і пагадзіўся зрабіць. Але тыя самыя біскупы мелі ў сябе яшчэ іншага доктара медыцыны, якому яны гэта, як іхняму даверанаму сябру, адкрылі. Ён жа праз

тых, якія з Вроцлава ў Сілезіі, перасцярог і папярэдзіў доктара Лютэра: павінен прыбыць юдэй, які завецца Францішкам, і будзе выдаваць сябе за лекара і выдатнага астралага ды ведаць імат моваў. Яго асоба была дакладна апісаная: што ён мае светлыя валасы, будзе добра апранутым, а таксама ветлівым і дасведчаным чалавекам. Яго і павінен Лютэр сцерагчыся, бо той задумляе яго атруціць.

<...> Неўзабаве пасля гэтага прыбыў у Вітэнбэрг да Аўрагала нейкі юдэй і хацеў праз яго пазнаёміцца з доктарам, выдаў сябе за астралага і знаўцу многіх моваў ды меў усе прыкметы, якія раней паведамлілі з Вроцлава, пішучы аб Францішку з Польшчы, толькі валасы яго былі чорныя. Тады доктар Лютэр падумаў, што ён пафарбаваў валасы, і наказаў кінучь яго ў вязніцу ды памыць едкім шчолакам. Калі ж юдэй ад гэтага спалохаўся і не ведаў, чаму яго мылі, нягледзячы на тое, што ягоныя валасы заставаліся чорнымі, ён быў прызнаны невінаватым. Яго прымусілі прысягнуць, што не будзе помсціць і выпусцілі з вязніцы.

Польскі ашуканец Францішак прыбывае ў Вітэнбэрг:

Толькі праз пяць гадоў прыбывае ў Вітэнбэрг ашуканец з Польшчы. Ён быў добра апрануты і падаўся да Філіпа Меланхтона да заезда на дому, бо чуў, што Філіп Меланхтон цікавіцца астралогіяй. І як толькі з'явіўся ў Філіпа Меланхтона, вельмі захацеў набачыць доктара Лютэра ды завязаць з ім сяброўства. Таму Філіп Меланхтон запрасіў доктара Лютэра да сябе ў гасці. За сталом паляк вусна выклаў генеалогію многіх князёў і паноў і выказаў свае меркаванні пра гэта. Яшчэ ён гаварыў пра рэлігію туркаў і татарцаў, бо аб'ездзіў амаль увесь свет. Таксама ён мог, прыязна ставячыся да людзей, весці такія прыемныя і вясёлыя размовы, што кожны з радасцю слухаў яго. І самому доктару Лютэру ён вельмі спадабаўся.

Што доктар Лютэр успомніў пра гэтага Францішка:

Але калі доктар ішоў з той вячэры і па дарозе вельмі дзівіўся ветлівасці, дасведчанасці, прыязнасці і здольнасцям гэтага чалавека ды пайшоў на свой паверх у кляштар, яму прыйшло ў галаву тое, што напісалі яму з Вроцлава (І пан доктар сказаў: анёл мусіў яму гэта даць і нагадаць, бо інакш ён зусім на гэта забыўся б). Бо ўсе прыкметы супадалі, і гэты шэльма сказаў яму: Пане доктар, ці не маглі б мы згуляць у шахматы, я хачу да Вас прыйсці і згуляць з Вамі. Але пан доктар рана раніцай паехаў у Торгаў, а ў кляштары загадаў, каб пры яго адсутнасці нікога туды не ўпускалі. Калі ж доктар быў у Торгаве, паляк прыйшоў у кляштар і пытаўся, дзе знаходзіцца спачывальня доктара, і меў таксама іншую нагоду больш дакладна ўсё выведаць.

Доктар Лютэр звінававае гэтага Францішка:

Калі гэта паведамлілі пану доктару пры ягоным прыездзе, ён паклікаў Філіпа Меланхтона і старасту да сябе ў Вітэнбэрг і выказаў свой недавер і падозру да гэтага Францішка, што ён прыбыў у Вітэнбэрг, каб яго задушыць. Таму той самы Францішак быў выкліканы да старасты, і яму гэта было прад'яўлена. Але ён цалкам усё адмаўляў і апраўдваўся, што не юдэй, і прапаноўваў нават даказаць, што не абрэзаны, ды адгаворваўся, што прыехаў у Вітэнбэрг, бо хацеў выдаць друкам Біблію на сямі мовах. Тады стараста адпусціў яго па-добраму, але пайшлі погаласкі пра яго ашуканства, і дзеля гэтай здрады ён трапіў у вялікую падозру ў прыстойных людзей, якія казалі яму пра гэта. Таму ён потайкі уцёк з Вітэнбэрга¹⁴.

На тое, куды ўцякаў пасля здарэння ў Вітэнбэргу меркаваны зламыснік, можа ўказваць яшчэ адно сведчанне — успамін Лютэра, запісаны удзельнікам ягоных застольных гутарак Конрадам Кардатам летам 1532 г.:

Таксама прыйшоў мне ліст з Вроцлава, што будзе нейкі чалавек, які захоча мяне забіць, якому палякі паабяцалі чатыры тысячы залатых і апісалі мне яго так, каб я мог лепш пазнаць яго. Гэта быў доктар паляк, які ведаў шмат моваў, выдатны астраном, якім захапляўся Філіп, але ад якога Бог мяне абярэ. Ён ахвотна згуляў бы са мною ў шахматы, але я не захацеў. Нарэшце, пабачыўшы, што яго сталі падазраваць, ён употайкі з'ехаў і прыбыў да маладзейшага маркграфа, напрасіў, каб паведамлілі пра ягоны прыход, але той адказаў: «Адпраўце яго прэч. Гэта той, які збіраўся зжыць са свету доктара Марціна». І, пасаромлены, ён з'ехаў адтуль. Гэта таксама адбылося і ў Ляйпцыгу. Таксама я думаю, што мая амбона часта была атручаная, але мяне Бог ахаваў¹⁵.

Пры некаторых адрозненнях (4000 залатых замест 2000; астраном замест астралага), галоўныя моманты гэтага запісу супадаюць з сюжэтам пра доктара Францішка ў паведамленні Аўрыфабра. Але ў запісе К. Кардата да гэтай агульнай канвы аповеду дадалася цалкам адрозная заключная частка з паведамленнем аб спробе чужынца выправіцца пасля Вітэнбэргу да маладзейшага маркграфа. Куды ж мог уцячы «доктар паляк» і хто мог быць гэтым «маладзейшым маркграфам»?

Ускосна на гэта можа ўказваць прыведзены вышэй урывак з ліста Марціна Лютэра да Ёгана фон Шварцэнбэрга, са зместу якога вынікае, што доктар Францішак прыбыў у Вітэнбэрг непасрэдна пасля сустрэчы з ім, відаць, перадаўшы рэфарматару ад яго нейкі ліст з паведамленнем аб сітуацыі з ягонай дачкою. Лютэр жа хацеў таксама з доктарам Францішкам перадаць Шварцэнбэргу свой ліст. Ёган Шварцэнбэрг прынамсі з 24 красавіка 1524 г., пакінуўшы перад тым пасаду гофмайстра ў Бамбергскага біскупа, ужо знаходзіўся на службе у марк-

графай Брандэнбурга-Ансбаха і Брандэнбурга-Кульмбаха¹⁶. Іх рэзідэнцыя знаходзілася ў Ансбаху, недалёка ад Нюрнберга.

Хоць Шварцэнбэрг не губляў кантактаў і перапісваўся з прадстаўнікамі другога адгалінавання роду Шварцэнбэргаў, якія аселі ў Чэхіі, у тых мясцінах, дзе мог быць і Скарына, але наўрад ці ён мог бы нейкім чынам дапамагчы беларускаму першадрукару ў пошуках магчымасцяў для выдання яшчэ не надрукаванай часткі Бібліі. Але такую дапамогу мог аказаць маркграф Казімір, у якога службы Шварцэнбэрг, і які ў той час, пасля адлучэння ад кіравання свайго бацькі, быў фактычным гаспадаром Кульмбаха і Ансбаху. Казімір (1481–1527) быў першым сынам маркграфа Брандэнбурга-Ансбаха Фрыдрых-а Гогенцолерна (1460–1536) і Сафіі Ягелонкі (1464–1512), дачкі вялікага князя літоўскага і польскага караля Казіміра IV, роднай сястры вялікага князя літоўскага і польскага караля Жыгімонта I Старога ды ўгорска-чэшскага караля Ўладзіслава II. Сваё імя маркграф Казімір атрымаў у гонар дзеда¹⁷. У адрозненне ад сваіх меншых братоў Георга і Альбрэхта, ён так і не стаў прыхільнікам Рэфармацыі. Казімір і мог бы аказаць дзейсную дапамогу Скарыну ў пошуках выдавецкіх магчымасцяў, напрыклад, па рэкамендацыі Віленскага біскупа Яна, ягонага сваяка. Да ягонага двара мог выправіцца доктар Францішак пасля інцыдэнта з Лютэрам. Паколькі бацька Казіміра Фрыдрых у крыніцах выступае з прыdomкам «старэйшы» (*senior, der Ältere*)¹⁸, то менавіта Казімір і мог хавацца пад азначэннем «маладзейшы маркграф» (*marchio iunior, der Jüngere*) у пераказе Кардата. Але, відаць, пры з'яўленні пры двары маркграфа пасля выезду з Вітэнбэргу, доктар Францішак не мог абмінуць Шварцэнбэрга — зацятага прыхільніка Лютэра. Той, папярэджаны Лютэрам, і мог не дапусціць яго да двара Казіміра.

Пры параўнанні гэтых чатырох версій вітэнбэргскага інцыдэнта больш істотным падаецца падабенства паведамленняў Матэзіюса і Аўрыфабра. Важнае, што агульнай крыніцай для абодвух былі аповеды Марціна Лютэра, пачутыя імі ў розны час непасрэдна ад яго самога. Матэзіюс указвае на 1540 г., Аўрыфабэр — на апошні, перадсмяротны побыт рэфарматара ў Айслебэне (23 студзеня – 18 лютага 1546 г.). Пры ўсім падабенстве, аднак, абодва тэксты маюць некалькі адрозненняў: Матэзіюс паведамляе, што меркаваны юдэй меў імя Міхель, а не Францішак; не тытулуе яго доктарам медыцыны; называе іншую суму грошай, прапанаваных змоўшчыку, — 1000, а не 2000 залатых; падае іншы тэрмін інцыдэнта — праз 7–8, а не праз 5 гадоў пасля папярэджання ад сяброў. Апрача таго, Матэзіюс, паведамляючы, як і Аўрыфабэр, важны нюанс інцыдэнта — намер чужынца выдаць у Вітэнбэргу Біблію, у адрозненне ад яго, не называе імя чужынца, але і не звязвае гэты намер з юдэем Міхелем. Матэзіюс піша, што выдаць у Вітэнбэргу Святое Пісанне на некалькіх мовах хацеў нейкі безыменны чужынец, Аўрыфабэр — што выдаць яго збіраўся доктар медыцыны Францішак на сямі мовах.

У параўнанні з пераказам Аўрыфабра, версія Матэзіюса выглядае менш дакладнай, а падзеі і даты пераблытаныя і не адпавядаюць зместу лістоў Лютэра за 1520, 1524 і 1525 гг., у якіх апісваецца інцыдэнт і якія пацвярджаюць пераказ Аўрыфабра і нататку Капітара. Адрозніваюцца таксама мэты публікацыяў аповедаў Лютэра ў абодвух гэтых яго біёграфай і іх прызначэнне. Аўрыфабэр, які займаўся пошукам твораў і лістоў Лютэра ды быў першым іх выдаўцом, імкнуўся да максімальнай дакладнасці ў перадачы зместу паведамленняў, адпаведнасці публікаванага тэкста арыгіналу, напісанаму ці вуснаму.

Матэзіус, які пісаў у жанры пропаведзі, стараўся перадусім патлумачыць праўды веры, прыводзячы на іх пацвярджэнне падзеі з жыцця Лютэра. Гэты жанр не патрабаваў вялікай дакладнасці ў перадачы ўспамінаў Лютэра. Тое, што чужынец, які, нібыта, рыхтаваў замах на Лютэра, названы ў яго Міхелем, магчыма, выклікана тым, што слухачам і чытачам быў вядомы ахрышчаны самім Лютэрам, ужо «бясшкодны» пасля хросту, юдэй Міхель з недалёкага Таля. Верагодна, Матэзіус на прыкладзе дзвюх асобаў, быццам бы з аднаго племені і нават з адным імем, хацеў паказаць маральную перавагу хрысціянства над юдаізмам. Недакладнасць паведамлення Матэзіуса таксама магла ўзнікнуць з-за большага прамежку часу паміж пачутым у 1540 г. успамінам Лютэра і яго пісьмовай фіксацыяй у 1566 г., у той час як Аўрыфабэр пачуў успамін ды, хутчэй за ўсё, адразу ж і запісаў яго ў 1546 г. і надрукаваў у 1564 г., не маючы ніякага матыву нешта мяняць у змесце пачутага ад Лютэра. Таму ёсць больш падставаў давяраць паведамленню Аўрыфабра, у тым ліку і звестцы пра тое, што намер выдаць у Вітэнбэргу Біблію меў доктар медыцыны Францішак.

Пасля разгляду паведамленняў Матэзіуса, Аўрыфабра і Кардата, крыніцаю якіх былі сведчанні Лютэра, і лістоў самога рэфарматара, робіцца відавочным, што Капітар, публікуючы сваё «Гістарычнае пытанне...», не быў знаёмы з творами Матэзіуса, Аўрыфабра і Кардата ды адпаведнымі лістамі Лютэра. Гэта вынікае з таго, што славенскі філолаг не падаў у сваёй нататцы вельмі важных для ідэнтыфікацыі асобы чужаземнага змоўшчыка характарыстык гэтай асобы, якія фігуруюць у памянёных творах і карэспандэнцыі Лютэра. Вось жа, у ягонай нататцы адсутнічае этнічна-веравызнаўчае вызначэнне згаданай асобы; да тытулатура «доктар»

не дадаецца назва навуковай спецыялізацыі «медыцына», і, што самае істотнае, не называецца мэта прыезду чужынца ў Вітэнбэрг. Гэтыя тры прыкметы: «юдэй», доктар медыцыны, які ў Вітэнбэргу хоча выдаць Біблію на некалькіх / сямі мовах, наяўныя ў паведамленнях Матэзіуса і Аўрыфабра ды лістах Лютэра, але адсутныя ў нататцы Капітара, дазваляюць зрабіць выснову пра тое, што ён узяў за аснову для яе нейкі пазнейшы пераказ вітэнбэргскага інцыдэнту. Бо калі б Капітар быў знаёмы са згаданымі паведамленнямі і лістамі, якія зыходзілі ад самога Лютэра, гэта магло б выдатна падмацаваць ягоную гіпотэзу пра тоеснасць доктара Францішка з доктарам медыцыны Францішкам Скарынам, а пры прачытанні і больш дэталёвым азнаямленні з імі пазнейшых даследчыкаў — Аляксея Віктарава, Пятра Уладзімірава, Яўгена Неміроўскага і Георгія Галенчанкі, дазволіла б ім утрымацца ад апыржэння адмаўлення, скепсісу і гіперкрытыцызму ў дачыненні да гэтай гіпотэзы. Якраз змест гэтых, зыходзячых ад самога Марціна Лютэра паведамленняў і лістоў, дае магчымасць далей развіць, удакладніць і ўсталяваць гіпотэзу Ернэ Капітара на трывалай крыніцазнаўчай аснове.

Апрача ўжо адзначаных, у памянёных пераказах маюцца іншыя звесткі пра асобу змоўшчыка, якія можна суаднесці з Францішкам Скарынам. У іх ён характарызуецца як абазнаны ў астралогіі ці ў астраноміі. Вядома, што ў тыя часы астралогія і астраномія былі непадзельнымі. Астралогія была афіцыйнай дысцыплінай у Кракаўскім універсітэце. Скарына, безумоўна, павінен быў напрыканцы свайго навучання ў Кракаве перад атриманнем ступені бакалаўра ў 1506 г. праслухаць курс па астраноміі / астралогіі, які чытаў у летнім семестры таго года Ян з Глогава па трактаце Яна Сакрабоско *De sphaera materiali*¹⁹. У кнізе была

змешчаная выява армілярнай сферы, якая, верагодна, стала ўзорам для аналагічнай выявы на вядомым партрэце Скарыны. Ян з Глогава, адзін з самых выбітных прафесараў універсітэта, не толькі выкладаў астралогію, але меў дачыненне і да астралагічных прагнозаў²⁰. Веды ў галіне астраноміі і астралогіі, безумоўна, прыдаліся Скарыну і пры складанні Пасхаліі, уключанай у склад «Малой падарожнай кніжкі», якая выйшла з друку ў 1522 г., за тры гады да вітэнбэргскага інцыдэнту, а таксама ў сваёй медыцынскай практыцы.

У пераказах аповедаў Лютэра чужынец характарызуецца таксама як дасведчаны падарожнік, які аб'ездзіў увесь свет, і як знаўца многіх моваў. Гэтая характарыстыка таксама адпавядае Скарыну. Значная частка ягонага жыцця прайшла ў падарожжах, якія ў той час былі звязаныя з вялікімі цяжкасцямі: конна ці пешкі даводзілася адольваць велізарныя адлегласці, напрыклад, з Полацка ці Вільні да Кракава, з Капенгагена да Падуі ды інш. Шмат часу правёў ён на чужыне то як студэнт, то як перакладчык і выдавец, то як каралеўскі садоўнік. Дакументальныя крыніцы і ягоныя выданні сведчаць пра тое, што апрача роднай беларускай мовы, як размоўнай, гэтак і кніжнай, ён павінен быў добра валодаць царкоўнаславянскай і лацінскай мовамі. Доўгі час жывучы ў Чэхіі і выкарыстоўваючы пры падрыхтоўцы да друку ў Празе кніг Бібліі таксама чэшскі пераклад, ён, безумоўна, мусіў на добрым узроўні ведаць чэшскую мову. Яна паслужыла адной з крыніцаў пры выпрацоўцы Скарынам сакральнага варыянту старабеларускай пісьмовай мовы, на якой напісаныя ягоныя пераклады Бібліі. На старачэшскай мове ў той час вялася дакументацыя ў Чэшскім каралеўстве, а таксама рабіліся прыватныя нататкі і пісаліся дзённікі. На ёй афармляў свае справаздачы і прашэнні сын Скарыны Сімяён Рус²¹.

Апрача чэшскай, у каралеўстве шырока выкарыстоўвалася нямецкая мова. На ёй Скарына мусіў кантактаваць са сваімі партнёрамі і пастаўшчыкамі друкарскіх матэрыялаў у Нямеччыне, майстрамі і выдаўцамі. На ёй вялася перапіска Фердынанда I з Багемскай каморай па справе пражскага каралеўскага саду і садоўніка майстра Францішка²². Магчыма, з нейкім варыянтам нямецкай мовы Францішак Скарына мог упершыню пазнаёміцца яшчэ ў Кракаўскім універсітэце, дзе разам з ім вучыліся многія студэнты з Прусіі і з нямецкіх земляў, на якіх панавала нямецкая мова. Не чужой была гэтая мова і ў жыцці тагачаснага Кракава, а таксама ў Познані, дзе вёў гандаль брат Скарыны Іван ды неаднаразова бываў і сам Францішак. Дакументы познаньскай рады, датычныя Скарыны, дайшлі да нас не толькі на лаціне, але, часткова, і на нямецкай мове.

Невядома дакладна, на якім узроўні валодаў беларускі першадрукар старагрэцкай мовай. Падчас навучання ў Кракаўскім універсітэце на факультэце вызваленых навук, пачынаючы з зімовага семестра 1503/1504 гг., гэтую мову і літаратуру выкладаў Ян Сільвій Амаат (1465/1470–1537), з якім Скарына кантактаваў і пазней у Вільні, дзе той жыў у 1518–1526, 1533–1534 гг. З 1507 г. побач з Аматам у Кракаве пачаў весці заняткі па грэцкай мове і літаратуры другі італьянец — Канстанцін Клярэці дэ Канчэльеры. Заняткі хоць і не ўваходзілі ў афіцыйную праграму, але набылі вялікую папулярнасць сярод студэнтаў²³. Цяжка ўявіць, каб будучы перакладчык Святога Пісання, прапусціў гэты курс другой, пасля іўрыту, біблейнай мовы. З трэцяй, лацінскай, маючы пад рукой таксама чэшскі пераклад, ён пераклаў увесь Стары Запавет, ад якога, аднак, у друкаваным выглядзе да нас дайшлі не ўсе кнігі.

Мяркуючы па прадмове да ўсёй Бібліі, Скарына пераклаў і ўвесь Новы Запавет. Паколькі

гэты пераклад не быў выдадзены і да сённяшняга дня нічога невядома пра лёс рукапісу, мы не можам сказаць пра крыніцу перакладу: была гэта таксама лацінская Вульгата ці арыгінальны грэцкі тэкст Новага Запавету. Праўда, часткі Новага Запавету: «Дзеі Апосталаў» і «Пасланні Апосталаў», былі выдадзеныя Скарынам у Вільні ў складзе «Апостала» ў 1525 г. Але гэтыя выданні грунтаваліся не на ягоных самастойных перакладах, а на традыцыйных царкоўнаславянскіх тэкстах, якія ўзыходзілі да старадаўніх кірыла-методыеўскіх перакладаў ды пашыраліся ў рукапісных варыянтах. Мова віленскіх выданняў Скарыны, як «Апостала», так і ранейшай «Малой падарожнай кніжкі» (1522 г.), — царкоўнаславянская, хоць і з істотным уплывам старабеларускай і, магчыма, чэшскай мовы²⁴. Верагодна, Скарына, выдаючы гэтыя кнігі на царкоўнаславянскай мове, ішоў за пажаданнямі кансерватыўнага праваслаўнага клеру, купецтва, брацтваў і віленскага патрыцыяту, якія былі фундатарамі ягонай выдавецкай дзейнасці. Відаць, перадусім неспрыяльная ідэалагічная атмасфера не дазволіла яму выдаць у Вільні свой пераклад Новага Запавету і змусіла шукаць іншыя месцы і магчымасці для здзяйснення свайго намеру і мары аб завяршэнні выдання друкам усяго Святога Пісання. Менавіта пошукі такіх магчымасцяў і маглі ў канцы 1524 г. прывесці яго ў пратэстанцкі Вітэнбэрг, калі прызнаць тоеснасць чужынца / доктара медыцыны Францішка з пераказаў Матэзіюса і Аўрыфабра, які збіраўся выдаць там кнігі Бібліі, з доктарам медыцыны, ужо вядомым на той час выдаўцом кніг Бібліі ў Празе і ў Вільні, Францішкам Скарынам. Гэтая ж нерэалізаваная задума магла і пазней, у 1530 г., прывесці беларускага першадрукара ў прускі Каралявец да двара герцага Альбрэхта, адкуль ён, вяртаючыся ў Вільню, звёз герцагскага друкара. Але і ў Вільні ён так і не змог

завяршыць сваю місію выдання ўсіх кніг Бібліі для патрэбы паспалітага людю Вялікага Княства Літоўскага.

Галоўнай перашкодай для надзейнага атаясамлення *доктара Францішка / доктара медыцыны Францішка* з доктарам медыцыны Францішкам Скарынам да апошняга часу было меркаванне, якога прытрымліваліся многія даследчыкі, пачынаючы ад Віктарава, што беларускі першадрукар не мог быць у Вітэнбэргу ў 1525 г., калі ў сакавіку таго года ў Вільні выдаваўся падрыхтаваны ім «Апостал». Але напрошваецца пытанне, ці была такая пільная неабходнасць знаходзіцца Скарыну ў Вільні непасрэдна ў момант друку «Апостала», пры ўмове, што ўсё папярэдне было добра для гэтага падрыхтавана: былі ў наяўнасці патрэбныя матэрыялы і абсталяванне, друкары і іншы персанал, а друкарскі працэс быў апрабаваны. Георгій Галенчанка лічыць, што, найверагодней, ад самага пачатку пры выданні «Малой падарожнай кніжкі» (1522 г.) друкарня Скарыны размяшчалася ў доме віленскага бурмістра Якуба Бабіча. Месца друку не названае ў гэтым выданні, але пазначанае ў адным з захаваных асобнікаў «Апостала», які выйшаў з друку праз тры гады²⁵. Калі месца выдання не мянялася, і захоўваліся абсталяванне і персанал, а друкарскі працэс быў адладжаны пры выпуску серыі выданняў, якія ўвайшлі ў «Малую падарожную кніжку», то можна дапусціць, што для непасрэднага ўдзелу Скарыны ў друку «Апостала» не было пільнай патрэбы. І ён, адчуваючы нетрываласць і магчымы хуткі канец распачатай ім выдавецкай дзейнасці ў Вільні, мог выправіцца ў канцы 1524 г. у Вітэнбэрг на пошук новых магчымасцяў для яе працягу. З іншага боку, нічога не перашкаджала б яму пасля вырашэння сваіх справаў там вярнуцца ў Вільню яшчэ да пачатку друку «Апостала», калі б на патрабаванне Лютэра ён не быў затрыманы 18 студзеня 1525 г.

Калі дапусціць, што да таго часу ў яго ўжо была ўкладзеная дамова з нейкім выдаўцом у Вітэнбэргу, і калі б не адбылося гэтага затрымання, то за 40 дзён, якія заставаліся да сакавіка, ён мог бы конна, праязджаючы 35–40 км у дзень, дабрацца да Вільні. Дарожная адлегласць ад Вітэнбэрга да Вільні складае каля 1100 км. Паколькі ў выходных дадзеных віленскага «Апостала» не ўказаная дакладная дата друку, а толькі названы месяц сакавік, то, калі кніга выходзіла ў другой палове гэтага месяца, Скарына тэарэтычна мог бы паспець да друку і пасля свайго вызвалення з-пад арышту 11 лютага 1525 г. Таксама варта паставіць пытанне, што магло быць прыярытэтным для Францішка Скарыны ў канцы 1524 г.? Выданне «Апостала» на царкоўнаславянскай мове ці заканчэнне друку ўсёй Бібліі на сакральным варыянце старабеларускай мовы?

Але што магло вабіць беларускага выдаўца біблейных перакладаў у пратэстанцкі Вітэнбэрг? У верасні 1522 г. там, нечуваным для таго часу накладам у 3000 асобнікаў, выйшаў лютэраўскі пераклад на нямецкую мову Новага Запавету. Гэта была кніга высокай паліграфічнай якасці і выдатна аздобленая. Нягледзячы на даволі высокі кошт, яе хутка раскупілі, і ўжо ў снежні таго ж года спатрэбілася другое выданне. Да выхаду з друку поўнай Бібліі ў перакладзе Лютэра ў 1534 г. яго Новы Завет вытрымаў 87 выданняў, і не менш за 25 выданняў выйшла да 1525 г. Вялікія накладны імгненна разляталіся па ўсіх нямецкіх землях. Апрача таго, з 1523 г. Лютэр пачаў выдаваць па частках пераклады кніг Старога Запавету, пачынаючы ад Пяцікніжжа Майсея да Прарокаў. Часам часткі Старога Запавету выдаваліся ў камбінацыі з Новым Запаветам. Гэты поспех і папулярнасць выдання і маглі прывабіць у Вітэнбэрг Францішка Скарыну, які, магчыма спадзеючыся на больш

талерантнае стаўленне ў пратэстанцкім Вітэнбэргу да перакладаў Святога Пісьма на народныя мовы і пашырэння яго сярод усіх слаёў грамадства, мог бы нарэшце разлічваць на рэалізацыю свайго, дагэтуль няздзейсненага, праекту выдання беларускага Новага Запавету і поўнай Бібліі. Яго, як выдаўца, безумоўна, павінен быў бы цікавіць і камерцыйны бок здзяйснення свайго кнігадрукарскай задумы.

Ускосна пацвярджае атаясамленне доктара Францішка са Скарынам таксама названы ў лістах і кірунак прыбыцця чужынца ў Вітэнбэрг. Папярэджанне аб падрыхтоўцы замаху на яго Лютэр атрымаў у 1520 г. з Вроцлава. Менавіта праз гэты горад Скарына мусіў выязджаць каля таго часу ў Вільню пасля перапынення свайго выдавецкай дзейнасці ў Празе. Другое папярэджанне ад нейкіх недругаў праз сяброў з Гальбэрштадта таксама прыйшло ў 1520 г. Магчыма, сябры з Гальбэрштадта толькі транслявалі вроцлаўскую засцярогу, атрыманую ад непрыяцеляў рэфарматара, альбо гэта былі розныя папярэджанні, але зробленыя ў той самы час. У тым жа годзе нейкі ліст з падобнай засцярогай Лютэр атрымаў таксама і ад вядомага дзеяча Рэфармацыі Ульрых фон Гутэна, пра што ён сам паведамляў Георгу Спялятыну 11 верасня 1520 г.: *«Прыхільнікі Рыма не пакідаюць спробаў замаху, і Гутэн не можа дастаткова мяне засцерагаць, але ён моцна баіцца за мяне, маючы на ўвазе атруту»*²⁶. Паводле паведамлення Аўрыфабра, нейкімі польскімі біскупамі змова супраць Лютэра рыхтавалася таксама ў 1520 г. Сам змоўшчык называецца альбо палякам, альбо *прыбывае з Польшчы*. Матэзіюс паведамляе, што ён прыбыў з Познані. Самым выгодным маршрутам для прыезду Скарыны з Вільні ў Вітэнбэрг быў бы шлях праз Познань, дзе ў той час вёў гандаль ягоны брат Іван. Разважанні чужынца пра рэлігію туркаў і татараў таксама ўскосна

могуць указваць на паходжанне чужынца з усходу Еўропы.

Яшчэ адна дэталі, якая магла б стаяць на перашкодзе ў атаясамленні безыменнага доктара медыцыны і доктара Францішка з лістоў Лютэра з доктарам медыцыны Францішкам Скарынам, была высветленая доктарам медыцыны Францішкам з пераказу Аўрыфабра, і яна, наадварот, можа спрыяць такому атаясамленню. Гэта тое, што разгледжаныя намі пісьмовыя крыніцы, апрача нататкі Капітара і пераказу К. Кардата, называюць доктара медыцыны з Польшчы юдэем. Але, як высветлілася пры разглядзе справы з меркаваным замахам гарадскімі ўладамі Вітэнбэрга, доктар медыцыны Францішак з Польшчы не быў юдэем, што і змог сам давесці, пасля чаго быў вызвалены. Калі прыняць, што доктар медыцыны Францішак гэта Францішак Скарына, тады азначэнне яго як юдэя магло ўзнікнуць з некалькіх прычынаў. Сябрам, якія папярэдзілі Лютэра пра нібыта рыхтаваны замах на яго, магло быць нешта вядома пра выдавецкую дзейнасць Скарыны ў Празе і пра яго выданні, якія друкаваліся, хутчэй за ўсё, у друкарні Севярына, дзе беларускі першадрукар павінен быў дзяліць друкарскую майстэрню і некаторых майстроў з тагачасным выдаўцом Пяцікніжжа на іўрыце Гершомам Коганам. Паралельна з ім у той жа самай друкарні выдаваў кнігі Старога Запавету Францішак Скарына²⁷. Магчыма, у такім успрыняцці доктара Францішка з боку Лютэра адыграў пэўную ролю і псіхалагічны фактар. Папярэджанне ад сяброў аб нібыта рыхтаваным замаху на яго, атрыманае ў 1520 г., як відаць з пераказаў Матэзіюса, Аўрыфабра і Кардата, справакавала падазронасць Лютэра да усіх, хто прыбываў у Вітэнбэрг з боку Польшчы і спрабаваў мець нейкія кантакты з ім. У кожным з іх рэфарматар бачыў таго юдэя і патэнцыйнага забойцу, аб якім

папярэджвалі яго сябры. Магчыма, хваравіты страх Лютэра перад юдэямі быў сфармаваны агульным стаўленнем да юдэяў у тагачасным нямецкім, і не толькі, грамадстве, і ўсяліўся ў яго з дзяцінства. Гэты страх абвастрыўся пасля папярэджання пра падрыхтоўку замаху на яго. Лютэр нават быў упэўнены, што ворагі атручвалі катэдры і амбоны, з якіх ён прапаведаваў. З часам гэты страх выліўся ў агрэсію супраць юдэяў, і ў 1543 г. ён выдаў памфлет супраць іх пад назваю «Пра юдэяў і іхнюю хлусню» (*Von den Juden und ihren*

Lügen), у якім заклікаў спальваць іх сінагогі і школы, бурыць іхнія дамы, забараніць перамяшчэнне іх па краіне ды інш.²⁸ Што да меркаваных замаху з боку юдэяў, пра якія Лютэр пісаў у сваіх лістах да сяброў і апавядаў Матэзіюсу і Аўрыфабру, то ніводзін з іх не быў пацверджаны судова, і падазраваныя былі вызваленыя, гэтаксама як быў вызвалены і доктар Францішак. Яшчэ адзін шрых да партрэта безыменнага чужынца альбо доктара Францішка дадаецца ў пераказах Матэзіюса і Аўрыфабра, дзе сказана, што згаданы

персанаж павінен быў мець светлыя валасы.

Падсумоўваючы ўсё сказанае, можна канстатаваць, што гіпотэза аб тоеснасці доктара Францішка з доктарам медыцыны Францішкам Скарынам, выказаная амаль два стагоддзі таму славенскім філолагам і гісторыкам Ернэем Капітарам, паказала сваю жыццяздольнасць і, пасля выяўлення ўжо ў наш час новых звестак, набывае ўсе адзнакі гістарычнага факту.

¹ Hesychii Glossographi discipulus et ΕΠΙΓΛΩΣΣΙΣΤΗΣ Russus in ipsa Constantinopoli sec. XII–XIII ... Vindobonae, 1839. XXIV. P. 33–34 (лац. тэкст); Францішак Скарына: Зборнік дакументаў і матэрыялаў / Прадм., уклад., камент., паказ. В.І. Дарашкевіч. — Мінск, 1988. — С. 77–79 (лац. тэкст і бел. пераклад); Францішак Скарына ў дакументах і сведчаннях / Уклад. А. А. Жлутка (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск, 2020 (Далей: Скарына ў дакументах ...). С. 349–355 (лац. тэкст, бел. пераклад і каментар).

² Виктор А. Замечательное открытие в древнерусском книжном мире // Беседы в Обществе любителей российской словесности при Императорском Московском Университете. Вып. 1. Москва, 1867. С. 18.

³ Владимиров П.В. Доктор Франциск Скорина, его переводы, печатные издания и язык. — СПб., 1888. — С. XIII–XIV.

⁴ Сымон Брага. Геаграфічная лякалізацыя жыццяпісу доктара Скарыны // Запісы Беларускага Інстытуту Навук і Мастацтва. Кн.3. 1964. С. 23–25.

⁵ Немировский Е.Л. Франциск Скорина. Жизнь и деятельность белорусского просветителя. — Минск, 1990. — С. 426–428; Ён жа: По следам Франциска Скорины: Документальная повесть. — Минск, 1990. С. 142–145.

⁶ Пераклад мой — А.Ж. з: Seckendorf Viti Ludovici a. Historia Lutheranismi ab anno 1517 usque ad 1546. Commentarius historicus et apologeticus de Lutheranismi sive de reformatione religionis ductu D. Martini Lutheri... Francofurti et Lipsiae, 1692. Lib. II. P. 35: «Lutherus ipse, ut ex literis, mense Januario ad Amsdorfium scriptis, d. lib. II. Ep. p. 270. b. apparet, a veneno sibi metuit, quod Judeus quidam ex Polonia, Medicinae Doctor, bis mille aureorum mercedem pactus, parare dicebatur. Captus is cum sociis, amicorum literis proditus, Wittenbergae; sed, cum nihil fateretur, dimissus fuit, ne tormentis quidem interrogatus, intercedente Luthero, ut ad Spalatinum mense Februario scribit. p. 271. b.»

⁷ Bücher, Schriften und Predigten des ehrwürdigen Herrn Doctor Martin Lutheri aus den Jahren 1516 bis 1538 / Hrsg. Joannes Aurifaber. Eisleben, 1564. Bd. 1. F. 185v: «Ich habe eurer Gnade Brief und Geschicht eure Tochter betreffend, mit Freuden erfahren, und weil doctor Franciscus allhie gewest, nicht mögen lassen, schriftlich eurer Gnade Heil und Gnade wünschen»; Таксама гл. увесь ням. тэкст і пер. у: Скарына ў дакументах ... С. 90–91.

⁸ Epistolae reverendi patris domini doctoris Martini Lutheri / Coll. Iohannes Aurifaber. Eislebii, 1565. T. II. F. 270: «Est hic apud nos Judaeus Polonus, missus sub pretio 2000 aureorum, ut me veneno perdat, ab amicis per literas mihi proditus. Doctor est Medicinae et nihil non audere et facere paratus incredibili astutia et agilitate, quem hac hora iussi capi, nescio, quid adhuc futurum sit»; Гл. таксама увесь лац. тэкст і пер. у: Скарына ў дакументах ... С. 91–92.

⁹ Ibidem. F. 271v: «Cras nova audies, quod petis scire, id est, mi Spalatine, quod Iudaei illi captivi, qui mihi venenum parabant, essent forte prodituri, a quibus essent missi; cum vero sponte hoc non facerent, nolui eos torqueri, sed egi, ut dimitterentur liberi, quamvis persuasissimus sim ipsum fuisse, quem mihi amici prodiderant, adeo omnia symbola consentiunt.»; Гл. таксама увесь лац. тэкст, пер. і фатавіяву арыгінала ў: Скарына ў дакументах ... С. 93–95, 389.

¹⁰ Галенчанка Г. Праблемныя дакументы Скарыніны ў кантэксце рэальнай крытыкі // 480 год беларускага кнігадрукавання. — Мінск, 1998. С. 14–15; Idem: Францішак Скарына: у пачатку версій, стэрэатыпаў і міфаў // Російскія і славянскія даследаванні: навуц. сб. / А.П. Сальков, О.Я. Яновский (отв. редакторы) [і др.]. Мінск, 2008. Вып. 3. С. 130.

¹¹ Historien von des ehrwürdigen in Gott seligen Manns Gottes Doctoris Martini Lutheri Anfang, Lehr, Leben und Sterben ... durch J. Mathesium. Nürnberg, 1566. F. 196 (ням. тэкст); Скарына ў дакументах ... С. 204–207 (ням. тэкст і бел. пераклад).

¹² Epistolae reverendi patris domini doctoris Martini Lutheri / Coll. Iohannes Aurifaber. Ihenae, 1556. T. I. F. 262: «... inimici mei quidam miseri per amicos ex Halberstadio fecerunt moneri me esse quendam doctorem medicine, qui, arte magica factus pro libito invisibilis, quendam occidit, mandatum habentem et occidendi Lutheri, venturumque ad futurum dominicam ostensionis reliquiarum. Valde hoc constanter narratur.»

¹³ Der erste Teil aller deutschen Bücher und Schriften des theuren Mannes Gottes Doct. Martini Lutheri vom XVII Jahre an bis auff das XXII. Altenburg, 1661. S. 546–548;

Des theuren Mannes Gottes D. Martin Luthers Sämtliche theils von ihm selbst Deutsch verfertigte, theils aus dessen Lateinischen ins Deutsche übersetzte Schriften und Werke... Th. 17. Leipzig, 1732. S. 378–380; Dr. Martin Luthers Sämtliche Schriften / Hrsg. von Dr. Joh. Georg Walch. Bd. 15- Reformationsschriften. St. Louis, 1899. Sp. 444–447; Dr. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. Bd. 59. Nachträge. Weimar, 1983. S. 729–732.

¹⁴ Der erste Theil der Bücher, Schriften und Predigten des ehrwürdigen Herrn Doctor Martin Luthers ... vom M.D.XVI. bis in das M.D.XXIX. Jar ... / Hrsg. von Johannes Aurifaber. Eisleben, bey Urban Gaubisch, 1564. F. 24v–26 (ням. тэкст); Скарына ў дакументах ... С. 209–215 (ням. тэкст і бел. пераклад).

¹⁵ Tagebuch über Dr. Martin Luther, geführt von Dr. Conrad Cordatus 1537 / Hrsg. von Dr. H. Wrampelmeyer. Halle, 1885. S. 150. Nr. 632: Item literae veniebant mihi ex Vratislavia, quendam futurum, qui me veneno esset interfectorus, cui Poloni quatuor milia promississent aureorum, et ita illum mihi describebant, ut optime noscerem eum. Erat autem Doctor Polonus, peritus multarum linguarum, optimus astronomus, quem Philippus admirabatur, a quo etiam ipso me Deus custodivit. Is mecum libenter lusisset im schacht, sed ego nolui. Tandem animadvertens se esse suspectum, clam abiit et venit ad uniorem marchionem, hatt sich bey yhm hinnen ansagen, sed respondit: «Ey last yhn ymer hinwege, Er ist, der D. Martin hatt sollen vergeben», et pufefactus etiam hic abijt. Ita et Lypsiae factum est. Deinde ich gleub, das mein predigstul offft vergifft wird, noch hatt mich gott erhalten.

¹⁶ Scheel W. Johann, Freiherr zu Schwarzenberg. Berlin, 1905. S. 143; Balfanz M. Beiträge zur staatsmännischen Wirksamkeit des Freiherrn Johann von Schwarzenberg. Inaugural Dissertation. Greifswald, 1900. S. 52–54.

¹⁷ Neue deutsche Biographie. Bd. 11. Berlin, 1977. S. 315 f.

¹⁸ Allgemeine Deutsche Biographie. Bd. 7. Leipzig, 1877. S. 480.

¹⁹ Liber Diligentiarum Facultatis Artisticae Universitatis Cracoviensis Pars I (1487–1563) / Ed. Wladislaus Wislocki // Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty. T. 4. Kraków, 1886. P. 73.

²⁰ Шутова О. Изучение интеллектуального пространства «Библии» Франциска Скорины в контексте Ренессанса: сюжеты, персоналии, философско-эстетические влияния и оформление // Франциск Скарына: даўнія факты — новыя ідэі / Уклад. Аляксандр Груша. — Мінск, 2021. С. 69–72; Zwiercan M. Jan z Glogowa // Polski słownik biograficzny. T. 10. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1962–1964. S. 450–452.

²¹ Скарына ў дакументах ... С. 239–241; 244–248.

²² Тамсама. С. 176–203.

²³ Шутова О. Изучение интеллектуального пространства... С. 73–74; Quirini-Popławska D. Silvius (Siculus) Jan // Polski słownik biograficzny. T. 37. Warszawa-Kraków, 1996–1997. S. 502–504.

²⁴ Жураўскі А.І. Мова друкаваных выданняў Ф. Скарыны // 450 год беларускага кнігадрукавання. — Мінск, 1968. — С. 282; А. Парукаў. Мова «Псалтыра» Ф. Скарыны // Франциск Скарына і яго час: энцыклапедычны даведнік. — Мінск, 1988. — С. 426; Будзько І. Лінгватэксалогія пражскіх выданняў Франциска Скарыны // Франциск Скарына: асоба, дзейнасць, спадчына / Уклад. Аляксандр Груша. — Мінск, 2017. С. 123–125.

²⁵ Галенчанка Г. Я. Франциск Скарына — беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар. — Мінск, 1993. — С. 132.

²⁶ Dr. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. Briefwechsel. Bd. 2. Weimar, 1931. S. 185. Nr. 337: «Nihil non tentabunt Romanenses, nec potest satis Huttenus me monere, adeo mihi de veneno timet».

²⁷ Лемешкин И. Библия пражская и Библия руска Франциска Скорины. Место печатания // Франциск Скарына: асоба, дзейнасць, спадчына ... С. 168.

²⁸ Гл.: Kaufmann T. Luthers Sicht auf Judentum und Islam // Der Reformator Martin Luther 2017. Eine wissenschaftliche und gedenkpolitische Bestandsaufnahme / Hrsg. von Heinz Schillind (Schriften des Historischen Kollegs. Kolloquien 92). Berlin-München-Boston, 2014. S. 75–84.

Святая Канстанцыя.
Палатно, алей. 186х92. Пасля 1825 г.
Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь
(КП-15537; ЗЖ-176).

Дзмітрый Моніч

Абраз Яна Дамеля з нясвіжскага фарнага касцёла ў зборы Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь: пытанні атрыбуцыі

У 1968 г. згодна з распараджэннем Міністэрства культуры БССР [1] Дзяржаўны музей БССР (цяпер — Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь; далей — гістарычны музей) перадаў Дзяржаўнаму мастацкаму музею БССР (цяпер — Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь; далей — мастацкі музей) 51 палатно [2], сярод якіх знаходзіўся «Портрет дамы с крестом /во весь рост/ худ. неизвестен», першапачаткова запісаны ў кнігу часовых паступленняў пад нумарам КВП-5182 [3]. Толькі ў 1978 г. партрэт быў прыняты на пастаяннае захоўванне ў мастацкі музей [4] і атрымаў нумар у кнізе паступлення музейных прадметаў асноўнага фонду КП-15537 і інвен-

тарны нумар ЗЖ-176 [5]. У 2005 годзе жывапіснае палатно было атрыбутавана вядучым навуковым супрацоўнікам мастацкага музея Аляксандрам Адамавічам Ярашэвічам як твор Яна Дамеля «Святая Канстанцыя», выкананы пасля 1825 года¹.

У калекцыю гістарычнага музея палатно трапіла з Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ў 1960 г. [6] і атрымала нумар у кнізе паступлення музейных прадметаў асноўнага фонду — КП-5896 [7]. У зборы музея вайны абраз знаходзіўся з 1948 года, калі ў парадку рэстытуцыі з Германіі ў БССР былі прывезены 182 скрыні з культурнымі каштоўнасцямі і складзены адпаведны акт і вопіс [8, с. 1]. У вопісе

музейны прадмет быў пазначаны пад парадкавым нумарам 4295 з наступным апісаннем: «Холст, масло, 105х100², с повр. Портрет дамы с крестом. №41 БДМ. Оценка в руб. 250» [8, с. 225]. Пры інвентарызацыі ў музеі вайны палатно было запісана ў кнігу паступленняў музейных прадметаў асноўнага фонду гістарычнага музея (ДГМ, КП-2738), які павінен быў адкрыцца ў будучыні [9].

Прасачыць дакладную гісторыю бытавання абразы з 1939-га да 1948 года немагчыма з прычыны адсутнасці дакументальнага пацверджання. Па ўскосных звестках, а менавіта па даных аб перамяшчэнні жывапісных палотнаў, якія мелі аднолькавую гісторыю бытавання з разглядаемым алтарным палатном у

Дзмітрый МОНІЧ — гісторык мастацтва, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела старажытнабеларускага мастацтва Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Нарадзіўся ў Мінску. Скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2010) і магістратуру (2011). Вывучае беларускі жывапіс канца XVIII — першай паловы XIX ст., спецыялізуецца ў галіне творчасці мастака Яна Дамеля і гісторыі музейнай справы ў Беларусі.

азначаны перыяд, можна рэканструюваць наступную храналогію: найверагодней, палатно «Святая Канстанцыя» сярод іншых каштоўнасцяў, што паходзілі з даваенных беларускіх музейных збораў, у 1947 годзе памылкова накіравалі з Нюрнберга на расійскую тэрыторыю Савецкага Саюза. Да гэтага часу абраз мог знаходзіцца ў Мюнхене і Хохштадце³ пасля вывазу яго з акупаваных беларускіх тэрыторый [10, с. 6–9]. Верагодна, да чэрвеня 1941 года алтарнае палатно знаходзілася ў Дзяржаўнай карціннай галерэі БССР (мастацкі музей). Можна меркаваць, што ў 1939 годзе пасля ўз'яднання Заходняй і Усходняй Беларусі і правядзення нацыяналізацыі на далучаных да БССР тэрыторыях, абраз, як і іншыя 264 карціны з Нясвіжскага замка, планавалі перадаць новаўтворанай Карціннай галерэі БССР [11, с. 73–78]. Дакументальных пацверджанняў вывазу палатна мы не маем, у пераліку карцін і партрэтаў Нясвіжскага замка, які быў складзены 6 кастрычніка 1939 года, абраз не згадваецца.

Месцазнаходжанне абраза (найверагодней, да 1939 года) у Нясвіжскім замку пацвярджаецца здымкам, які датуецца першай трэцю XX ст. Выяву інтэр'ера з абразамі і партрэтамі рымскіх пантыфікаў як бабінец замкавай капліцы ідэнтыфікавала доктар мастацтвазнаўства Надзея Фёдараўна Высоцкая [12, с. 95]. Аб знаходжанні палатна ў замку згадвалі таксама польскія даследчыкі Януш Дэрваед і Лія Скальска [13, с. 6].

Калі палатно трапіла ў замак і ў якіх памяшканнях яно захоўвалася, адказаць немагчыма. Аляксандр Ярашэвіч выказаў думку, што абраз, як не патрэбны нясвіжскаму касцёлу Божага Цела, маглі перадаць у замак у часы Марыі Дароты Радзівіл (канец 50-х гг. XIX ст.) [14, с. 65]. Гэтае меркаванне цалкам слухнае і пацвярджаецца інфармацыяй

Бабінец капліцы Нясвіжскага замка.

з кнігі Уладзіслава Сыракомлі «Вандроўкі па маіх былых ваколіцах», якая была надрукавана ў 1853 годзе. У сваіх успамінах пра нясвіжскі касцёл Божага Цела аўтар піша наступнае:

«...направа знаходзіцца алтар цудоўнай работы з першых гадоў бягучага стагоддзя; у алтары абраз Дамеля, які прадстаўляе св. Канстанцыю ці Алenu, з крыжам, у сучасным строі; а над алтаром на прыгожай труне калёровага мармуру знаходзіцца белая, па-майстэрску выкананая фігура жанчыны, якая плача. Гэта пахавальны помнік Канстанцыі Радзівіл, дачкі Клецкага ардыната Троцкага ваяводы Юзафа, якая была замужам за Чудоўскім. Гэта мусіў быць быцц алтар, але царкоўная ўлада знайшла ці строй св. Алены ў абразе занадта сучасным, ці, як кажа паданне, рысы святой былі партрэтаваны з твару князёўны, на чым надмагіллі ўзнік алтар, і не дазволіла яго асвятчэння (сёння абраз перанесены на плябанію і заменены іншым абразом у алтары, пры якім служыцца Імша). Планіроўка гэтага маўзалея, а таксама скульптурная разьба труны і фігуры выклікаюць неспатольную цікавасць да імя майстра, які гэта зрабіў⁴...» [15, с. 90].

Успаміны Уладзіслава Сыракомлі пра абраз у нясвіжскім касцёле маюць некалькі супярэчнасцяў: спачатку аўтар зазначае, што абраз святой Канстанцыі знаходзіцца ў касцёле справа, а потым дадае, што сёння ён перанесены на плябанію; Сыракомля мае сумнеў адносна таго, хто выяўлены на абразе — святая Канстанцыя ці святая Алена; і апошняе неспадзенне — месцазнаходжанне абраза спачатку акрэсліваецца як алтар, а пазней як маўзалеі (надмагілле). Паспрабуем разгледзець усе гэтыя супярэчнасці паасобна і, па магчымасці, высветліць, што адпавядае рэчаіснасці.

Вядома, што Уладзіслаў Сыракомля ў дзяцінстве навучаўся ў нясвіжскай школе айцоў дамініканаў, пазней працаваў у князёў Радзівілаў, таму яго нарысы аб былых ваколіцах, асабліва пра Нясвіж, маглі паўстаць не толькі на аснове ўласных назіранняў падчас вандровак у сталым узросце, а таксама абпірацца на ўспаміны дзяцінства, вядомыя яму дакументы і расказаныя іншымі асобамі гісторыі. У сваёй кнізе аўтар адзначаў, што працаваў з інвентарнымі вопісамі касцёла, каб знайсці згадкі пра мармуровы помнік Канстанцыі Чудоўскай з Радзівілаў [15, с. 90]. Такім чынам, зыходзячы

Памятнае надмагілле Канстанцыі Чудоўскай з Радзівілаў у нясвіжскім касцёле Божага Цела (здымак аўтара).

Дэкаратыўная пліта з эпітафіённым надпісам, усталяваная на памятным надмагіллі Канстанцыі Чудоўскай з Радзівілаў у нясвіжскім касцёле Божага Цела (здымак аўтара).

з інфармацыі, пададзенай у кнізе Сыракомлі, і разглядаемага намі інтэр'ернага здымка, можна меркаваць, што выява святой Канстанцыі першапачаткова знаходзілася ў нясвіжскім касцёле, а пазней была перанесена ці то адразу ў замак, ці то спачатку на плябанію, а пазней у замак.

Няўпэўненасць Уладзіслава Сыракомлі ў вызначэнні асобы на алтарным палатне можна патлумачыць падабенствам іканаграфіі элементаў абедзвюх святых: белая сукенка і чырвоны плашч кшталту антычнага адзення, тыяра (або карона) на галаве і суправаджальная атрыбутыка (крыж у руках) уласцівыя выяўленню як імператрыцы Алены, так і яе ўнучкі Канстанцыі. Напэўна, таму ў рэдкіх выданнях, дзе згадваецца абраз, няма адзінства адносна вызначэння асобы святой — называецца і Алена [16, с. 308–309], і Канстанцыя [17, с. 120]. Верагоднасць апошняй атрыбуты алтарнага палатна як выявы святой Канстанцыі, што была зацверджана ў мастацкім музеі, падмацоўваецца лагічным атаясамленнем патранальнай святой і памятнага надмагілля Канстанцыі Чудоўскай, дзе першапачаткова знаходзіўся абраз.

Памылковае азначэнне месцазнаходжання абраза як бочнага алтара нясвіжскага касцёла першапачаткова акрэсліў Уладзіслаў Сыракомля [15, с. 90], пазней гэта паўтаралася ў выданнях пачатку XX ст. [16, с. 308–309; 17, с. 120]. У інвентарных вопісах касцёла, што былі складзены падчас візітацый 1839, 1840 [18] і 1845 гадоў [19], узгадваюцца бочныя алтары, аднак іх апісанне не адпавядае разглядаемай намі канструкцыі, але з лёгкасцю суадносіцца з іншымі архітэк-

Труна Канстанцыі Чудоўскай з Радзівілаў у крыпце нясвіжскага касцёла Божага Цела (здымак аўтара).

турнымі формамі, якія і сёння знаходзяцца ў прэзбітэрыі і бочных навах нясвіжскага касцёла. Згадак жа пра сам абраз або алтар святой Канстанцыі ў інвентарах няма, таму архітэктурную канструкцыю з дэкаратыўным аздабленнем і скульптурнай выявай, якая знаходзіцца ў правай бочнай наве касцёла Божага Цела, дзе, згодна з успамінамі Сыракомлі, спачатку знаходзілася палатно, трэба характарызаваць як памятнае надмагілле Канстанцыі Чудоўскай. Сама будова і знешні выгляд сакральнай канструкцыі таксама даюць падставы казаць, што гэта не алтар; у ніжнім ярусе размешчана каменная форма, якая нагадвае больш саркафаг, чым менсу з асновай; вакол саркафага змешчана каваная агароджа (час з'яўлення невядомы), якая перашкаджае блізкаму падыходу і непасрэднаму кантакту з ім — гэта прымальна для помніка і недапушчальна для алтара, падобная канструкцыя назіраецца ля іншых надмагілляў касцёла (Мікалаю Крыштафу Радзівілу Сіротку, Альжбеце Эўфіміі Радзівіл з Вішнявецкіх, Крыштафу Мікалаю Радзівілу).

Пры апісанні абраза святой Канстанцыі ў сваёй кнізе Уладзіслаў Сыракомля зазначае імя мастака — Ян Дамель, так «Вандроўкі па маіх былых ваколіцах» сталі першакрыніцай пры вызначэнні аўтарства палатна. Гэтая інфармацыя не знаходзіць пацверджання ў найбольш ранніх і поўных пераліках мастацкай спадчыны Дамеля, якія зрабілі Адам Шэмеш у сваіх «Успамінах пра Дамеля» [20] і Эдвард Раставецкі ў слоўніку польскіх мастакоў [21] — абраз святой Канстанцыі, як і некаторыя іншыя творы, што прыпісваюцца пэндзлю Дамеля, там не згадваюцца. Прымаючы пад увагу, што складзеныя Шэмешам і Раставецкім спісы твораў няпоўныя, што зазначаюць самі аўтары [20, с. 180; 21, с. 130], меркаванне Сыракомлі адносна

аўтарства можна лічыць вартым даверу.

Найбольш складаным застаецца датаванне алтарнага палатна. Прынятае сёння ў мастацкім музеі датаванне — пасля 1825 года — належыць Аляксандру Ярашэвічу, які лічыў, што палатно было створана пасля смерці Канстанцыі Чудоўскай з Радзівілаў; падобная дата пададзена ў слоўніку польскіх мастакоў [13, с. 6]. Генрых Слізень у сваім выданні «*Polska: ludzie i czyny, przyjaciele i wrogowie*» піша наступнае пра Дамеля: «...творца абразы святой Канстанцыі ў правым бочным алтары паезуіцкага касцёла ў Нясвіжы 1811 г.» [17, с. 120]. Таісія Карповіч на падставе ліста даверанай асобы князёў Радзівілаў Міхала Мацкевіча Яну Дамелю ад 24 ліпеня 1808 года, дзе паведамляецца аб адпраўцы грошай і неабходнасці перадачы скончанага палатна князю, выказала меркаванне, што ў дакуменце можа весціся гаворка пра святую Канстанцыю, адпаведна стварэнне палатна датуецца не пазней за пісьмо [22, с. 186]. Такім чынам, усе

датаванні грунтуюцца альбо на ўскосных доказах альбо проста канстатуюцца без аргументацыі. Трэба прызнаць, што пры адсутнасці прамых доказаў прывязка стварэння палатна да даты смерці Канстанцыі Чудоўскай выглядае найбольш абгрунтаванай.

Уладзіслаў Сыракомля, на жаль, нічога не пісаў пра датаванне палатна, але адзначыў, што ў касцёле на яго месцы змясцілі іншы абраз. Сёння ў цэнтры надмагілля Канстанцыі Чудоўскай знаходзіцца алтарнае палатно з выявай святога Антонія, якое, відавочна, з-за сваіх памераў не змяшчаецца ў прастору паміж калонамі. Пры дэмантажы абразы святога Антонія была адкрыта дэкаратыўная пліта з эпітафійным надпісам: «*Prócz życia, wszystkim winien Samej tylko Tobie, Miłość, Pamięć, żal w Sercu, składam Przy twym grobie*»⁵. Гэты тэкст эпітафіі змешчаны і на вечку труны Канстанцыі Чудоўскай з Радзівілаў, якая пахавана ў крыпце нясвіжскага касцёла Божлага Цела: «*Prócz życia, wszystkim winien, Samej tylko Tobie, Wdzięczność, Pamięć, żal w*

Sercu, składam Przy Twym grobie». Надпіс на вечку труны з'яўляецца першаўзорам, які быў крыху зменены і пазней змешчаны ў цэнтры надмагілля. Уважлівае прачытанне тэксту паказвае не толькі розніцу ў словах, але і ў арфаграфіі: на труне слова *SAMEY* напісана з літарай *Y*, а на дэкаратыўнай пліце надмагілля — *SAMEJ* з літарай *J*. Паступовая змена графічнай перадачы літары *Y* на *J* у польскім правапісе адбываецца ў другой палове XIX стагоддзя, на падставе чаго можна меркаваць, што і дэкаратыўная пліта з эпітафійным надпісам была выраблена і змешчана ў надмагіллі пасля дэмантажу абразы святой Канстанцыі.

Аналіз усіх вядомых на сённяшні дзень крыніцаў дазваляе нам з упэўненасцю казаць, што абраз святой Канстанцыі быў створаны Янам Дамелем і знаходзіўся ў цэнтры памятнага надмагілля Канстанцыі Чудоўскай з Радзівілаў у нясвіжскім касцёле Божлага Цела. Вызначэнне ж дакладнага датавання застаецца адкрытым пытаннем і патрабуе новых звестак.

Выкарыстаная літаратура

1. Распараджэнне Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь ад 29.02.1968 г. №18-р / Архіў сектара ўліку навукова-фондавага аддзела Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.
2. Акт прыёму на часовае захоўванне №24 ад 26.06.1968 г. / Архіў сектара ўліку навукова-фондавага аддзела Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.
3. Кніга часовых паступленняў Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь №1, с. 191 / Архіў сектара ўліку навукова-фондавага аддзела Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.
4. Акт прыёму на пастаяннае захоўванне №146 а ад 26.08.1976 г. / Архіў сектара ўліку навукова-фондавага аддзела Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.
5. Кніга паступленняў музейных прадметаў асноўнага фонду Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь №7, с. 4 / Архіў сектара ўліку навукова-фондавага аддзела Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.
6. Акт №326 ад 12.05.1960 г. аб перадачы ад Белдзяржмузея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Аргтрупе па падрыхтоўцы гісторыка-краязнаўчага музея БССР / Архіў аддзела ўліку Белдзяржмузея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.
7. Акт №546 ад 12.05.1960 г. аб перадачы ад Белдзяржмузея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Аргтрупе па падрыхтоўцы гісторыка-краязнаўчага музея БССР / Архіў навукова-фондавага аддзела Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь.
8. Акт і вопіс музейных экспанатаў, вярнутых у БССР з Германіі / Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 790, воп. 1, с. 69.
9. Кніга паступленняў музейных прадметаў асноўнага фонду Дзяржаўнага гістарычнага музея БССР №1, с. 253 / Архіў аддзела ўліку Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.
10. Сініла, А. М. Зборы мінскіх музеяў у Картатэцы ўласнасці мастацкіх аб'ектаў (1945–1952) Мюнхенскага цэнтральнага зборнага пункту / Анатоль Сініла. — Мінск: Установа «Музей «Замкавы комплекс «Мір», 2019. — с. 122.
11. Высоцкая, Н., Михальченко, А. О несвижской коллекции по документам ЦК КПБ 1939–1941 гг. / Н. Высоцкая, А. Михальченко // Нясвіжскія зборы Радзівілаў: іх фарміраванне, гістарычны лёс, церашэнне месцазнаходжанне і шляхі выкарыстання: зборнік артыкулаў «Вяртанне». Кніга 7; гал. рэд. А. В. Мальдзіс. — Мінск: Беларускі фонд культуры, 2002. — С. 368.

12. Радзівиллы. Несвиж. Замок / Н. Ф. Высоцкая. — Минск: Беларусь, 2014. — 347 с.
13. Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Tom II D-G. — Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1975. — 532 s.
14. А. А. Ярашэвіч. Выстава «Нясвіжскія зборы Радзівілаў» у Нацыянальным мастацкім музеі // Наша вера. № 4 (30), 2004 г.
15. Wędrówki po moich niegdyś okolicach: wspomnienia, studia historyczne i obyczajowe / przez Władysława Syrokomlę. — Wilno: Józef Zawadzki, 1853. — 248 s.
16. Nasze kościoły: [opis ilustrowany wszystkich kościołów i parafii znajdujących się na obszarach dawnej Polski i ziemiach przyległych] / ułożyli: Dyonizy Bączkowski, Józefat Żyskar. [T. 2]: Diecezja mińska. [Z. 18], Dekanat słucki
17. Polska: ludzie i czyny, przyjaciele i wrogowie / zebrał i w porządku abecedowym ułożył Henryk Ślizień. — Kraków: Księgarnia Gebethnera i Wolffa, 1914. — 144 s.
18. Российский государственный исторический архив (РГИА) Ф. 822. Оп. 12. Д. 3500.
19. РГИА Ф. 822. Оп. 12. Д. 3526.
20. Szemesz, A., Wspomnienia o Damelu // Athenaeum. — 1842. — T. 2. — S. 169–185.
21. Rastawiecki, E. Słownik malarzów polskich tudzież obcych w Polsce osiadłych lub czasowo w niej przebywających. T. 1. — W-wa, 1850. — 334 s.
22. Т. А. Карпович. Новые сведения о жизни и деятельности Яна Дамеля (Виленский период) // Паведамленні Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Вып. 6: 2005 / [галоўны рэдактар У. Пракапцоў]. — Белпрынт, 2007. — С. 183–191.

¹ Пратакол атрыбуцыйнага савета Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь №4 ад 07.04.2005 г.

² Актualны памер палатна складае 186х92 см. Істотная розніца памеру абразы сёння і ў вопісе культурных каштоўнасцяў, вярнутых у БССР у 1948 годзе, можа быць патлумачана памылкай друку і зменамі пасля рэстаўрацыйных работ.

³ У Картатэцы ўласнасці мастацкіх аб'ектаў Мюнхенскага цэнтральнага зборнага пункту картка з абразом «Святая Канстанцыя» яшчэ не выяўлена.

⁴ Пераклад з польскай мовы аўтара.

⁵ «Апроч жыцця, усім абавязаны адной толькі табе, каханне, памяць, смутак у сэрцы складаю каля тваёй труны».

Майсей Сляпян. «Цішыня», палатно, олей, 1923 г.
Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь.

Надзея Усава

Касцёл у Вішневе на карціне Майсея Сляпяна «Цішыня»

Карціна «Цішыня» з'явілася ў нашым музеі ў 1947 годзе. Яна была закуплена ва ўдавы спевака Леаніда Собінава (1872–1934) Ніны Іванаўны, народжанай Мухінай¹.

Хто такі Майсей Сляпян? Што за касцёл намалюваны на гэтай карціне? Чаму яна апынулася ў сям'і Собінава, знакамітага рускага тэнара?

Адказы на гэтыя пытанні ведала толькі дырэктар Дзяржаўнай карціннай галерэі Алена Васільеўна Аладава, якая зусім не выпадкова набыла гэтую і яшчэ дзве карціны мастака («Стары

Мінск. Вул. Міхайлаўская» і «На Камароўцы») ў Собінавай. У калекцыі Собінавых былі тры мінскія карціны мастака пачатку 1920-х гадоў...

Алена Васільеўна выдатна памятала карціны Майсея-Меера Герцэвіча Сляпяна па першых Усебеларускіх выставах 1920-х гадоў, на якіх працавала экскурсаводам і нават пісала пра твор мастака пад псеўданімам «Аглядач», адзначаючы «спакой і карэктнасць» яго пейзажаў, што відавочна супадала з яго характарам. Спявачка Алена Драгамірэцкая, якая сябрала

з ім, характарызавала Майсея Сляпяна як «чалавека вельмі тонкага і ранімага, крыху наіўнага, крыху не з гэтага свету, злёгку блазнаватага, вельмі мяккага і занадта інтэлігентнага нават па тых часах»².

Пазней, у сярэдзіне 1940-х, у першыя гады свайго дырэктарства, Алена Аладава стварыла гэтым закупам «прэцэдэнт Майсея Сляпяна» — менскага мастака пачатку XX стагоддзя з вышэйшай акадэмічнай адукацыяй, вучня вядомага перадзвіжніка Уладзіміра Макоўскага, фактычна вызначыўшы творчы

Надзея УСАВА — мастацтвазнаўца, вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Нарадзілася ў Гомелі ў 1958 годзе. Скончыла Інстытут жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Рэпіна ў Ленінградзе па спецыяльнасці «мастацтвазнаўства» (1986 г.). У 1993 г. скончыла аспірантуру пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Акадэміі навук Беларусі. Лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзясям культуры і мастацтва ў намінацыі «Музейная справа» за экспазіцыі ў новым корпусе НММ РБ (2007). Аўтар творчых канцэпцый і тэматыка-экспазіцыйных планаў экспазіцыі «Прастора Хаіма Суціна» ў г.п. Смілавічы, некалькіх экспазіцый у замкавым комплексе «Мір» (2010), член навукова-творчай групы па стварэнні экспазіцый у Нясвіжскім замку (2011–2012). Аўтар звыш 250-ці артыкулаў па мастацтве Беларусі.

лёс гэтага забытага мастака як беларускага, сканцэнтраванага ў музеі большасць карцін, якія захаваліся, і, што вельмі важна, — мінскага перыяду яго творчай дзейнасці.

У тыя гады ёй былі вядомыя па калекцыях Дзяржаўнай карцінай галерэі дзве яго карціны — «Гарадская вежа» і «Партрэт маці». Яны былі страчаны ў гады акупацыі. Яшчэ адзін пейзаж пад назваю «Плябанскі млын» быў закуплены Беларускім дзяржаўным музеем пасля Першай Усебеларускай выставы 1925 года і ў 1948 годзе шчасліва вярнуўся з Германіі пасля разрабавання фашыстамі беларускіх музеяў і паступіў ужо ў Дзяржаўную карцінную галерэю.

Чатыры карціны — з улікам набытых трох новых — дазволілі гаварыць пра мастака як творчую асобу такога ж узроўню, як мінскія мастакі Якаў Кругер і заўчасна памерлы Леў Альпяровіч.

...Спатрэбіцца амаль 70 гадоў, каб адказаць на пастаўленыя ў пачатку артыкула пытанні, але ўпэўненасці ў правільнасці адказаў і цяпер няма.

У 1990-я гады з акадэмічнага архіву ў Пецябургу навуковым супрацоўнікам НММ РБ Валянцінай Вайцэховскай былі зроблены выпіскі з асабістай справы акадэміста Майсея-Мера Герцэвіча Сляпяна, мінскага мяшчаніна, — там захаваліся дакладныя звесткі з яго біяграфіі. Захавалася нават яго фатаграфія і апісанне знешнасці: вельмі маленькі рост — 2 аршыны (1 метр 50 сантыметраў тады лічыўся сярэднім ростам), шэрыя вочы і чорныя вусы, чорная кучаравая шавялюра.

Высветлілася, што нарадзіўся ён не ў Адэсе, як дасюль лічылася, а ў Менску, вучыўся ў Адэскай малявальнай школе, а потым паступіў у Імператарскую Пецябуржскую акадэмію майстэрстваў, якую скончыў у 1901 годзе;

Майсей Сляпян.
Фота 1892 г.

некаторы час — 2–3 гады — жыў у Менску, але зноў пераехаў у Пецябурж, каб зарабіць грошы. У галодныя 1920-я гады вярнуўся дадому і некалькі гадоў жыў у Менску, дзе стварыў самыя вядомыя свае творы.

На жыццё ён зарабляў часопіснай графікай у тэатральных і сатырычных часопісах Пецябурга — Петраграда, але быў ілюстратарам «сярэдняй рукі», якому рэдка замаўлялі вокладкі, а больш выкарыстоўвалі яго працу для ўнутраных ілюстрацый. Тым не менш Майсей Сляпян замаляваў з натуры ўсіх знакамітацьяў свайго часу — ад Максіма Горкага і Фёдора Шаляпіна да Веры Камісаржэўскай і Леаніда Собінава, але нас больш цікавяць акцёры беларускіх тэатраў, якіх ён адлюстравваў у шаржах і карыкатурах 1920-х гадоў³.

Пасля 1927 года ён канчаткова пасяліўся ў Ленінградзе, дзе жыў вельмі замкнёна, маючы зносіны пераважна са старымі прыяцелямі — акцёрамі. Нічога з яго творчасці 1930-х гадоў, акрамя нямногіх акварэляў, невядома. З запісу ў каталогу Усебеларускай выставы 1940 года вядома, што памёр мастак у 1941 годзе — першым блакадным годзе Ленінграда,

і ўся яго спадчына альбо загінула, альбо засталася невядомай ў розных гарадах. Захаваліся толькі выявы тых графічных твораў, якія былі надрукаваны ў часопісах. Да нядаўняга часу гэтай спадчынай ніхто сур'ёзна не займаўся, і таму Майсея Сляпяна — графіка, карыкатурыста і ілюстратара — нам яшчэ трэба адкрываць. А вось яго карціна «Цішыня» вядомая беларусам з 1963 года, калі яна з'явілася ў пастаяннай экспазіцыі музея і была адзначана ў важкай кнізе Марыны Арловай «Мастацтва Савецкай Беларусі».

У канцы 1990-х гадоў, нарэшце, выдатны даследчык архітэктуры барока, кандыдат мастацтваўзнаўства Аляксандр Ярашэвіч пазнаў касцёл на карціне Майсея Сляпяна — гэта старажытны касцёл (XVII ст.) Сустрэчы Марыі і Альжбеты ў Вішневе, пад Валожынам. Святыню атрыбуталі па характэрных, надбудаваных у 1906 годзе вежах і белакаменнай браме-агароджы другой паловы XIX стагоддзя. Касцёл фундаваў навагрудскі ваявода Ежы Храптовіч, які і быў у ім пахаваны ў крыпце. Карціна неафіцыйна атрымала дадаткова да яе назвы «Цішыня» ўдакладненне — «Касцёл у Вішневе». Праўда, агульнапрынятае датаванне палатна — 1923 год — насцярожвае: яно зробленае, верагодна, са слоў уладальніцы карціны, якая, магчыма, назвала год яе з'яўлення ва ўласнай калекцыі. На самой карціне даты няма, а подпіс мастака напісаны ў дарэвалюцыйнай арфаграфіі. Палітычныя рэаліі не дазволілі б мастаку напісаць карціну менавіта ў гэтыя гады: па Брэсцкай мірнай дамове 1918 года Вішнева пад Валожынам адышло да Польшчы. У гэты час мастак жыве ў Мінску, і наўрад ці ён выбіраўся ў Польшчу на эцюды ці каб спецыяльна напісаць касцёл. Пасля вайны з белапалаякамі шлях у Польшчу быў аднабаковым...

Фердынанд Рушчыц. Касцёл у Вішневе. Папера, акварэль.
Нацыянальны музей у Варшаве.

Хутчэй за ўсё, карціна была напісана ў 1912–1913 годзе, калі мастак ездзіў у Вільню праз Мінск: яго звязвалі свае справы з Віленскім музеем. Доказы гэтаму знайшліся: ягоная карціна «Атрыманне адукацыі» была набытая Віленскім музеем, а самае галоўнае — гэта запіс у дзённіку Фердынанда Рушчыца, яго калегі па Пецярбургскай акадэміі мастацтваў, які ў той час жыў у Вільні. Ён коратка

апісаў яго прыезд у жніўні 1912 года ў Вільню, адзначыўшы, што на балконе яго кватэры ў старым доме Майсей Сляпян усклікнуў: «Ніколі ў жыцці не бачыў нічога прыгажэйшага за гэты выгляд!». У тым жа 1912 годзе мастак змяшчае ў часопісе «Сонца Расіі» віленскія замалёўкі і накіды мінскіх вуліц. Хутчэй за ўсё, Фердынанд Рушчыц запрасіў прыяцеля ў свой маёнтак Багданаў, дзе той жыў нека-

торы час і працаваў над краявідамі.

Мястэчка Вішнева з гэтым касцёлам знаходзіцца за 9 кіламетраў ад Багданава. Сувязь карціны Майсея Сляпяна з Фердынандам Рушчыцам — толькі здагадка, але здаецца, што яна найбольш пераканаўчая, хаця не менш праўдападобным мог быць і яго прыезд да сваякоў у напалову яўрэйскае Вішнева ці выкананне прыватнай замовы на напісанне карціны з касцёлам. Магчыма, Майсей Сляпян натхніўся карцінай Фердынанда Рушчыца «Каля касцёла. Нядзеля» (1899) з выяваю багданаўскага касцёла, ці яго аркушамі з накідамі вішнеўскага касцёла пачатку XX стагоддзя⁴. Не выключана, зрэшты, што ён напісаў толькі эцюд з натуры, а карціну выканаў па эцюдзе ўжо ў 1923 годзе ў Мінску. Касцёл у Вішневе Рушчыц пісаў некалькі разоў — акварэллю, з вышыні птушынага палёту, з вадаёмам у 1902 годзе, яшчэ да прыбудовы да галоўнага фасада двухвежавага нартэкса і наўпрост у максімальным набліжэнні, перадаючы асалоду ад яго старадаўняй пластыкі, лепкі сценаў, якія нагадваюць ластаўчына гняздо. Гэтая акварэль праз год была літаграфіраваная.

У Майсея Сляпяна старадаўні касцёл зусім іншы. Храм, адлюстраваны на берэзе вадаёма на заднім плане з уязной брамай, нібы замёр у спакоі, аднак непазбежнасць навалыніцы адчуваецца ў бурных аблоках, у агульнай перадвосенскай змрочнасці каларыту, агульным настроі смутку — песімізме, эстэтызацыі трывогі, прыхаваным сімвалізме пры рэалізме выканання, эстэтыцы «свету мастацтва», хоць Майсей Сляпян і ўваходзіў у Таварыства імя А. Куінды, заснаванае ў 1909 годзе. Ён уступіў у яго з-за сваёй захопленасці пейзажамі, якіх стварыў нямала. Відавочна, падзяляў ён і дэкла-

Фердынанд Рушчыц. Касцёл на Літве.
Папера, літаграфія. Нацыянальны музей у Кракаве.

рацыю таварыства: «Аснова нашага мастацтва — прыгажосць і праўда; іх мы выказваем проста і яснай мовай, зразумелай шырокім масам».

Гэтага крэда Майсей Сляпян прытрымліваўся ў сваёй творчасці да канца жыцця. Крыніцай яго натхнення стала родная зямля, паэтычныя пачуцці, выкліканыя сціплай, але такой чароўнай прыгажосцю беларускай прыроды, зусім не эфектным вуліцы роднага Мінску. Усе краявіды пісаліся ім на натуры, на пленэрах, у Мінску і ваколіцах.

Толькі па каталогах мінскіх выставаў, на жаль, вядомы яго пейзажы «Першы снег», «Восеньскія матывы», краявіды закінутай ускраіны Мінска — каля Татарскіх агародаў — Людамонта з яго броварамі і парыхавымі складамі, эцюды са станцыі Калодзішчы.

У Вішневе Майсей Сляпян з многіх ракурсаў абраў бакавы фасад касцёла, адышоўшы ад прыгажэйшага выгляду галоўнага фасада з адлюстраваннем у вадаёме, на беразе якога стаіць касцёл. У вішнеўскім пейзажы з касцёлам яго ўразлілі цішыня і спакой, кантраст цвярдзіні маналіту старога будынка і дрэваў з неспакойным хмарным небам.

«Па ўнутрыжанравай класіфікацыі — гэты твор належыць да „пейзажа настрою“. Але гэта толькі словы... Гэта заўсёды цуд — як мастак здолеў на невялікім палатне звычайнымі інструментамі сказаць так шмат і пра гэтую зямлю, і пра чалавечы лёс», піша Валянціна Вайцэхоўская.

«Больш трывога, чым цішыня, гэта — нібы прадчуванне бураў XX стагоддзя, яшчэ больш жорсткіх, чым раней, выпрабаванняў. Храм выстаяў, касцёл Наведвання Марыі Лізаветаў і цяпер знаходзіцца ў вёсцы Вішнева Валожынскага раёна Мінскай вобласці»⁵.

Ён не закрываўся нават у гады савецкай улады і Вялікай Айчыннай вайны...

Але як гэтая карціна трапіла да Собінавых? Тут можна выказаць толькі здагадкі. На жаль, Алена Аладава не пакінула сваіх пісьмовых успамінаў. Вядома толькі, што ёй падказаў паглядзець калекцыю Собінавай загадчык рэстаўрацыйных майстэрняў Рускага музея Ананій Брындараў.

Собінаў некалькі разоў гасцяваў у Мінску. Прыхільніцы спевака, шматлікія «сабіністкі», літаральна расхоплівалі часопісы з яго партрэтамі і фатаграфіямі. Вядома, што ў 1920-я гады Майсей Сляпян зрабіў пастэльны партрэт народнага артыста Леаніда Собінава (званне было нададзена яму ў 1923 годзе)⁶. Гэты партрэт экспанавалася на выставе 1925 года ў Мінску, але амаль невядомы даследчыкам мастацкай іканаграфіі знакамітага спевака. Магчыма, Майсей Сляпян потым падарыў яго спеваку, як і адзін са сваіх эцюдаў — «Стары Мінск», пра што сведчыць надпіс на адвароце⁷.

Шчодрасць Собінава была легендарнаю. На яго сродкі выдаваўся ў 1905 годзе сатырычны часопіс «Сігнал». Карней Чукоўскі ў сваіх успамінах адзначае, што Собінаў шмат займаўся дабрачыннасцю, у прыватнасці дапамагаў студэнтам, выплочваючы ім стыпендыі, у тым ліку будучаму пісьменніку Леаніду Андрэеву, і рабіў падарункі розным арганізацыям, якія мелі ў гэтым патрэбу. «Кіеўскай школе сляпых ён даслаў аднойчы ў падарунак раяль — як дасылаюць кветкі або скрынку цукерак», — пісаў ён⁸. Больш за 50 канцэртаў ён даў у 1902 годзе на карысць студэнтаў; падтрымліваў бедных мастакоў, калі проста замаўляў ім свой партрэт або купляў іх карціны. Можна меркаваць, што Собінаў, каб падтрымаць мастака, купіў у яго яшчэ дзве карціны.

«Ён нярэдка звяртаўся да такой формы дапамогі, — далікатнасць, высакароднасць, павага да чужой годнасці былі часткай яго натуры»⁹, — піша супрацоўніца Музея Леаніда Собінава ў Яраслаўлі А.У. Аносаўская.

«Гэта нейкі цудоўны збег абставінаў, што гэтая карціна захавалася. Яна прароцкая. Нічога роўнага ў беларускім пейзажы таго часу няма і ўжо напэўна ніколі не будзе знойдзена. Гэта зусім унікальны твор па змесце, узроўні майстэрства і закончанасці», — лічыць мастацтвазнаўца, супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь Валянціна Вайцэхоўская. Нездарма карціна гэтая была змешчаная Аленаю Аладавай у экспазіцыі новага будынка музея на пачатку 1960-х гадоў і знаходзіцца там да сённяшняга дня, каб кожны наведвальнік змог убачыць талент мінскага мастака Майсея Сляпяна, які загінуў у блакадным Ленінградзе.

¹ Ніна Іванаўна Собінава, народжаная Мухіна (1888–1968) — другая жонка спевака. Паходзіла з вельмі багатай купецкай сям’і Пецярбурга. Шлюб адбыўся ў 1915 г., але гэтаму папярэднічала знаёмства на працягу 7 гадоў. Ніна Іванаўна змагла стварыць і падтрымліваць адмысловую атмасферу ў доме, адчыненым для ўсіх, — сваякоў, знаёмых і нават незнаёмых людзей. У доме Собінавых бывалі В. Н. Андрэўская, Н. П. Баталаў, В. І. Мухіна — стрыечная сястра Н. І. Мухінай — знакаміты скульптар; яе муж А. А. Замкаў, С. І. Мігай, І. С. Казлоўскі, П. М. Норцаў, М. А. Рэйзен, А. В. Няжданава і многія іншыя вядомыя асобы. Памерла ў 1968 г., пахаваная побач з мужам на Нова-Дзявочых могілках.

² Парашутов, А. ЖЗЛ. Моисей Сляпян. (Попытка составления биографии) Интернет — источник. Рэжым доступу: <https://www.liveinternet.ru/users/2010239/post220617907/> Моисей Сляпян. Новые сведения о художнике. <https://parashutov.livejournal.com/265033.html>. Рэжым доступу: 10.05.2018.

³ Шапран С. Мастак-інкогніта, або «Адэсіт» Майсей Сляпян і яго «Плябанскі млын» // Роднае слова. 2023, № 8.

⁴ Дзякую старшаму навуковому супрацоўніку НММ РБ Станіславу Чавусу, які звярнуў маю ўвагу на гэтыя творы.

⁵ В. Войцеховская. Национальный художественный музей Республики Беларусь. Путеводитель. — Минск, 2002. — С. 31.

⁶ Партрэт народнага артыста Л.В. Собінава. Пастэль. Каталог Першай Усебеларускай мастацкай выстаўкі. — Менск, 1925. — С.26.

⁷ Верагодна, што ён захаваўся ў архівах спевака.

⁸ Чуковский, К. Современники. Портреты и этюды. — Минск: «Народная асвета». 1985. — С. 405.

⁹ Аносовская, А.В. Л.В. Собінов в произведениях искусства. Выставка одного портрета. <https://yarkremlin.ru/visitors/virtualnyy-vizit/vystavka-odnogo-portreta/h>.

«Зліецца дух мой з даллю спеўнай»

Гутарка з Раісай Баравіковай

— Раіса Андрэеўна, у адным з інтэрв'ю Вы згадвалі бабулю Галену як вельмі блізкага чалавека. Зразумела, што ў пасляваенны час Вашыя бацькі, тым больш служачыя, не маглі хадзіць у царкву ці ў касцёл. Ці было ў Вашай сям'і рэлігійнае выхаванне?

— Спецыяльнага рэлігійнага выхавання не было, але і мае бацькі, і ўсе сваякі былі людзі веруючыя. Бацька сапраўды быў служачым, працаваў інспектарам па падатках у райвыканкаме адразу пасля вайны. Мама была хатняй гаспадыняй, у яе адукацыя была чатыры класы польскай школы. Бацька быў вельмі закаханы ў яе, зрабіў прапанову, і яна пагадзілася, але з умовай, што яны павянчаюцца ў царкве. І бацька даў згоду пайсці з ёю пад вянец. У мяне фотаздымак ёсць 1946 года, зроблены ў дзень іхняга вячанання. Вядома, у той час бацька, зусім у нядаўнім мінулым баявы партызан, мог бы атрымаць на працы нейкае спагнанне, але ў райвыканкаме працавалі яго сябры, пераважна

былыя партызаны, яны ведалі пра яго моцнае каханне, і шлюб быў нічым не азмрочаны. А афіцыйна быў зарэгістраваны толькі ў 1951 годзе, калі наша сям'я з вёскі пераехала ў Бярозу і мама атрымала пашпарт, якога вяскоўцам тады не выдавалі. Калі нарадзілася я, мяне адразу пахрысцілі, і ўжо ў Бярозе вельмі часта мяне мама вадзіла ў царкву, а на вялікія святы дык і да прычасця. Тады дзяўчынкам куплялі фетравыя капялюшыкі, дык у мяне іх было два, адзін на кожны дзень, а другі ў шафе — толькі для царквы. Калі заканчвала дзявяты клас, тую нялёгкую ноч добра памятаю. Гэта быў 1964 год, у Бярозе тады зруйнавалі касцёл, які стаяў на ўзвышшы. Мама ўсю ноч малілася, ды і ўсе нашы суседкі таксама... Але сапраўдным маім духоўным настаўнікам была бабуля Галена. Я з самага ранняга дзяцінства запамніла многае з яе навукі, найперш, што Бог жыве ў трох асобах: Бог Айцец, Бог Сын і Бог Дух Святы. Настаўляла яна мяне і цяроплівасці, маўляў, хай

лепш тваё прападзе, і вучыла ўменню дараваць крыўды, а галоўнае, расказвала, за што можа пакараць Бог. Я была вельмі прывязана да бабулі, яна дасюль для мяне найлепшая ў свеце, хоць даўно ўжо жыве на нябёсах.

— Бяроза і Бялынічы, Заходняя Беларусь і Усходняя. Ці адчувалася розніца?

— Адчувалася. Найперш — у мове. У Пешках, дзе я нарадзілася, усе размаўлялі на так званым паляшукім дыялекце. Я таксама размаўляла на ім у дзяцінстве. Але ведала і беларускую мову таксама — ад бацькі. Ён родам быў з Бялыніцкага раёна і размаўляў на прыгожай беларускай, вельмі меладычнай мове. Калі яны пабраліся з мамай, дык у дзеду хату, як бацька вяртаўся з працы з Бярозы, збіраліся суседзі і прасілі: «Ой, Ондрыйко, поговори по-своему, мы послушаемо...» Першы раз, калі бацька павёз мяне з маці ў Бялыніцкі раён, каб пазнаёміць са сваімі бацькамі, я хоць і малая была, але

розніцу заўважыла адразу: людзі ў бацькавай вёсцы жылі больш бедна. Сімпатчныя людзі, можа нават залішне наіўныя ці проста прастадушныя, яны неяк не надта ладкавалі свой побыт, не ставала нейкай прадпрымальнасці ці што? На Бярозаўшчыне ўжо на пачатку пяцідзясятых гадоў валялі валёнкі — цёплыя, мяккія; шаўцы шылі мужчынам фетравыя боты, а жанчынам — боцікі «румынкі»; па вёсках ездзілі ганчары, летам арганізоўвалі грыбаварні, дзе і салілі, і марынавалі грыбы, многа было бондараў... А ў самой Бярозе, дзесьці ў сярэдзіне пяцідзясятых гадоў, з'явілася прыватная вяндыярня, і больш смачнай каўбасы я дасюль яшчэ нідзе не ела. Хаця і ў бацькавай вёсцы было адно, чаго не было ў нашых Пешках: пчолаў вуллях і многа мёду — водарнага, сонечнага-сонечнага. Брат дзед Мікалая быў пчаларом. Я калі ад іх у дзяцінстве вярталася дамоў, доўга-доўга ўспамінала той мёд. І яшчэ адно: бабуля Марфа, як і баба Галена, таксама была надзвычай веруючай жанчынай, але паблізу не было ні царквы, ні касцёла, дык кожную нядзелю яна ездзіла ў Бялынічы і там вельмі шчыра малілася ў малельным Доме.

— Што служыць апірышчам у паўсядзённым жыцці, дапамагае пераадольваць цяжкасці?

— Тут лепш, напэўна, сказаць не што, а хто, бо пры цяжкасцях дапамагаюць дзеці — сын і дачка. А яшчэ і ўнукі, дзве ўнучкі і тры хлопчыкі. Яны цяпер і маё сучасэнне, і мая ўцеха. Ужо больш як два гады пайшоў з зямнога жыцця мой муж, а іхні дзед і бацька. Цяпер, як могуць, яны шкадуюць мяне і дапамагаюць. Калі ж мне асабліва цяжка, тады бяру ў рукі малітоўнік...

— Вы неяк распавядалі пра сон, у якім Вам з'явілася ікона Божай Маці з Хлопчыкам на руках. А ці былі ў Вас яшчэ падобныя сны?

— Падобных сноў, на жаль, не было, а вось цуд, у які і павярць цяжка, аднойчы здарыўся. Дзесьці напрыканцы дзевяностых цяжка захварэў адзін з маіх братоў. Паставілі дыягназ: анкалогія лімфавузлоў, ужо і з метастазамамі. Я паехала ў Магілёў, дзе ён жыве, паразмаўляла з яго доктарам, які сказаў, што больш за тры месяцы не працягне. Вярнулася ў Мінск, а праз некалькі дзён патэлефанавала нявестка, маўляў, «яму зусім кепска, я завезла яго ў бальніцу, там яму будзе лягчэй». І пайшла я тады ў царкву, укленьчыла перад іконай Божай Маці, пачала плакаць і сваімі словамі прасіць, каб дапамагла яму, вядома, калі гэта магчыма. Літаральна назаўтра патэлефанаваў брат,

сказаў, што звоніць з аўтамата насупраць бальніцы, што раніцай прыйшла медсястра рабіць уколы, а ён — дзіва — не адчуваў ніякага болю. Праз некалькі дзён яму далі накіраванне ў Мінск, у Бараўляны, на абследаванне, і ніякай анкалогіі, ніякіх метастазаў не выявілі. Брат, дзякуй Богу, жыве і да сёння, пры нагодзе расказвае, як дактары памыліліся з дыягназам, а я, калі заходжу ў царкву, заўжды кажу Божай Маці «дзякуй» за брата. З цягам часу, узяўшы ўсё гэта за аснову, нават напісала апавяданне «Вока Сусвету».

— Я ведаю, што ў Вас ёсць ікона-абярэг, раскажыце пра яе, калі ласка.

— Гэтую ікону я атрымала ў спадчыну ад свайго бабулі Галены. Яна трымала яе ў маленькім сундучку на гарышчы, а ў хаце ў кутку была сучасная: у блішчатай

рамцы, аздоблена фальгою і кветкамі. Тая ж ікона напісана на дрэве, якое ўжо злёгка пабіў шашаль. Яе бабуля атрымала ад сваёй бабулі, а тая, гэта ўжо атрымліваецца мая пра-пра-пра-бабуля, ці-то ад сваёй маці ці таксама ад бабулі. Так што гэта ўжо сямейная рэліквія, якую, з бабуліных слоў, ці то падарыў, ці то напісаў у вельмі даўнім часе нікому не вядомы манах. Я нярэдка абдумвала ўсё гэта і вось да чаго прыйшла... У 1648–89 гадах у Бярозе па фундацыі падканцлера літоўскага Казіміра Сапегі быў пабудаваны кляштар ордэну картэзіянцаў, а пры ім у 1661 годзе — касцёл святых Юзафа і Казіміра. У 1831 годзе кляштар быў закрыты, а касцёл — у 1866-м. Касцёльнае начынне было перададзена парафіяльнаму касцёлу ў вёсцы Сігневічы, за 12–15 кіламетраў ад нашай вёскі. Туды ж перабраліся і манахі. Цалкам верагодна, што ікона належала або з'яўляецца творам аднаго з тых манахаў. Дзякуй Богу, лічу, што цяпер нейкім чынам яна дапамагае мне.

— Ці ёсць у Вас ідэал чалавека?

— У выдатнага нашага паэта Анатоля Вярцінскага ёсць верш «Высокае неба ідэала», я сказала б амаль недасягальнае неба. Пражыўшы даволі доўгае жыццё, цягам у 77 гадоў, сустракала розных людзей. Былі сярод іх ну вельмі-вельмі цудоўныя, прыгожыя, неверагодна прыстойныя, годныя, мудрыя людзі, і разам з тым разумею, што выключна ідэальных людзей няма. Гэта трэба ва ўсіх адносінах быць святым чалавекам.

— А высокадухоўны чалавек, які ён?

— Тут можна разважаць доўга-доўга... Але спынюся на адным выказванні Фёдара Дастаеўскага, што, маўляў, свет уратуе прыгажосць. Гэтае выказванне вельмі часта цытуюць розныя людзі і чамусьці апускаюць канцоўку: уратуе прыгажосць пры ўмове, што чалавек будзе маліцца. Толькі праз малітву можна прыйсці да высокай духоўнасці.

— Якія кнігі Вы любіце чытаць?

— Самыя розныя. У васьмі-дзясятыя гады, у часы неверагоднага кніжнага буму, у «Кнігарні пісьменнікаў» куплялася ўсё, што толькі можна было купіць. Праўда, тады было не да чытання: сям'я, малыя дзеці, адчувальны дэфіцыт у магазінах, калі даводзілася выстаць доўгую чаргу... Цяпер шмат што змянілася. Да кніжных паліцаў падыходжу амаль штодня. Чытаю і гістарычную літаратуру, і навуковую. Дастаю і Біблію, але тут трэба мець асаблівы настрой і душэўны спакой, каб чытаць без мітусні... Люблю пачытаць і томікі паэзіі, шмат што перачытваю і па-новаму захапляюся. Нездарма калісьці наш народны паэт Пімен Панчанка напісаў верш «Край паэтаў». Наша паэзія — вялікі скарб нашай зямлі.

— Што б Вы пажадалі чытачам «Нашай веры»?

— Пажадаю цепліць, насіць у сабе веру, жыць з ёю. Верыць у Бога, які ўсё ведае пра наша зямное чалавечае жыццё, бо Ён — Творца гэтага жыцця, а яшчэ трэба моцна верыць проста ў блізкага чалавека, і гэта часам таксама дае палёжку... Верце — і па вашай веры будзе ўсё дадзена, знойдзена, і самыя моцныя жаданні спраўдзяцца.

Гутарыла
Аксана Данільчык.

Раіса Баравікова

Верш да дзяцей

Дзень распачаўся раніцай вясёлай.
Хутчэй у двор — да сонца і да траў...
І там запросім да сябе анёла,
ён дзесьці тут, і ўсё нам дараваў.

У свеце, поўным д'ябальскае сілы,
што сее ў душах чорны цень жуды,
ён расхіне над намі свае крылы
і ў час ліхі затуліць ад бяды.

І застанецца з намі ранак гожа,
птушыны грай і полымнасць рабін,
і ў сэрцы будзе ліцца голас Божы:
шануй бацькоў,

не ўкрадзь
і не забі...

Партрэт жонкі Станіслава Ксавэрыя Прушынскага з XVIII стагоддзя

Наканавана жыць у высях...
Уладнасці дадаў ёй шлюб.
І вось лаўлю ў застылых рысах
напышлівасць падцятых губ.

Твар асвятляюць шоўк і бісер,
а не ўласцівы ўзросту жар,
і нешта ёсць у ёй ад рысі,
што падпільноўвае ахвяр.

І толькі позірк на партрэце
(як выпісаць змагла рука),
нібыта распісаўся вецер
пялёсткам сінім васілька.

Так знітаваліся ў адзіным
паглядзе ўражаныя вачэй
і сінь валошкавай радзімы,
і тайны юныя начэй...

Два вершы з нізкі «Да графічных малюнкаў Напалеона Орды»

Перад выявай царквы ў Моладаве

Пачуй... Даверся таямніцы.
Яна з вышыняў тых сышла,
дзе давядзецца падзвіцца
ласкавасці яе святла.

Нідзе няма душы сірочай,
і ў дзень нядзельнае Імшы
умольнае прашэпчаш: « Ойча,
у час пакутаў памажы!

За літасць мне Твая апека.
Натхненне шлеш —
і ўваскрасаю.
Ты сінявой натхняў Эль Грэка,
а Орду — любасцю да Краю»...

Нясвіж

Прысвячэнне Напалеону Орду

Застылі дрэвы ў мройным карагодзе.
Я ў нейкі міг задам пытанне ім,
чаму не нарадзілася ў стагоддзі
тым самым, што было калісь тваім?

З пяшчоты ткаўся б дол пад кожным
дрэвам,
а там, дзе мур стары трывожыць бэз,
мой верш сагрэў бы адвячорак спевам
і ў твой бы папрасіўся паланэз.

Які не для мяне гучаў, напэўна,
каб рэхам заміраць пасля ў лісці...
Але зліецца дух мой з даллю спеўнай,
куды ўжо не дабегчы, не дайсці.

Парыў душы туюй гады праніжа
і ляжа сном на цяжкіх дзён асцё,
ты — тут... Чародка птушак над Нясвіжам.
І ў неба шле свой ясны звон касцёл.

Павал Орсаг Гвездаслаў (1849–1921) — класік славацкай літаратуры, будзіцель славацкага народа ад летаргічнай нацыянальнай спячкі. Народжаны ў Аўстра-Венгерскай імперыі, ён пачынаў пісаць па-венгерску і па-нямецку, але ўжо ў 19-гадовым узросце ўсвядоміў сябе славацкім пісьменнікам, адраджэнцам і абаронцам роднай мовы і культуры. Заслугі Гвездаслава перад славацкім народам агульнапрызнаныя, нездарма ён быў абраны ганаровым старшынёю Маціцы славацкай, яго імем названы вуліцы і плошчы ў сучаснай Славакіі. З пад'яра паэта выйшлі ў свет кнігі «Помста» (1869), «Сны маладосці» (1877), «Сон Саламона» (1900), «Псальмы і гімны» (1892), «Табар Влкалінскі» (1899), «Ірад і Ірадыяда» (1909) і інш. Цыкл «Крывавыя санеты» (складаецца з 32-х вершаў) — ці не найвядомейшы ў свеце твор паэта. Ён быў напісаны роўна 110 гадоў таму, у жніўні-верасні 1914-га, і стаў эмацыйным водгукам паэта на пачатак Другой сусветнай вайны. Перакладзеныя на многія еўрапейскія мовы, «Крывавыя санеты» сёлета выйдуць асобным выданнем і па-беларуску.

Павал Орсаг Гвездаслаў

«КРЫВАВЫЯ САНЕТЫ»

* * *

Насуплены, з паходняю вайны
начамі дэман лётаў над зямлёю.
Ляцелі іскры чарадою злою
на стрэхі хат, лясы і курганы.

Спаў род людскі, трывожныя сніў сны,
прахопліваўся кожнаю парою
ад страху, што душыў, нібы пятлёю,
і плакаў, вінаваты без віны.

Куды падзецца, Божа, выйсце дзе?
Куды ні глянеш — сэрца ў жаху стыне.
Ніхто ў затоўчанай крывёй вадзе
не выплыве і ў тым віры загіне.
Няма ратунку, бойня скрозь ідзе —
на моры, на нябёсах і ў пустыні!

* * *

О, людства! людства! І чаму табой
забытыя Хрыстовы запаветы?
Найчыстая любоў да бліжніх, дзе ты?
Дзе «не забі», калі трывае бой?

Дзе ж ісціна, дзе голас праўды той,
якую з крыжа Ён узняў над светам?
Брат сэрца братняе працяў багнетам
і ў пекле мучыцца ў смале густой.

Штo музы, кнiгi i здаровы клёк?
За сотнi год вы не прынеслi плёну.
О людства азвярэлае, урок
ты завучы i памятай да скону:
хоць з ясных зор спляцi сабе вянок —
не ўнiкнеш пакарання i праклёну!

* * *

Пра хрысціянства лепей памаўчы —
ад веры крывадушнай тхне падманам.
Не шлi праклёнаў iдалам паганым:
паганцы — твае продкі па мячы.

Паклоны малітоўныя б'ючы
ля алтара паломнікам старанным,
ты насамрэч прыслужваеш тыранам,
гатовае галовы ўсім сячы.

Ты пасланец святла? Гасподняй волі?
Ты вучыш дзетак воляй даражыць
i ў цесным стойле пад'ярэмнай долі
ты ім жадаеш па-біблейску жыць?
Зірні ж: на заплюгаўленым прастоле
кывавае Евангелле ляжыць.

* * *

Ты чалавек i валадар прыроды?
Кіруеш ты гісторыі хадай?
Ды як жа светам пакіруе той,
хто не знайшоў з самім сабою згоды?

Сапраўдны рыцар i герой свабоды
яе падносіць шчодрою рукой
як падарунак грамадзе людскай,
не прычыняючы нікому шкоды.

Сон розуму, не надыходзь, малю!
Калі на белым свеце штохвіліны
не творацца шэдэўры з крышталю,
смычком i пэндзлем, з мосяжу i гліны,
тады чакаюць людства i зямлю
ноч варварства, дзікунства i руіны.

* * *

Раскручвае крывавы вір вайна,
ахвяр глытае ў ачмурэнні п'яным.
Глядзіць на свет другім Левіяфанам
з такой жа пашчай страшнаю яна.

Раскрыта пашча прорваю без дна,
дзе ўсё знікае ў танцы акаянным.
А вырыгне смуродлівым вулканам —
прастора з-пад ванітаў не відна.

Спаскуджана вайной зямлі аблічча.
Дзе кветнікі разводзіў мірны люд,
там над мярцвячынай шакал скавыча,
там стогн людскі i плач, i бруд, i блуд.
Каго гісторыя на суд пакліча,
i хто адправіцца на Божы Суд?

* * *

Ахвяр мільёны, кроў цячэ ў даліны,
i не злічыць параненых, калек.
Блукае бесхацінцам чалавек,
дамы ператварыўшы ў дамавіны.

Спустошаныя храмы i адрыны,
чакае людства голад, холад, здзек.
Але ці ўбачыць гэта імярэк,
каторы ля стырна стаяць павінны?

Ці ўцяміцца ім ісціна адна,
якую мусіць знаць уладца кожны:
се — чалавек, не грош яму цана,
ён не пылінка i не раб падножны,
кроў не вада, i ганьбішча — вайна...
Ці ўцяміць i схавае меч у ножны?

* * *

Куды ж далей вядзе хада быцця?
Усё на свеце ведае Ўсявышні,
але мой роспыт тут, вядома, лішні,
не варта быць наіўным, як дзіця.

Магутны Божа, Валадар жыцця,
свяціл нябесных i ў садочку вішні,
Ты гэты свет, сучасны i калішні,
не кінеш у бяздонне забыцця.

Планету нашу да сваёй Гасподы
Ты далучыў, аслабіўшы гужы,
паўзуць па ёй, як чарвякі, народы
і блытаюцца часам — свой? чужы?
Ты літасціва даў ім дар свабоды —
ці назаўсёды? Божа, адкажы!

* * *

О, як высока, Божа, Ты жывеш!
Там, у сусветах, дум Тваіх пульсары.
А мы лунаем, як арлы, як хмары,
між гор гарбамі, спічкамі веж.

Нас прыгнятае зорная бязмеж,
і самыя няўрымслівыя мары
бяруць кірунак часам на стажары
і — долу ападаюць, як капеж.

Калі ж які сляпак самазабойча
запрагне дзёрзка горняй вышыні
і са шляху саб'ецца двойчы, тройчы,
пра шлях другі не дбаючы ані,
Ты словам і святлом нябесным, Ойча,
ва ўлонне ісціны яго вярні.

* * *

І ўсё ж, о Божа праведны, дазволь
мне прычакаць адказу на пытанне,
якое мучыць з вечара і з рання,
у ім маё бяссонне, боязь, боль.

І летнім днём, і ў восеньскую золь
душа трывогай поўніцца дазвання,
ці застануцца ў прышласці славяне?
Ці скончыцца зямная іх юдоль?

Вайна нас асляпіла, аглушыла.
Падай жа знак, о Божа, падкажы,
ці спыніш — о Твая святая сіла! —
славянства на пагібельнай мяжы?
Яно грашыла, яшчэ як грашыла...
Даруй яму, даруй і зберажы!

* * *

Ратуй нас, Божа! Смерці не аддай!
Наўколенцах са слёзнаю мальбою
мая душа стаіць перад Табою,
ахвяра ўсіх пабоішчаў бадай.

Славянства ад знішчэння захавай,
не дазваляй, каб сонечнай вясною
вывозілі яго, як кучкі гною, —
каб быў смачней чужацкі каравай.

А мы не гной, не плевелы, мы — зерне
з Тваёй сяўні пад ногі ратаю.
Даволі нам насіць цярпліва церні
і чужакам служыць — на тым стаю.
Славянства талакою горы зверне,
калі адчуе дабрадаць Тваю!

* * *

Хутчэй вяртайся, міру час жаданы,
аліўкавай галінкай атулі.
Мы запануем на сваёй зямлі,
знайшоўшы сілы разарваць кайданы.

Каб не даймалі зваяваных раны,
каб дзеці слёз сірочых не лілі,
каб рунь вясной шугала на раллі,
і ўдовы не клялі свой лёс паганы.

Збаў ад пакутаў, шнары зажыві,
яві народам свет стары ў абнове,
да працы іх мазольнай прызаві —
ствараць пярліны ў мармуры і слове.
Хай між краплін пралітае крыві
узыдзе квет братэрства і любові!

*Пераклаў са славацкай мовы
Міхась СКОБЛА.*

Міхась Скобла — паэт, даследчык літаратуры. Нарадзіўся 23 лістапада 1966 г. на хутары каля мястэчка Дзярэчын Зэльвенскага раёна. У 1991 г. закончыў філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта. Працаваў намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Роднае слова» і выдавецтва «Беларускі кнігазбор», у Міністэрстве культуры і друку. Аўтар кніг паэзіі «Вечны зніч» (1990), «Вочы савы» (1994), «Нашэсце поўні» (2001), «Акно для матылькоў» (2009), зборніка пародый «Розгі ў розніцу» (1993), вершаў для дзяцей «Камень-перунок» (1998), краў язнаўчых нарысаў «Дзярэчынскі дыярыюш» (1999), радыё-дыялогаў «Вольная студыя» (2009), зборніка эсэ «Саркафагі страху» (2016). Уклаў фундаментальныя анталогіі паэзіі: «Краса і сіла: беларуская паэзія XX ст.» (2003), «Галасы з-за небакраю: паэзія свету ў беларускіх перакладах XX ст.» (2008), збор твораў Ларысы Геніюш ды інш. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Алеся Адамовіча (2000).

Леанід Дранько-Майсюк

Урываак з «Памятнай кніжкі»

1 красавіка 2024 г., панядзелак.

Кніга паэта Ёсевалада Сцебуракі «Беларускія зоркі» — гэта вершы і пераклады, проза і эсэ, РЕМАРКІ (своеасаблівыя замалёўкі!) і абразкі, а яшчэ і фрагменты з гісторыі роду «Сцебуракаў лёс».

Згаданую гісторыю (сямейную хроніку!) паза-летась, у жніўні 2022 года, я прачытаў з вялікім задавальненнем і пісаў пра яе ў сваёй «Памятнай кніжцы».

Таксама з прыемным пачуццём знаёміўся і з «Беларускімі зоркамі».

Гэтае выданне мае паэтычную вышыню, апавядальную глыбіню, разумную (філасофскую!) далеч; кніга тоесная роднаму слову і самому аўтару, таму, калі не ўсё, то хоць нешта, магу і пра яе сказаць.

Пачну з паэзіі, то бок з чацвёртай старонкі.

Вершы Ёсевалада Сцебуракі — не прыдуманія, поўныя руху, не замкнёныя ў складаныя метафары, часам прыгожа-літаратурныя.

І ў гэтым сэнсе вельмі паказальны першы твор «Беларускіх зорак», які пачынаецца эпіграфам — «...на смерць Радзімы»:

З чаго пайшло
і як распачалося?
З чабору паху,
грушы над Дняпром,
птушынага рознагалосся?
Ці з дзіўнага святла.
што дорыць восень?
Ці з той вады,
якую п'еш нагбом?

<...>

І толькі груша
аблачынкай лёгкай
стагоддзямі цвіце
апошні год...

Прамаўленне мае прыкметную алузію на шэдэўр Петруся Броўкі «Пахне чабор», а таксама

ж прымушае ўспомніць сказ: «Груша цвіла апошні год...» — самы пачатак (першыя словы!) рамана Ўладзіміра Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім».

Для мяне, чытача, гэта прыгожая літаратурнасьць!

Так, прамаўленне мае эпіграф «...на смерць Радзімы», аднак жа смерць тут успрымаецца як вечнасць, таму зусім невыпадковыя менавіта гэтыя фінальныя радкі:

...І толькі груша
аблачынкай лёгкай
стагоддзямі (!) цвіце
апошні год...

Такі ён, адкрыты У. Сцебуракам, сучасны наш нацыянальны аптымізм; такая яна, нашая беларуская ў ХХІ стагоддзі «святлагляднасьць»!

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК — паэт, эсэіст. Нарадзіўся ў 1957 годзе ў Давыд-Гарадку. У 1982 годзе скончыў Маскоўскі літаратурны інстытут імя М. Горкага. Працаваў у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Выдаў кнігі паэзіі «Вандроўнік» (1983), «Над плячам» (1986), «Лагодны промень раніцы» (1988), «Тут: Вершы, паэмы, эсэ» (1990), «Гаспода» (1998), «Паэтаграфічны раман» (2002), «Вершы. Каханне. Проза» (2003). Аўтар архіўнай аповесці пра Максіма Танка «...Натуральны, як лінія небасхілу» (2017), аповесці пра Адама Станкевіча «...Усе бачылі нястачу віна...» (2020) і інш. Жыве ў Мінску.

Часам наш аўтар стварае акварэлі, падобныя да прывабных воблакаў (няхай сабе і з цяжкаватым гукапісам!):

Ты мовы чужыя вучыцьмеш старанна
і пойдзеш у новы сусвет,
а я паступлю ў інстытут туманаў
на восеньскі факультэт...

А часам не хавае тую гаркоту, якая на душы:

Мы названыя ў гонар памерлых,
Мы гаворым памерлаю моваю...

Аднак жа я, чытач, не гавару «...памерлаю моваю...», з маіх вуснаў гучыць жывая (!) беларуская мова, таму гэтае катэгарычнае «мы» мне не падабаецца — сябе ў гэтым «мы» не бачу!

Але зноў жа няхай сабе...

У кнізе пераважае тое, што падабаецца, — скажам, прыносіць радасць палітра У. Сцебуракі, бо яна дасціпная, ясная, афарыстычная: «...Я не прымаю ўдзелу ў вайне, // Вайна прымае ўдзел ува мне...», а бывае, што свае вершы ён стварае нібыта з паветра, а вось у гэтым выпадку — са снегу:

Так засыпае гарады
гады ў рады,
гады ў рады...
У белай нерушы тады
ані язды, ані хады...

Гэты цуд на 38-й старонцы «Беларускіх зорак» мае назву «Снежнае»!

А наступныя слоўныя паўторы, як тыя карункі, мне ствараюць асалоду:

...На захадзе ад Радашковічаў —
ізноў апынуся няўхільна.
На захадзе ад Радашковічаў —
мой крок набліжае Вільню.

На захадзе ад Радашковічаў —
мне больш зразумелыя людзі.
На захадзе ад Радашковічаў —
яшчэ, можа, што і будзе...

А вось адкрыццё, у якім, здаецца, змясцілася ўся наша таямнічая нацыянальная пашпартнасць:

Лясныя людзі
набіраюць ветру ў грудзі,
лясныя людзі
абдымаюць цішыню
і слухаюць — ці далей нешта будзе,
і моўчкі прысядаюць ля вагню...

Лясным людзям
апошняя пушчы ў свеце
ніяк няўцям, што тут яны адны,
на абязлюдзела пустой планеце
ёсць толькі пушча, ціш і туманы...

Лясныя людзі не былі
на страшным судзе,
на іх забыўся арханёл з трубой,
яны і не настойваюць на цудзе,
яны тут застануцца, колькі будзе
адвечны лес
абрыдлы лёс,
ды свой...

Калі спытаеце пра мой любімы верш У. Сцебуракі, назаву маналог «Ў апошняя зямной сваёй хаце...»

Цытаваць не буду. Захоцаце, самі знойдзеце яго на старонцы сорок чатыры. Наогул жа ў манеры пісьма паэта ўраджае чулінасць зместу, а таксама даволі частая звонкая інструментоўка зместу:

Калі гаспадар выходзіць
нават на пяць хвілін,
сабаку здаецца,
што ён застаецца
ужо назаўсёды адзін...

Запамінаецца і тое, што з малюнкаў, якія стварае аўтар «Беларускіх зорак», неспакой на цябе, чытача, глядзіць уважлівымі вачыма:

Бог мой, які на нацельным крыжы,
шчыра скажы,
крыж хоць сцягнеў ад грахоў і ілжы,
а без іржы?..

(Верш «Без адказу», старонка 63).

У гаворцы пра самае для нас надзённае (у гаворцы пра Беларусь!) мастак пазбягае пафасу, непатрэбнага запалу, — ён зразумелы, таленавіты і зноў жа сьветлагледны:

Мне сняцца сны...
Я снюся снам.
Праз сіта дзён нас лёс цярушыць.
Але стаю – мяне не зрушыць
да часу, калі рушу сам.

Смуга хавае далягляд,
ды я упарта спадзяюся:
адчуўшы, што ідзем назад,
павернем ўсё ж да Беларусі.

(Верш «Мне сняцца сны...»,
старонка 86).

Дарэчы, тут бачу яшчэ адзін прыклад прыгожай літаратурнасці – алюзію на высокую веру Ніла Гілевіча «...І ўсё ж мы дойдзем, дойдзем мы // Да Беларусі...».

Але ці мае кніга хібы?

У вершы «Самотны конь знікае ў тумане...», што на старонцы 12-й, я паправіў бы радок: «Але ізноў з канём іду ў начное...»

Суседні выраз: «...Поехатъ в ночное...» па-нашаму: «...паехаць на начлег...»

Так, выпас коней ноччу гэта ў нас таксама — начлег, таму з канём у нас ідуць не ў начное, а ідуць на начлег!

На старонцы 82-й знаходжу словазлучэнне — «Два дні да Пакрова...»

Я напісаў бы — «Два дні да Пакроваў...»

Невыпадкава ж колісь гаварылі: прыйшлі Пакровы — заганыя у хлеў каровы!

А ў навеле «Кім я хачу стаць пасля смерці, ці Сачыненне на адвечную тэму» заместа «...змазваць дзявярныя петлі (?), якія рыпцяць...» — варта накрэсліць «...змазваць завесы (!), якія рыпцяць...»

Я не крытыкую, проста ўважліва чытаю, і мая ўвага ўзнагароджваецца і вершаванымі, і прайзвестымі старонкамі — іхняй мудрасцю і частай празрыстай дакладнасцю лексікі:

«...Задуменны парк глядзіць на звычайную няздольную мітусню мястэчка напаўзаплюшчанымі вачыма і пад маруднае гойданне ветру рыхтуецца да працяглага сну. Яму трэба спаць у халады, каб не ведаць, што дрэвы ўзімку становяцца дрэвамі...» (абразок «Мой дом»).

А вось навела «Крылы», яна пра магчымасць «...ізноў вяртацца ў неба. Тады я быў невыказна рады. Быў самы лепшы, сумленны, прымаў усе правілы. Галоўнае з якіх: Не ўсё па-да мной, але я па-над усім... Вось праўда. Трэба ляцець так, каб не зварахнуць шатаў старой ліпы, а, як промень сонца, прайсці наскрозь і ўвабраць у сябе іх цёплы малахітавы сок. Не трэба змагацца з ветрам, трэба зрабіцца такім, каб ён дзьмуў праз цябе і не збіваў з твайго кірунку...»

Такія аksamітныя імпрэсіі, упэўнены, спадабаліся б Міхасю Стральцову!

А той жа абразок «Дзень N» — усё адно як гімн разняволенню, імя якому — само хараство:

«...хацелася ісці бясконца. Пераступаць лужыны і ручаіны, чакаць злёнага святла ля пераходаў і як мага павольней ісці, ісці... Ісціна недзе побач. Пабач яе!

Як ішоў Калумб па сваёй зямлі пасля доўгага плавання, дыхаючы напоўніцу і не звважаючы на тое, што нязвыкла кружыцца галава і ногі вязнуць у вільготным пяску. Ну, хай ён ішоў не так, як Калумб, але дакладна так, як першы, хто ішоў за ім.

Глядзеў вачыма галкі на жоўтае лісце, якое вісела на дрэвах разам з раннім кастрычніцкім снегам, і адчуваў холадам у далонях вышыню і хісткасць тонкай галінкі, што дрыжэла пад птушынымі лапкамі...»

Проза паэта Ёсевалада Сцебуракі прымушае думаць пра сціслую мастацкую вастрыню фрэсак празаіка Барыса Пятровіча. І што гэта так, найперш сведчыць 134-я старонка «Беларускіх зорак» — маю на ўвазе душэўны запіс «Тры каралі» або «...тры святыя Пётры ў міліцэйскай форме».

Гэта пяць абзацаў чысціні...

Гэта 38 радкоў бездакорнага літаратурнага майстэрства...

Гэта мастацкая магія пра Каляды, міліцыю, вялікі студзеньскі мароз, праваслаўную царкву, каталіцкую веру, спадзяванні і каханне...

Мне здаецца, што «Трох каралёў» трэба не толькі чытаць, а нават вучыць на памяць.

І, канечне, трэба ўважліва чытаць і «Ялінку» — шчыmlіваю сімфаньету пра беларускага хлопчыка, які не мог намаляваць беларускую восень, бо, нарадзіўшыся ў Паўднёвай Амерыцы і жывучы ў Паўднёвай Амерыцы, ніколі не бачыў нашу восень.

Адзначу і талковыя адказы пісьменніка Ёсевалада Сцебуракі на анкету часопіса «Дзеяслоў» (яна завяршае кнігу!), а таксама вылучу нізку трапных сакавітых замалёвак «Габрэі вялейскіх ваколцаў».

Тут найбольш мяне ўразіў партрэт старшыні Мірановіча (Фількенштэйна), які ў калгасна-саўгаснай гаспадарцы — сам «...жыў і даваў (!) жыць іншым!...»

Усевалад Сцебурака — творца асобны, і творчасць ягоная асобная, а найперш асобны (так мяркую!) дзівосны нарыс «Палескае вяселле», з якога можна пачынаць чытаць «Беларускія зоркі».

«Палескае вяселле» — той слоўны і псіхалагічны абсяг, у якім пластычна раскрыты адметны куток Беларусі, людзі якога пільнуюцца правіла: «...мы жывем па-свойму...», і гэтае «сваё» яны абараняюць завучанай з маленства фразай: «...у нас так не робяць...» — маўляў, як робіце вы, чужыя!

Чытаючы, я смяяўся ўголос, бо столькі смешнага, непрыдуманнага, жыццёвага заўважыў аўтар «Беларускіх зорак» у *****цкім раёне, дзе і адбылося тое, непадобнае на іншыя вяселлі, палескае вяселле...

Але чым завяршыць свой допіс?

Хіба што вось такім сказам: люблю пісьменніцтва, у якім жыве душа!

Усевалад Сцебурака нарадзіўся ў 1981 г. у горадзе Жлобіне Гомельскай вобласці ў сям'і дактароў. Скончыў Вілейскую гімназію (1998), гістарычны факультэт БДПУ (2003) і аспірантуру БДПУ па спецыяльнасці «Гісторыя Беларусі» (2006). Працаваў у Дзяржаўным музеі музычнай і тэатральнай культуры, выкладчыкам гістарычных дысцыплін у мінскіх вун. З 2012-га па 2021 г. — у ГА «СПБ» на пасадах памочніка і намесніка старшыні. Дэбютаваў як паэт у канцы 1990-х гг. Вершы друкаваліся ў газетах «Літаратурная Беларусь», «ЛіМ», часопісах «Куфэрак Віленшчыны», «Дзеяслоў» і інш.

Першы зборнік вершаў і малой прозы «Крушня» выйшаў у 2007 г. Аўтар кніг паэзіі «Бег па самаадчуванні» (2013), «Сны дарог» (2017), кнігі ў жанры нон-фікшн — «Сцебуракаў лёс» (2022) у суаўтарстве з братам Анатолем і бацькам Міколам Сцебуракам.

Перакладае з англійскай, украінскай і рускай моваў. Лаўрэат прэміі «Залаты апостраф» у намінацыі «Дэбют» (2004) і намінацыі «Паэзія» (2022) часопіса «Дзеяслоў».

Усевалад Сцебурака

* * *

...на смерць Радзімы

З чаго пайшло
і як распачалося?
З чабору паху,
грушы над Дняпром,
птушынага рознагалосся?
Ці з дзіўнага святла,
што дорыць восень?
Ці з той вады,
якую п'еш нагбом?
І не ўгадаць цяпер.
Гадоў завеі
туманяць каляроваю смугой
абрысы постацяў,
імёны і падзеі
сплываюць з невымоўнаю тугой.
Ці нават без яе ў нябыт ідуць з палёгкай.
Хутчэй імкне бясконцы карагод.
І рэха не чуваць, як ні галёкай,
і на крыніцах неадольны лёд.
І толькі груша
аблачынкай лёгкай
стагоддзямі цвіце
апошні год...

Беларускія зоркі

Нідзе
так
не стаіць Воз,
як над закінутай хатай.

Нідзе
так
не сумуе серп,
як над полем нязжатым.

Нідзе
так
не гарыць маладзік,
як у дзедавым садзе.

Нідзе

лепшага месца няма
зорцы, калі яна ўпадзе.

Паўсюль на гэтай адвечнай зямлі
бачу свае сузор'і —
ў полымі, кроплях, слядах на раллі,
ў марозным ачэзлым голлі...

Ціша стаіць ці б'юць званы,
праз балаты ці ўзгоркі
над гэтым краем стаяць яны —
беларускія зоркі.

Снег у Мінску

Снег ідзе на святога Роха,
на Вайсковых падае троху,
прыцярушвае Камароўку,
Камсамольскае і Асмалоўку.

І ў скверы Купалу за плечы
абдымае па-чалавечы.
Беліць дахі дамкоў Нямігі,
робіць айсберг са свіслацкай крыгі.

Замірае над Валадаркай...
Зноў над плошчай ідзе і паркам,
зноў ідзе над жыццём і лёсам,
над дымком тваім папяросным.

Лістападам ідзе і снежнем
над магчымым і непазбежным,
над хаўтурамі і радзінамі,
над шматлікімі і адзінымі.

Светлым ранкам і шарай гадзінай
снег ідзе над усёй радзімай.

* * *

незнаёмаму земляку

Ты мовы чужыя вучыцьмеш старанна
і пойдзеш у новы сусвет,
а я паступлю ў інстытут туманаў
на восеньскі факультэт.

Сустрэнуць цябе невядомыя зоры
і шлях на чатыры бакі,
а я буду ніткі тутэйшых сцяжынак
змотваць у клубкі.

Па ветры пускаць павуцінне і лісце,
начныя запальваць агні
і цёплай смугою захутваць дрэваў
азяблыя карані...

Ў чароды збіраць журавоў на імшарах,
буслоў кіраваць на адлёт,
і хваляю азёрным спяваць калыханкі,
і рэчкам прыкладваць лёд...

Хай гэтая восень табе будзе сніцца —
ты памятай нашу зямлю.
Я сум успамінаў, як пляшку па чарках,
па лужынах разлію...

* * *

Жоўты ліст адлятае —
не злавіць, не паспець.
Зноў ідзе залатая
штогадовая смерць.

У высокіх нябёсах
уздыхнуць журавы.
Крокі памяці босай
не ідуць з галавы.

Хутка ў шыбы начныя
хукне белым зіма.
Толькі б ведаць, што гэта
ўсё было недарма...

* * *

Тушым свечкі і лямпы,
у ложак — бы на спачын.
Зноўку і зноўку нам сніцца
той неадужаны чын.

Прывідныя размовы
ўзгадваць пасля дарма —
кожнае ночы нам сняцца
людзі, якіх няма.

Позірк вачэй і думка,
што працінае наскрозь, —

кожнае ночы нам сніцца
шчасце, якому не лёс.

Ціха рыпіць аканіца,
дыхае цемра з бакоў.
Доўга нам будзе сніцца
час, які не прыйшоў.

Вербніца

Вось і зноўку вясна.
І праз тыдзень — Вялікдзень.
Час мыць шыбы ў сваіх
і бацькоўскіх хатах.
Мы па розных шляхах
да Адзінага прыйдзем,
а пакуль што, па звычцы,
ідзем брат на брата.

Вось і зноўку вярба
з каляроваю ніткай —
пасвянцаем і кінем
у кут за абразам.
Ў вечаровым сутонні
знаёмая плытка
паўтарае матыў
раз за разам.

Вось і зноўку яна —
невymoўная лёгкасць,
беларуская прага
да забыцця,
беспадстаўных надзей
незлічоная колькасць
й недажытых
пачаткаў жыцця.

Без адказу

Бог мой, які на нацельным крыжы,
шчыра скажы,
крыж хоць сцямнеў ад грахоў і ілжы,
а без іржы?..

Калі я тоўк сябе ў грудзі,
знарок
рваў ланцужок?

Калі наперад бягу,
то чаму
Ты на спіне?

А калі ў ложак кладуся,
то Ты — першы на прасціне?
А з-за кашулі Табе ўсё відаць
ці расшпіліць?
Ці гэта Ты
ў сэрцы маім,
калі баліць?

Магдалена Лаеўская

Магдалена Лаеўская —

філолаг, паэтка.

Нарадзілася ў 1981 г. у Познані.

Скончыла факультэт польскай
філалогіі ва ўніверсітэце
імя Адама Міцкевіча ў 2005 годзе.

Працавала ў бібліятэцы
імя Эдварда Рачыньскага.

У 2006 годзе пераехала ў Беларусь.

Парафіянка касцёла
святога Антонія ў Магілёве.

Назіранні святога Антонія

Святы Антоній ужо чацвёртае стагоддзе
назірае за людзьмі ў Магілёве і здзіўляецца,
як яны не стамляюцца будаваць ды разбураць.

Заходжу ў новы касцёл
і пад коўдрай белай цішыні
чую рэха малітвы даўніх часоў.
Раптам цяжкі гук зачыненых дзвярэй —
і зноў цішыня...
Потым шэпт чыноўнікаў,
якія падпісваюць дазвол.
Далей — выбух, цячэнне Дняпра
і зноў цішыня...

Усім здавалася, што гэта канец.

Але не, людзі працуюць, стукаюць, свідруюць.
Святы Антоній усіх бачыць:
— архітэктара, які ствараў новы праект,
— руплівага ксяндза,
— прапрадзеда, які быў першым фундатарам,
а потым прапраўнука, які грошай на вітраж не пашкадаваў.

Заходжу ў новы касцёл і прашу,
каб мае ўнукі паспелі памаліцца
пад коўдрай белай цішыні,
каб знайшлі загінуты скарб веры.

Святы Антоній, калі ласка, паспрыяй,
каб больш ніхто гэты касцёл не разбураў.

4 лістапада 2022 г., Магілёў

Аскепкі

Чаму шлях да Цябе вядзе
праз
смерць,
страту,
хваробу,
боль,
адзіноту,
адмову?

Толькі Ты і ўважлівы святар ведаеце
пакуты парафіянаў,
якія старанна хаваюць іх
пад новай торбачкай,

прыгожым капялюшыкам,
рознакаляровым парасонам,
новымі кудзеркамі.

Калі б яны ведалі, які боль прынеслі
суседзі па лаве,
не ўсміхаліся б штучна, а абдымаліся і спачувалі.

Толькі з амбоны можна ўбачыць
пабітыя аскепкі
адной пасудзіны,
якую Ты па кавалачках складаеш,
ператвараючы
збянтэжаны натоўп
у Супольнасць Любоўі.

Паднос з пасхамі

На воз трапіў дзясяты паднос з пасхамі.
Я падумала, што католікаў
у горадзе вельмі шмат,
стомленыя спіна і ногі не разумелі,
чаму спачатку каталіцкі Вялікдзень,
потым праваслаўны
— як у гэтым разабрацца і даць рады.

Навошта прышпільваць Езуса
да крыжа два разы на год,
упарта пыталіся ўздутыя варыкозныя
вены ніжніх канцовак.

З вялікай асцярогай я сыпала на пасхі
рознакаляровыя пасыпкі ў форме крыжа,
можа, нейкім святочным цудам
адна з іх трапіць да сына,
які не хоча ведаць Хрыста.

Вера-Надзея-Любоў

Мы прызвычаліся да параўнання
і нават навучыліся яго цаніць.

А што на гэта сама прырода?
Ці не зняважана яна
гамераўскім параўнаннем?
Ці можна параўнаць двух людзей,
дзве эпохі, два густы, дзве падзеі?
Ці не пазбаўляем мы сябе нейкіх ведаў,
пастаянна шукаючы агульны назоўнік,
вядомую якасць?
Ці не разграваем адзін
і той жа суп натоўп і натоўп?
Усыпляем пільнасць,
даем снатворнае...

Ці не дастаткова нам аўтаноміі
чалавека, мовы, краіны, думкі і тэксту?

Нягледзячы на тое,
што я ўсведамляю
недасканаласць параўнання,
раблю гэта ўвесь час —
супрацьпастаўляю, дадаю,
адразаю, антаганізую
людзей, уласных дзяцей,
бацькоў, мовы, адносіны.

Не зважаючы на паражэнне,
ад параўнання трэба ўцякаць,
хоць бы час ад часу.
Існуе яшчэ шмат іншых паэтычных
і жыццёвых прыёмаў.
Напрыклад, старажытная сінекдаха,
якую называюць часткай пра цэлае.

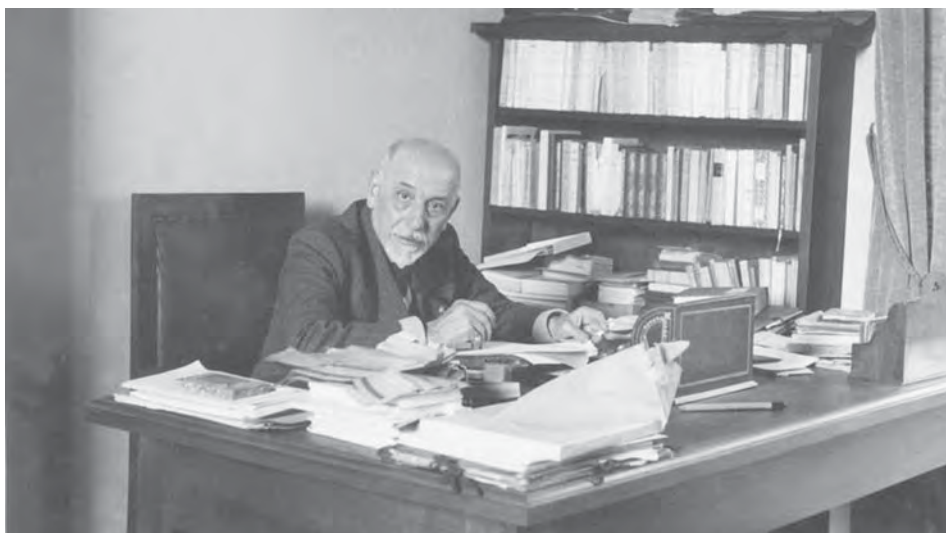
Ў ёй хаваецца
шчырасць мазаікі.
Напрыклад, гляджу на свет
вачыма Веры,
вачыма Надзеі,
вачыма Любоўі,
а не думаю,
якая з іх самая важная.

Рака

Акаўнты сацыяльных сетак не паміраюць
разам з паміраючымі.
У апошнія дні, гадзіны, хвіліны пра іх
ніхто не памятае,
яны абсалютна бессэнсоўныя і нічога не вартыя.
З'едзены абеды,
выгадаваныя кветкі,
сотні падабак.

Акаўнты ў сацыяльных сетках пасля смерці
жывуць сваім жыццём.
Яны прыходзяць з прапановай сяброўства
або з згрызотамі сумлення,
або са шчаслівым успамінам,
або з сумнай памяццю,
або страшаць, як прывіды,
і кажуць — ты будзеш наступны.

Акаўнты сацыяльных сетак пасля смерці
нельга змяніць,
слова РАКА застаецца
цяпер і назаўсёды, і на векі вякоў.

Луіджы Пірандэла (*Luigi Pirandello*, 1867–1936) — італьянскі пісьменнік, драматург, лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры за 1934 г.

Нарадзіўся ў Агрыджэнта, вучыўся ва ўніверсітэтах Палерма, Рыма і Бона, у 1890 г. пераехаў у Рым, дзе з 1898 г. выкладаў у педагагічнай вучэльні. Пачынаў як паэт з кнігай «Радасны боль» («*Mal giocondo*», 1889); першы значны поспех прыйшоў да яго дзякуючы раману «Нябожчык Маціа Паскаль» («*Il fu Mattia Pascal*», 1904). Аўтар шматлікіх зборнікаў навелаў, раманаў, тэатральных п'есаў, сярод якіх самая вядомая «Шэсць персанажаў у пошуках аўтара» («*Sei personaggi in cerca d'autore*», 1921). Адыграў значную ролю ў развіцці еўрапейскага тэатра, прызнаны майстра кароткага апавядання.

Апавяданне «Лімоны з Сіцыліі» («*Lumie di Sicilia*») было напісана ў 1900 г. і пазней легла ў аснову аднайменнай тэатральнай п'есы (1910 г.).

Луіджы Пірандэла

ЛІМОНЫ З СІЦЫЛІ

— Ці тут жыве Тэрэзіна?

Пакаёвы, яшчэ апрабуючы кашулю, але ўжо ў вельмі высокім каўнерыку, што сціскаў яму шыю, агледзеў з галавы да ног маладога чалавека, які стаяў перад ім на лесвічнай пляцоўцы: вясковы выгляд, каўнер грубага палітона да самых вушэй, знямелыя барвовыя ад холаду рукі, у адной — брудная торбачка, у другой — старая невялікая валізка, як процівага.

— Тэрэзіна? А хто гэта? — спытаўся ў сваю чаргу пакаёвы, выгнуўшы густыя, зрослыя бровы, падобныя на вусы, зголеныя з губы і прыклееныя зверху, каб не згубіліся.

Малады чалавек спачатку паматляў галавою, каб скінуць з кончыка носа халодную кроплю, пасля адказаў:

— Тэрэзіна, спявачка.

— Ах, — усклікнуў пакаёвы са здзіўленай іранічнай усмешкай: — Няўжо гэта яе сапраўднае імя, Тэрэзіна? А вы хто такі?

— Дома яна ці не? — спытаўся малады чалавек, хмурачыся і шмыгаючы носам. — Скажыце ёй, што прыехаў Мікучо, і дазвольце зайсці.

— Але ў гэты час дома нікога не бывае, — адказаў пакаёвы з пакорлівай усмешкай на вуснах. — Сінёра Сіна Марніс яшчэ ў тэатры і...

— Цётка Марта таксама? — перабіў яго Мікучо.

— Ах, Вы пляменнік?

І пакаёвы адразу зрабіўся цырымонным.

— Тады праходзьце, праходзьце. Нікога няма, цётка таксама ў тэатры. Раней за апоўнач не вернуцца. Гэта яе бенефіс... кім Вашай вялебнасці даводзіцца сінёра? Стрыечная сястра, значыць?

Мікучо на імгненне сумеўся.

— Я не... не, я насамрэч ёй не стрыечны брат. Я... Я — Мікучо Банавіна; яна ведае. Я прыехаў да яе з мястэчка.

Пры такім адказе пакаёвы найперш палічыў патрэбным

прыбраць з гаворкі “Вашая вялебнасць” і вярнуцца да звычайнага “Вы”; ён правёў Мікучо ў цёмны пакойчык каля кухні, дзе хтосьці гучна пахропваў, і сказаў яму:

— Сядайце тут. Я зараз прынясу лямпу.

Мікучо спачатку паглядзеў у той бок, адкуль далятаў храп, але нічога не змог разгледзець; пасля зазірнуў у кухню, дзе кухар з дапамогай хлапчука-падкухціка гатаваў вячэру. Да яго даляцела сумесь пахаў розных гатаваных страваў і ледзь не закружылася галава: ён ці не з самай раніцы амаль нічога не еў, бо ехаў з правінцыі Месіны чыгункай цэлыя суткі.

Пакаёвы прынёс лямпу, і жанчына, што храпла за перакінутай на вяроўцы з аднаго боку на другі фіранкай, прамармытала ў сне:

— Хто там?

— Гэй, Дарына, уставай! — паклікаў пакаёвы. — Глядзі, да нас прыехаў сіньёр Банвічына.

— Банавіна, — паправіў Мікучо, дыхаючы на рукі, каб адгрэць пальцы.

— Банавіна, Банавіна, знаёмы сіньёры. Ну ты і спіш: у дзверы звоняць, а ты не чуеш. Мне трэба накрываць на стол, чуеш, я не магу паўсюль паспець: і кухару тлумачыць, што і як, і займацца наведвальнікамі.

Гучнае пазяханне разам з пацягваннем скончылася ікаўкай ад раптоўнага напружання і стала адказам на папрок пакаёвага, які адышоў з воклічам:

— Ну ладна!

Мікучо, усміхаючыся, прасачыў за ім вачыма праз іншы прыцемнены пакой да вялізнай, асветленай залы, дзе была пышная сталовая, і здзіўлена туды ўтаропіўся, пакуль храп ізноў не прымусіў яго павярнуцца і паглядзець на фіранку.

Пакаёвы з сурвэткай пад пахай бегаў туды-сюды, буркаю-

чы штосьці то на Дарыну, якая працягвала спаць, то на кухара, відаць, новага, пакліканага дзеля вячэрняга прыёму, які раздражняў яго тым, што ўвесь час патрабаваў тлумачэнняў. Мікучо, каб і самому нікога не раздражняць, палічыў за лепшае прыхаваць усе пытанні, якія яму хацелася задаць, інакш давялося б сказаць ці даць зразумець, што ён жаніх Тэрэзіны, а ён гэтага не хацеў, хоць і сам не ведаў чаму: можа таму, што гэтаму пакаёваму тады давядзецца абыходзіцца з ім, Мікучо, як з гаспадаром, а Мікучо, бачачы яго такім нязмушаным і элегантным, хоць і яшчэ без фракa, не мог пераадолець збянтэжанасці, якую адчуваў, проста думаючы пра гэта. Аднак у пэўны момант, калі той праходзіў побач, Мікучо не змог не спытацца:

— Прабачце... чый гэта дом?

— Наш, раз мы тут жывем, — не спыняючыся адказаў пакаёвы.

І Мікучо засталася толькі матляць галавой.

Далібог, усё гэта было праўдай! Ёй усміхнулася ўдача. Вось гэта справы! Пакаёвы, які выглядаў нібы важны сіньёр, кухар і хлапчук-падкухцік, нейкая Дарына, што пахропвала побач: усе яны служылі Тэрэзіне. Хто б мог падумаць?

Ён згадаў убогую мансарду ў Месіне, дзе Тэрэзіна жыла са сваёй маці. Пяць гадоў таму, каб не ён, яны памерлі б з голаду на той далёкай мансардзе. І менавіта ён выявіў скарб у горле Тэрэзіны! Яна ў тыя часы заўсёды спявала, як верабей на даху, не падазраючы аб сваім скарбе: яна спявала са злосці, яна спявала, каб не думаць аб нястачы, якую ён імкнуўся палегчыць, чым мог, нягледзячы на вайну, якую вялі дома яго бацькі, асабліва маці. Але ці мог ён пакінуць у такім стане Тэрэзіну пасля смерці яе бацькі, пакінуць, таму што ў яе нічога не было, а

ў яго, так ці інакш, было месца флейтыста ў муніцыпальным аркестры. Сэрцу не загадаеш!

Ах, гэта было сапраўднае прасвятленне з неба, падказка фартуны — каля слыховага акна, што атачала яркі нябесны блакіт, пачуць у той цудоўны красавіцкі дзень яе голас, на які ніхто не звяртаў увагі. Тэрэзіна спявала жарсную сіцылійскую песеньку, пяшчотныя словы якой Мікучо памятаў да гэтага часу. Тэрэзіне ў той дзень было сумна з-за нядаўняй смерці бацькі і ўпартага супраціўлення яго радні; і ён таксама, — згадаў Мікучо, — быў сумны, настолькі, што слёзы наварочваліся яму на вочы, калі ён слухаў, як яна спявае. І хоць ён чуў гэтую мелодыю шмат разоў, але яна ніколі яшчэ так не спявала. Ён быў настолькі ўражаны, што на наступны дзень, не папярэдзіўшы ні яе, ні яе маці, прывёў у мансарду дырыжора аркестра, свайго сябра. Так пачаліся першыя ўрокі спеваў, і ён два гады запар траціў на яе амаль увесь свой заробак: арандаваў ёй фартэпіяна, купляў ноты, а таксама даваў нейкую сяброўскую ўзнагароду маэстра. Мілыя далёкія дзянёчкі! Тэрэзіна гарэла жаданнем узляцець, адправіцца ў будучыню, якая, як абяцаў ёй маэстра, будзе бліскучай, а тым часам дарыла яму палымяныя ласкі, каб выказаць усю сваю падзяку, і якія былі мары аб сумесным шчасці!

Цётка Марта, аднак, горка ківала галавой: яна так шмат пабачыла ў сваім жыцці, бедная старэча, што ўжо не верыла ў будучыню: яна баялася за дачку і не хацела, каб тая нават думала аб магчымасці вырвацца з гэтай пакорлівай беднасці; і, акрамя таго, ведала, ведала, колькі каштавала яму вар’яцтва гэтай небяспечнай мары.

Але ні ён, ні Тэрэзіна яе не слухалі, і дарэмна яна бунтавала,

калі малады маэстра-кампазітар, пачуўшы Тэрэзіну на канцэрце, заявіў, што было б сапраўдным злачынствам не даць ёй магчымасці вучыцца ў лепшых маэстра і атрымаць поўную музычную адукацыю ў Неапалі — неабходна было любым чынам адправіць яе ў неапалітанскую кансерваторыю.

І тады ён, Мікучо, нядоўга думаючы, разарваў адносіны з бацькамі, прадаў невялікую сядзібу, адпісаную яму дзядзькам святаром, і адправіў Тэрэзіну ў Неапаль да вучаўца.

З таго часу ён больш яе не бачыў. Лісты — так... у яго былі яе лісты з кансерваторыі, а пасля лісты ад цёткі Марты, калі ў Тэрэзіны ўжо пачалося жыццё артысткі, якое віравала ў вядучых тэатрах пасля яе сенсaцыйнага дэбюту ў Сан-Карла¹. У канцы гэтых няроўных, няўпэўненых лістоў, якія бедная старая, як магла, выводзіла на паперы, заўсёды знаходзіліся два маленькія словы ад яе, ад Тэрэзіны, у якой ніколі не было часу: «Дарагі Мікучо, пацвярджаю тое, што напісала мама. Будзь здаровы і любі мяне». Яны дамовіліся, што ён дасць ёй пяць ці шэсць гадоў, каб яна магла свабодна ісці сваім шляхам: яны абое былі маладыя і маглі пачакаць. І на працягу пяці гадоў ён заўсёды паказваў гэтыя лісты ўсім, хто хацеў іх убачыць, каб разбурыць паклёп, які ягоныя бацькі ўзвялі на Тэрэзіну і яе маці. Потым ён захварэў; амаль паміраў; і тады без яго ведама цётка Марта і Тэрэзіна адправілі на яго адраслы і прыстойны суму грошай: частка была патрачана падчас яго хваробы, а астатняе ён ледзь не сілай вырваў з драпежных рук бацькоў, і вось ён прыехаў, каб вярнуць іх Тэрэзіне. Бо грошы — нішто! Ён іх не хацеў. Не таму, што яны здаліся яму міласцінай, бо ён ужо столькі патраціў на яе;

але... дарма, ён сам не ўмеў гэтага сказаць, тым больш цяпер, тут, у гэтым доме... — грошы, нішто! бо ён чакаў столькі гадоў, мог чакаць і даўжэй. Калі ў Тэрэзіны былі лішнія грошы, гэта было знакам таго, што будучыня адкрылася перад ёю, і таму прыйшоў час выканаць даўняе абяцанне, нягледзячы на тых, хто не хацеў у гэта верыць.

Мікучо ўстаў, нахмурыўшы бровы, быццам жадаючы засяродзіцца на гэтым пытанні; ён ізноў падзьмуў на свае халодныя рукі і патупаў нагамі па зямлі.

— Холадна? — спытаўся пакаёвы, праходзячы міма. — Ужо засталася мала чакаць. Хадзіце сюды на кухню, тут цяплей.

Мікучо не хацеў паслухацца парады пакаёвага, які сваім выглядам шляхетнага спадара бянтэжыў і раздражняў яго. Ён зноў прысеў і ў нерацунчасці задумаўся.

Неўзабаве гучны званок прымусіў яго ўстрапянуцца.

— Дарына, прыйшла сін'ёра! — крыкнуў пакаёвы, які хуценька апрануў фрак і пабег адкрываць, але, бачачы, што Мікучо збіраецца рушыць услед за ім, ён раптам спыніўся, каб загадаць яму: — Заставайцеся тут; дазвольце мне спачатку папярэдзіць яе.

— Ох-ох-ох... — прастагнаў сонны голас за фіранкай; і неўзабаве пасля гэтага ўзнікла мажняя, цёпла апранутая, захутаная ў ваўняную хустку да самага носа і з высветленымі валасамі жанчына, якая валакла нагу і ўсё яшчэ не магла расплюшчыць вачэй.

Мікучо ўтаропіўся на яе, яна таксама, здзіўленая, вылупіла вочы на незнаёмца.

— Сін'ёра, — паўтарыў некалькі разоў Мікучо.

У гэты момант Дарына раптам прачнулася:

— Я тут, я тут... — сказала яна, здымаючы і кідаючы хустку за фіранку і прыкладаючы ўсе

намаганні, каб бегчы да ўваходу.

З'яўленне перафарбаванай ведзьмы і папярэджанне пакаёвага раптам выклікалі ў прыгнечанага Мікучо тужлівае прадчуванне.

Ён пачуў пранізлівы голас цёткі Марты:

— Туды, туды, у пакоі! У залу, Дарына!

Пакаёвы і Дарына прайшлі перад ім, трымаючы ў руках кошыкі з цудоўнымі кветкамі. Ён высунуў галаву, каб паглядзець на асветленую залу ў канцы калідора, і ўбачыў мноства сін'ёраў у фракках, якія шумна гаманілі. У вачах яго затуманілася: такім вялікім было здзіўленне, такім вялікім было хваляванне, што ён сам не заўважыў, як вочы яго напоўніліся слязьмі: ён заплюшчыў іх і ў гэтай цемры скукожыўся, нібыта супраціўляючыся пакутам, якія выклікаў у яго доўгі гучны смех. Гэта была Тэрэзіна? О Божа, з чаго яна там так смяялася?

Стрыманы крык змусіў яго зноў расплюшчыць вочы, і ён убачыў перад сабой — непазнавальную — цётку Марту, з капляюшым на галаве, небарака! абцяжараную багатай цудоўнай мантыльяй з аксаміту.

— Як! Мікучо... ты тут?

— Цётка Марта... — амаль спалохана ўсклікнуў Мікучо, працягваючы глядзець на яе.

— Якім ветрам? — працягнула ўзрушаная старая. — Без папярэджання? Як так? Калі ты прыехаў? Менавіта сёння ўвечары... о Божа, Божа...

— Я прыехаў... — прамармытаў Мікучо, не ведаючы больш, што сказаць далей.

— Пачакай! — перабіла яго цётка Марта. — Што рабіць? Што рабіць? Бачыш, колькі людзей, сыноў? Гэта бенефіс Тэрэзіны, яе вечар... пачакай, пачакай крыху тут...

— Калі вы, — спрабаваў сказаць Мікучо, хоць туга сціскала

яму горла, — калі вы лічыце, што я павінен пайсці...

— Не, пачакай крыху, кажу табе, — хутка адказала добрая старая, зусім сумеўшыся.

— Я, аднак, — працягваў Мікучо, — не ведаю, куды пайсці ў гэтым горадзе... у такі час...

Цётка Марта пакінула яго, зрабіўшы рукой у пальчатцы знак пачакаць, і ўвайшла ў залу, і неўзабаве Мікучо здалося, што раскрылася прорва: раптам запанавала цішыня. Пасля ён ясна і выразна пачуў словы Тэрэзіны:

— Адну хвіліну, сіньёры.

І зноў яго зрок затуманіўся ў чаканні яе з'яўлення. Але Тэрэзіна не прыйшла, і ў зале аднавілася размова. Замест яе, праз некалькі хвілін, якія здаліся яму вечнасцю, вярнулася цётка Марта без капялюшыка, мантыль і пальчатак, ужо менш збянтэжаная.

— Давай пачакаем крыху тут, ты згодны? — сказала яна. — Я пабуду з табой... Зараз павячэраем... Застанемся тут. Дарына накрыве на стол, і мы разам тут павячэраем; успомнім добрыя часы, а?... Не магу паверыць, што я тут з табой, сыне мой; тут, асобна... Там, разумееш, шмат сіньёраў... Яна, бедненькая, без гэтага не можа... Кар'ера, ты разумееш? Эх, што паробіш! Ты бачыў газеты? Якая падзея, сыне мой! Але я... я, увесь час як рыба на сушы... Не магу паверыць, што магу пабыць тут з табой сёння вечарам.

І добрая старая, якая гаварыла і гаварыла, інстынктыўна, каб не даць Мікучо часу падумаць, нарэшце ўсміхнулася і пацерла рукі, расчулена на яго пазіраючы.

Дарына прыйшла паспешліва накрывць на стол, бо ў гасцінай ужо пачаўся абед.

— Яна прыйдзе? — змрочным, пакутлівым голасам спытаў Мікучо. — Кажу, каб хоць пабачыць яе.

— Вядома, прыйдзе, — тут жа адказала старая, спрабуючы пераадолець няёмкасць. — Як толькі ў яе з'явіцца вольная хвілінка, яна мне ўжо сказала.

Яны паглядзелі адно на аднаго і ўсміхнуліся, нібыта нарэшце адно аднаго пазналі. Не зважаючы на няёмкасць і хваляванне, іх душы знайшлі спосаб павітаць адна адну гэтай усмешкай. «Ты — цётка Марта» — казалі вочы Мікучо. — «А ты — Мікучо, мой дарагі і добры хлопчык, усё той жа небарака!» — казалі вочы цёткі Марты. Але добрая старая іх адразу ж апусціла, каб Мікучо больш нічога ў іх не прачытаў. Яна зноў пацерла рукі і сказала:

— Давай паямо, а?

— Я і праўда галодны! — усклікнуў Мікучо, шчаслівы і вясёлы.

— Спачатку перахрысцімся: тут я магу гэта зрабіць перад табой, — дадала старая з хітраватым выглядам, падміргнуўшы адным вокам і перахрысціўшыся.

Пакаёвы падышоў, каб прапанаваць ім першую страву. Мікучо ўважліва назіраў, як цётка Марта бярэ порцыю з талеркі. Але калі падышла яго чарга, ён, узняўшы рукі, падумаў, што яны брудныя пасля доўгай дарогі, пачырванеў, збянтэжыўся, падняў вочы, каб паглядзець на пакаёвага, які цяпер ужо вельмі ветліва, злёгка кіўнуў яму галавой і ўсміхнуўся, як бы запрашаючы яго ўзяць ежу. На шчасце, цётка Марта прыйшла яму на дапамогу.

— Давай, Мікучо, я падам табе.

Ён гатовы быў пацалаваць яе ад удзячнасці! Атрымаўшы сваю порцыю, як толькі пакаёвы сышоў, ён таксама хуценька перахрысціўся.

— Малайчына, сыноч! — сказала яму цётка Марта.

Ён адчуў сябе шчаслівым, нязмушаным і пачаў есці так, як ніколі ў жыцці не еў, не думаючы

больш ні пра свае рукі, ні пра пакаёвага.

Аднак кожны раз, калі апошні, уваходзячы ці выходзячы з залы, адчыняў шклянныя дзверы, адтуль даляталі хваля шумнай гутаркі ці выбух смеху, і ён устрывожана паварочваўся і глядзеў у сумныя і ласкавыя вочы старой, быццам хацеў прачытаць у іх нейкае тлумачэнне. Але ён прачытаў просьбу пакуль нічога не пытацца, адкласці тлумачэнні на «потым». І яны абое зноў ўсміхнуліся адно аднаму, зноў пачалі есці і гаварыць пра далёкае мястэчка, пра сяброў і знаёмых, пра якіх цётка Марта бясконца выпытвала ў яго навіны.

— Ты не п'еш?

Мікучо працягнуў руку, каб узяць бутэльку, але ў гэты момант дзверы залы адчыніліся: шолах шоўку, тры паспешлівыя крокі, успышка святла, нібы пакойчык раптоўна асвятлілі, каб асляпіць яго.

— Тэрэзіна...

І яго голас замёр на вуснах ад здзіўлення. Ах, якая каралева!

З палаючым тварам, шырока расплюшчанымі вачыма і адкрытым ротам ён працягваў сузіраць яе, ағаломшаны. Чаму яна... такая? Аголеныя грудзі, аголеныя плечы, аголеныя рукі... уся ў бліскучых каштоўных камянях і тканінах... Ён не бачыў яе, ён ужо не бачыў перад сабой сапраўднага, жывога чалавека. Што яна яму скажа? Ні голасу, ні вачэй, ні смеху — ён ужо нічога не пазнаваў у ёй, у гэтай выяве быццам са сну.

— Як справы? З табой усё ў парадку, Мікучо? Малайчына, малайчына... Ты хварэў, калі я не памыляюся... Мы хутка ўбачымся... У любым выпадку, з табой тут мама... Дамовіліся, так?

І Тэрэзіна з шамаценнем уцякла ў залу.

— Ты больш не ясі? — спалохана спытала неўзабаве пасля гэта

тага цётка Марта, каб перарваць ағаломшанасць Мікучо.

Ён толькі крыху павярнуў галаву, каб паглядзець на яе.

— Еш, — настойвала старая, паказваючы на талерку.

Мікучо паднёс два пальцы да свайго пракопчанага чыгункай, змятага каўняра і расправіў яго, спрабуючы зрабіць глыбокі ўдых.

Есці?

Ён некалькі разоў памахаў пальцамі ля падбароддзя, нібы развітваючыся, маючы на ўвазе: мне больш не хочацца, я не магу. Ён яшчэ некаторы час маўчаў, прыгнечаны, занураны ў толькі што ўбачанае, а пасля прамармытаў:

— Як так адбылося...

І ён убачыў, што цётка Марта горка ківае галавой, і што яна таксама перастала есці, быццам чакала пытання.

— Дзіўна і падумаць... — дадаў ён пасля, амаль сам сабе, заплюшчваючы вочы.

Цяпер ён убачыў у гэтай сваёй цемры бездань, што ўтварылася паміж імі. Не, гэта была ўжо не яна, не тая, яго Тэрэзіна. Усё было скончана... ужо даўно, а ён, дурны, неразумны, толькі цяпер гэта зразумеў. Яму гаварылі пра гэта яшчэ ў мястэчку, а ён упарта не верыў... а цяпер? Што пра яго падумалі ў гэтым доме? Калі б усе гэтыя сінёры, калі б гэты пакаёвы даведаліся, што ён, Мікучо Банавіна, прыклаў столькі намаганняў, каб прыехаць у такую далеч — трыццаць шэсць гадзін на цягніку — мяркуючы на поўным сур'ёзе, што ён усё яшчэ заручаны з гэтай каралевай, колькі б смеху было ў гэтых сінёраў, і ў пакаёвага, і ў кухара, і ў падкухціка, і ў Дарыны! Колькі б смеху было, калі б Тэрэзіна пацягнула яго да іх туды, у залу, са словамі: «Глядзіце, гэты небарака флейтыст кажа, што хоча стаць маім мужам!». Яна сама яму абяцала, гэта праўда, але ці

магла яна ў той час здагадацца, што аднойчы стане такой? Праўда таксама яшчэ і тое, што ён адкрыў ёй гэты шлях і даў магчымасць ісці па ім; але вось цяпер яна пайшла так далёка наперад, што ён, застаўшыся такім, як быў, іграючы па нядзелях на флейце на гарадской плошчы, як мог ён дагнаць яе? Не варта было нават і думаць пра гэта... І што значылі тыя пару манет, патрачаных некалі на тую дзяўчыну, што ператварылася ў важную даму? Яму было сорамна нават думаць, што хтосьці мог падазраваць, што, прыйшоўшы сюды, ён хоча прэтэндаваць на тыя нікчэмныя манеты. У гэты момант ён згадаў, што ў яго кішэнні ляжаць грошы, дасланыя яму Тэрэзінай падчас хваробы. Ён пачырванеў, яму стала сорамна, і ён засунуў руку ў нагрудную кішэню пінжака, дзе ляжаў партманэт.

— Я прыехаў, цётка Марта, — паспешліва сказаў ён, — яшчэ і для таго, каб вярнуць тыя грошы, якія вы мне даслалі. Што гэта было, аплата? Вяртанне пазыкі? Я бачу, што Тэрэзіна стала... так, яна мне здаецца каралевай! Я бачу што... нічога! Нават не думаю пра гэта больш! Але гэтых грошай не хачу: я гэтага ад яе не заслужыў... Усё скончана, і пра гэта ўжо не можа быць гаворкі... але ніякіх грошай! Мне проста шкада, што тут не ўсё...

— Пра што ты гаворыш, сыне мой? — паспрабавала перабіць яго цётка Марта, засмучаная і са слязьмі на вачах.

Мікучо жэстам папрасіў яе памаўчаць.

— Гэта не я іх выдаткаваў, а бацькі падчас маёй хваробы, я пра гэта не ведаў. Але яны пойдучы за грошы, якія я тады патраціў... памятаеце? Не будзем больш пра гэта. Вось рэшта. А я пайду.

— Як? Вось так, хутка? — Усклікнула цётка Марта, спрабу-

ючы яго затрымаць. — Прынамсі, пачакай, пакуль я скажу Тэрэзіне. Хіба ты не чуў, што яна хацела зноў убачыць цябе? Я пайду, скажу ёй...

— Не, гэта не мае сэнсу, — рашуча адказаў Мікучо, — няхай яна застаецца там, з тымі сінёрамі; ёй там добра, яна на сваім месцы. А я, небарака... Я пабачыў яе; мне дастаткова... Ідзіце, ідзіце туды і вы... Чуеце, як яна смяецца? Я не хачу, каб з мяне нехта смяяўся... Я пайду.

Цётка Марта вытлумачыла раптоўнае рашэнне Мікучо ў горшым сэнсе: як знак пагарды, прыліў рэўнасці. Ёй, бедалазе, здавалася цяпер, што кожны, хто бачыў яе дачку, павінен быў раптам западозрыць самае сумнае, менавіта тое, ад чаго яна няўцешна плакала, няспынна хаваючы сваё таёмнае гора сярод мітусні той ненавіснай раскошы жыцця, якая так ганьбіла яе стомленую старасць.

— Але я, — вырвалася ў яе, — я больш не магу даглядаць яе, сыне мой...

— Чаму? — спытаўся тады Мікучо, раптам прачытаўшы ў яе вачах тое, да чаго ён яшчэ не дадумаўся; і твар яго пацямнеў.

Старая разгубілася ў сваім горы і закрыла твар дрыготкімі рукамі, але не змагла стрымаць парыву няспынных слёз.

— Так, так, ідзі, сыноч, ідзі... — сказала яна, задыхаючыся ад рыданняў. — Яна больш не для цябе, ты маеш рацыю... калі б вы мяне паслухаліся!

— Дык вось што, — выпаліў Мікучо, нахіліўшыся над ёю і з сілай адарваўшы яе руку ад твару. Але позірк, якім яна прасіла ў яго літасці, прыклаўшы палец да вуснаў, быў такі праніклівы і жаласлівы, што ён спыніўся і дадаў іншым тонам, прымушаючы сябе гаварыць ціха:

— Ах, дык яна, яна... яна ўжо не вартая мяне. Даволі, хопіць,

цяпер я сам пайду... тым больш цяпер... Што я за дурань, цётка Марта: я гэтага не зразумеў! Не плачце... Што тут зробіш? Пospех, кажуць... поспех...

Ён узяў з-пад стала валізку і торбу і ўжо збіраўся выйсці, як раптам яму прыйшло ў галаву, што ў торбе ляжаць цудоўныя лімоны, якія ён прывёз Тэрэзіне з мястэчка.

— О, глянцы, цётка Марта, — працягнуў ён.

Ён развязаў торбу і, прытрымліваючы адной рукой, высыпаў на стол свежыя духмяныя фрукты.

— А што, калі я пачну кідаць усе гэтыя лімоны, — дадаў ён, — у галовы тых добрасумленных людзей?

— Дзеся ўсяго святога, — прастагнала старая скрозь слёзы, робячы яшчэ адзін знак замаўчаць.

— Не, не буду, — працягнуў Мікучо, горка смеючыся і кладучы пустую торбу назад у кішэню. — Я прывёз іх ёй, але цяпер пакідаю толькі табе, цётка Марта.

— Панюхайце, цётка Марта, панюхайце водар нашага мястэчка... І падумаць толькі, я нават падатак заплаціў... Даволі. Толькі Вам, беражыце сябе... Скажыце ёй: «Пospеху!» ад майго імя.

Ён узяў валізку і пайшоў прэч, але на лесвіцы яго ахапіла пачуццё пакутлівай страты: самотны, пакінуты, ноччу, у вялікім невядомым горадзе, удалечыні ад свайго мястэчка, расчараваны, збянтэжаны, прыніжаны. Ён падышоў да дзвярэй і ўбачыў, што лье праліўны дождж. У яго не хапіла смеласці пайсці па неведомых вуліцах пад такім дажджом. Ён павольна вярнуўся, падняўся

крыху па лесвіцы, пасля сеў на першую прыступку і, упіраючыся локцямі ў калені і падпёршы галаву рукамі, пачаў бязгучна плакаць.

У канцы вячэры ў пакой ізноў зайшла Сіна Марніс. Яна ўбачыла там маці, якая таксама плакала адна, у той час як сінёры крычалі і смяяліся.

— Ён пайшоў? — спыталася яна здзіўлена.

Цётка Марта кінула галавой, не гледзячы на яе. Сіна ўтаропілася ў прастору, разгубленая, пасля ўздыхнула:

— Бедалага...

Але адразу ж пасля гэтага яна пачала ўсміхацца.

— Глядзі, — сказала ёй маці, ужо не выціраючы сурвэткай слёзы. — Ён прывёз табе лімоны...

— Ах, якія прыгожыя! — усклікнула Сіна, падскочыўшы. Яна прыціснула адну руку да таліі і паклала столькі, колькі магла прытрымаць другой рукой.

— Не, туды — не! — рашуча запырэчыла маці.

Але Сіна паціснула плячымі і пабегла ў пакой з крыкам:

— Лімоны з Сіцыліі! Лімоны з Сіцыліі!

*Пераклад
з італьянскай мовы
Аксаны Данільчык.*

Аксана ДАНИЛЬЧЫК — паэтка, перакладчыца, кандыдат філалагічных навук. Скончыла філалагічны факультэт БДУ (1993) і аспірантуру Інстытута літаратуры НАН РБ (1996). Аўтарка паэтычных зборнікаў «Абрыс Скарпіёна» (1996), «Il Mezzogiorno. Поўдзень» (2006), «Сон, які немагчыма забараніць» (2011), «Блюмэнштрэс» (e-book, 2018), кнігі вершаў для дзяцей «Павуцінка на агрэсце» (2005), двухмоўнай кнігі вершаў «Il canto del ghiaccio. Песня лёду» (2019, Італія). Даследуе італьянскую і беларускую літаратуры, перакладае з італьянскай мовы.

Удзельнічала ў стварэнні дакументальнага фільма пра Яўгенію Янішчыц «Небяспечны талент» (2008). Разам з Віктарам Жыбулем уклала анталогію беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы» (2017). Жыве ў Мінску.

¹ Сан-Карла — оперны тэатр у Неаполі.

CONTENTS

We begin this issue of the magazine with the publication of a conversation between K. Lalko and the Vicar General of the Archdiocese of Minsk-Mohilev, Bishop Alexander Yasheuski, on the occasion of his golden anniversary (p. 2-6).

In column "Personalities" we continue to publish Fr. Robert Skrzypczak's, a Polish priest and publicist, book "The Demanding Pope" translated by K. Lalko (p. 7-9).

Restorer I. Surmacheuski in his material "The Great Italian Journey of Jan Pac (1597–1598)" tells the story of the pilgrimage of the Belarusian magnate cavalcade to the Eternal City (ending) (p. 10-13).

Art critic G. Flikop-Svita in her essay "Icons in Houses of the Belarusians" reflects on the regional and religious features of the arrangement of icons in the interior of peasant dwellings (ending) (p. 14-19).

S. Chygryn in his material «The First Jesuits Priests in Albertin» tells readers about the remarkable activity of these monks in the Slonim region (p. 20-25).

Candidate of philological sciences A. Zhlutka in his study «Doctor Francišak and Doctor Luther...» reflects on the unknown pages in the activities of the famous first printer (p. 26-35).

Art historian D. Monich in his material «Icon of Jan Damel from the Niasvizh Parish Church...» writes about the difficulties of attribution of this unique work, which is kept in the Art Museum of Belarus (p. 36-39).

Art critic N. Usava in her essay «The Church in Vishneva on the Painting of Maisey Slyapyan 'Silence'» tells about the almost unknown to the Belarusians artist and his work (p. 40-43).

In interview titled «My Spirit Will Merge with the Singing Valley» literary scholar and poetess A. Danilchyk talks to the great Belarusian poetess R. Baravikova about her spiritual landmarks. Here you will also find poems by R. Baravikova (p. 44-47).

The famous researcher of literature and poet M. Skobla offers readers his translations of the sonnets of the classic of Slovak literature P. Hviezdoslav, which are very relevant to the problems of the modern world (p. 48-50).

Poet and essayist L. Dranko-Maisyuk prints an excerpt from the «Memorial Book» in which he reflects on the book «Belarusian Stars» by U. Steburaka. Here you will also find poems from this book (p. 51-55).

In column «Debut» we publish poems by Magdalena Layeuskaya (p. 56-57).

In column «Translations» A. Danilchik offers readers her translation of the story «Lemons from Sicily» by the Italian writer, Nobel Prize laureate Luigi Pirandello (p. 58-63).

PODSUMOWANIE

Niniejszy numer czasopisma rozpoczyna wywiad K. Lalko z bp. Aleksandrem Jaszewskim, wikariuszem generalnym archidiecezji mińsko-mohylewskiej, przeprowadzony z okazji złotego jubileuszu jego urodzin (s. 2-6).

W dziale „Osoby” opublikowano fragment książki „Wymagający papież” autorstwa polskiego kapłana i publicysty ks. Roberta Skrzypczaka, przetłumaczony przez K. Lalko (cd) (s. 7-9).

I. Surmaczewski, konserwator, w artykule „Wielka włoska podróż Jana Pacy (1597-1998)” opowiada o pielgrzymce białoruskiej kawalkady magnackiej do Wiecznego Miasta (zakończenie) (s. 10-13).

G. Flikop-Świta, krytyk sztuki, w artykule „Ikony w domu Białorusinów” podejmuje refleksję nad regionalnymi i religijnymi cechami rozmieszczania ikon we wnętrzach chłopskich domostw (zakończenie) (s. 14-19).

S. Czygryn w artykule „Pierwsi jezuiti w Albertynie” opowiada o charakterystycznej działalności tych zakonników na Slonimskiszczyźnie (s. 20-25).

A. Żlutka, doktor nauk filologicznych, w opracowaniu „Doktor Franciszek i doktor Luter...” przedstawia rozważania nad nieznanymi kartami działalności słynnego pierwszego drukarza (s. 26-35).

D. Monicz, historyk sztuki, w artykule „Obraz Jana Damela z kościoła parafialnego w Nieświeżu...” pisze o trudnościach z atrybucją tego unikalnego dzieła, przechowywanego w Muzeum Sztuki Białorusi (s. 36-39).

N. Usawa, krytyk sztuki, w eseju „Kościół w Wiszniewie na obrazie Mojżesza Śliapiana „Cisza” opowiada o prawie nieznanym Białorusinom artyście i jego twórczości (s. 40-43).

A. Danilczyk, literaturoznawca i poetka, w wywiadzie „Mój duch łączy się ze śpiewającą dałą”, rozmawia ze znakomitą białoruską poetką R. Barawikową na temat jej duchowej tożsamości. Opublikowano także wiersze R. Barawikowej (s. 44-47).

M. Skobla, poeta i znany badacz literatury, proponuje czytelnikom swój przekład sonetów klasyki literatury słowackiej P. Gwiesdasława, które istotnie odnoszą się do problemów współczesnego świata (s. 48-50).

L. Drańko-Majsiuk, poeta i eseista, publikuje fragment „Księgi Pamięci”, w którym nawiązuje do książki „Białoruskie gwiazdy” U. Ścieburaki. Umieszczono także wiersze zawarte w tej książce (s. 51-55).

W rubryce „Debiut” wydrukowano wiersze Magdaleny Łajewskiej (s. 56-57).

W dziale „Tłumaczenia” A. Danilczyk zachęca czytelników do przeczytania swojego przekładu opowiadania pt. „Cytryny z Sycylii” autorstwa Luigi Pirandello, włoskiego pisarza, laureata Nagrody Nobla (s. 58-63).

SOMMARIO

Questo numero della rivista inizia con la pubblicazione della conversazione tra K. Lalko e il Vicario Generale dell'Arcidiocesi di Minsk e di Mahilioŭ il vescovo Aliaksandr Jašeŭski avvenuta in occasione del suo cinquantesimo anniversario (p. 2-6).

Sotto la rubrica *Personalità* si pubblica il brano del libro "Un Papa esigente" scritto dal sacerdote e pubblicista polacco padre Robert Skrzypczak e tradotto da K. Lalko (la parte successiva) (p. 7-9).

Il restauratore I. Surmačeŭski nell'articolo "Il grande viaggio italiano di Jan Pac (1597–1598)" racconta la storia del pellegrinaggio alla Città Eterna di una cavalcata di magnati bielorusi (si pubblica la parte finale) (p. 10-13).

La critica d'arte H. Flikop-Svita nell'articolo "Le icone nella casa dei bielorusi" parla delle caratteristiche regionali e confessionali connesse alla collocazione delle icone all'interno delle case contadine (si pubblica la parte finale) (p. 14-19).

S. Čyhryn nell'articolo "I primi padri gesuiti ad Albertin" racconta dell'importante attività dei frati nelle terre di Slonim (p. 20-25).

Il Dottore di ricerca in Lettere A. Żlutka nello studio "Il Dottor Františak e il Dottor Lutero..." riflette sugli aspetti sconosciuti dell'attività del famoso primo tipografo (p. 26-35).

Lo storico d'arte D. Monič nell'articolo "L'icona di Jan Damel della Chiesa cattolica di Niasviž" racconta delle difficoltà legate all'attribuzione di questa opera singolare, conservata presso il Museo Nazionale di Belle Arti di Belarus (p. 36-39).

La critica d'arte N. Usava nel saggio «"La Chiesa cattolica di Višneva nel quadro di Majsej Sliapian "Il Silenzio"» racconta di un pittore quasi completamente sconosciuto ai bielorusi e delle sue opere (p. 40-43).

La studiosa di letteratura e poetessa A. Danilčyk parla con celebre poetessa bielorusa R. Baravikova dei suoi punti di riferimento spirituali nell'intervista "Il mio spirito si fonde con la lontananza che canta". In seguito si pubblicano anche le poesie di R. Baravikova (p. 44-47).

Il famoso studioso di letteratura e poeta M. Skobla offre ai lettori le sue traduzioni dei sonetti scritti dal classico della letteratura slovacca P. Hviezdoslav, molto consoni ai problemi del mondo moderno (p. 48-50).

Il poeta e saggista L. Dranko-Majsiuk pubblica un brano del suo "Libro della memoria", in cui riflette sul libro di U. Ścieburaka "Le stelle bielorusse". Sono pubblicate anche alcune poesie di questo libro (p. 51-55).

Nella rubrica *Esordio* sono pubblicate le poesie di Mahdalena Lajeŭskaja (p. 56-57).

Nella rubrica *Traduzioni* A. Danilčyk propone ai lettori la sua traduzione del racconto "Lumie di Sicilia" dello scrittore italiano insignito del Premio Nobel Luigi Pirandello (p. 58-63).

На 1-й ст. вокладкі — «Святы Рох», бронза, ліццё. Скульптар Валяр’ян Янушкевіч. Касцёл Найсвяцейшай Тройцы (святога Роха) на Залатой Горцы ў Мінску. Фота Мікалая Новікава.

Часопіс «НАША ВЕРА», № 3 (109) / 2024.
Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. **E-mail:** media@catholic.by. **Web:** media.catholic.by/nv/
Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.
Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.
Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялько. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.
Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.
Падпісаны да друку 26.08.2024 г. Фармат 60х84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 527.
Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 38200000016065 ад 05.06.2008.
Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

Творы Майсея Сляпяна

«Цішыня» (касцёл у Вішневе), палатно, алей, 1923 г.
Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь.

«Званіца». Папера, аловак.
Малюнак з часопіса «Солнце России».
1912 г., № 52.

«Вуліца ў Вільні». Папера, аловак.
Малюнак з часопіса «Солнце России».
1912 г., № 52.

Святая Канстанцыя.
Палатно, алей. 186х92. Пасля 1825 г.
Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь.